Borka Pavićević (1947–2019)

TOPLI, NEŽNI, STAMENI CUNAMI

Intervju: Goran Marković

PUCA SE NA "SVE ŠTO MRDA"

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 250 RSD

01462

9 770353 802002

VREME

broj 1487

4. jul 2019.

PRESUDA CRVENIM BERETKAMA

VIŠEDECENIJSKA NEMOĆ DRŽAVE

Posetite Vugl.rs !

Vugl je medijski portal namenjen razvoju političke pismenosti i kritičkog mišljenja.

Podstičemo dijalog, promišljanje i zdravu kritiku aktuelnih društvenih procesa.

Ne nudimo gotove odgovore već postavljamo pitanja: gde živimo, kako živimo, za šta živimo.

VUGL.RS

GDE ŽIVIŠ // KAKO ŽIVIŠ // ZA ŠTA ŽIVIŠ

VREME
BROJ 1487
4. jul 2019.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Dejan Anastasijević, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (kultura), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 **Predsednik Srbije protiv akademske zajednice: Ego iznad ustava i pristojnosti**

07 Nuspojave: Cirkus "Zlatno doba"

08 Intervju: Goran Marković

12 Presuda Crvenim beretkama: Višedecenijska nemoć države

18 Lični stav: Generale, sram te bilo

24 In Memoriam: Borka Pavićević (1947–2019)

27 Putevi oko znakova: Nadrealni feudalizam

30 Pasulj, gulaš i čorba u Spomen-kompleksu Brankovina: Boli glava

33 TV Manijak: Živimo za fajt

KULTURA

34 **Intervju: Ivan Medenica, umetnički direktor Bitefa**

37 Knjiga: Triler o našoj prošlosti

38 Venecijansko bijenale: Zanimljiva vremena i umetnost

40 Televizija: Pozorište i svet drugačijih stvaralaca

42 Exit 2019: Skeptična vremena

43 Muzika: Disciplin A Kitschme

44 Kapitalno delo: Čemu nas uči Luter

52 Izbor demokratskog predsedničkog kandidata: Sa kime protiv Trampa

MOZAIK

54 **Istorijski osvrt: Nacionalsocijalistička nemačka radnička partija**

61 Navigator: Ne lipsavajmo do zelene 6G mreže

62 Vreme uživanja: Kraljevski plašt

Vučićev režim učinio je sve kako bi devalvirao ovdašnji univerzitet, njegove profesore, sve one koji su svoja zvanja i znanja pošteno stekli i zaradili, pa samim tim i svaku reč kritike koja bi iz tih krugova mogla da dođe

PIŠE: TAMARA SKROZZA

"Ne mislim da ovakav ili bilo koji drugi teatar može da realno, korenito menja društvo, ali verujem da može da bude laboratorija humanijih odnosa, da nas vrati nama samima, navede da se gledamo, dodirujemo, razvijamo međusobno poverenje, ostvarujemo suštinsku razmenu i gradimo zajedništvo"

RAZGOVARALA: SONJA ĆIRIĆ

Kako je nastala i kako je bila organizovana Nacionalsocijalistička nemačka radnička partija (NSDAP), šta je bio SS i zbog čega je svaka sličnost sa nekom našom partijskom organizacijom slučajna

PIŠE: IVAN IVANJI

Fotografija na naslovnoj strani: **A. Anđić**

EGO IZNAD USTAV

Foto: M. Milenković

Vučićev režim učinio je sve kako bi devalvirao ovdašnji univerzitet, njegove profesore, sve one koji su svoja zvanja i znanja pošteno stekli i zaradili, pa samim tim i svaku reč kritike koja bi iz tih krugova mogla da dođe

Ako bismo se zagledali u prošlost malo dalje i dublje nego što činimo, sve one silne debate o tome da li je devedesetih na unutrašnjopolitičkom planu bilo gore nego sad i da li je bolji Sloba ili Vučić – postale bi potpuno besmislene.

Već na trenutno aktuelnoj temi, odnosu vlasti prema akademskoj zajednici, bivši predsednik Srbije bi naspram aktuelnog ispao ako ne baš demokrata za primer, ono bar čovek zavidnog stepena tolerancije, mentalne stabilnosti i kulture javnog govora. Jer, baš na toj temi, Milošević je prakticirao (samo) demagogiju, dok Aleksandar Vučić pokazuje koliko daleko idu njegove frustracije, kako se njegovi lični animoziteti rekordnom brzinom šire javnim prostorom i kako lako zatim postaju oficijelna politika njegove vlasti.

Dugogodišnja Vučićeva netrpeljivost prema akademskoj zajednici – pre svega prema najborbenijim i najkritičnijim profesorima najborbenijih i najkritičnijih visokoškolskih ustanova – kulminirala je u poslednjih mesec dana, pre svega zbog nastupa profesora Jove Bakića i Ognjena Radonjića sa Filozofskog fakulteta.

PREZIR

Profesor Bakić je predsednikov jed navukao više puta ponovljenom tezom da "ćemo ih juriti po ulicama", dok je profesor Radonjić to uspeo kada je u "Utisku nedelje" konstatovao da je u Srbiji 400 hiljada gladnih ljudi, da su ljudi uplašeni za egzistenciju i da nad takvima Vučić vlada.

Nakon toga, profesor Bakić je najpre pozvan na saslušanje, zatim je njegovo ime bačeno naprednjačkim "lavovima" u parlamentu i po televizijama, a paralelno i svakodnevno protiv njega traje kampanja što tabloida, što najviših predstavnika režima.

U tom smislu, istaklo se skupštinsko izlaganje profesora i poslanika SNS-a Marka Atlagića koji je 20. juna 2019. raspravu o izveštaju o radu Komisije za zaštitu konkurencije iskoristio za temu koja s tim nema ama baš nikakve veze. "Da je bilo konkurencije do 2014. godine, ne bi docent Filozofskog fakulteta Jovo Bakić danas sedeo na Filozofskom fakultetu u Beogradu", konstatovao je Atlagić u stilu loših studenata koji "skreću" ispitna pitanja na svoju vodenicu. Nastavio je o navodnoj Bakićevoj nestručnosti, njegovom političkom angažmanu, citirao i iz konteksta vadio njegove "problematične" izjave, da bi ga konačno, indirektno označio kao propagatora

A I PRISTOJNOSTI

Foto: Tanjug

Foto: Zoran Mrđa

INTELEKTUALAC, PAMETNJAKOVIĆ, INTELEKTUALAC: Jovo Bakić, A. Vučić, Ognjen Radonjić

Predsednikov ego prosto puca pred svakom rečju kritike, posebno ako dolazi od obrazovanijih i pametnijih nego što je on. Njegova potreba da bude najbolji u svemu, pa indirektno i u oblastima iz kojih dolaze njegovi najglasniji kritičari, nesavladiva je

"neznanja intelektualnog prostakluka i naučnog diletantizma" (citat na osnovu transkripta Otvorenog parlamenta – prim. T.S.).

"Gorivo" za ovaj Atlagićev nastup dao je lično Aleksandar Vučić kojem je baš tog dana, u jutarnjem programu TV Pinka, pružena prilika da komentariše nastup profesora Ognjena Radonjića u "Utisku nedelje". Osim što se više puta cinično zapitao "a on je visokoobrazovan?", predsednik je Radonjića i kompletnu "lažnu elitu" definisao kao one koji "nas koji drugačije mislimo, doživljavaju krezubima, bolesnicima, tupavim, glupim, a oni su mnogo pametni". Bio je tu sasvim otvoren: "Ja se njih, za razliku od drugih političara, uopšte ne plašim. Ja njih prezirem. I to jeste moj problem, i nadam se da ću do nekih izbora uspeti toga da se oslobodim."

Konačno, dva dana kasnije, oglasio se i ministar Aleksandar Vulin, da sve to nekako zaokruži: "Elita druge Srbije, kruga dvojke, elita profesora, analitičara, novinara, uzela je sebi za pravo da sudi i tuži i da zabranjuje da joj se odgovori... Njima je dovoljan prijem u zapadnoj ambasadi i spremnost da pljunu Srbiju i napadnu Vučića."

Kako je, dakle, moguće da se u parlamentu jedne države ime jednog cenjenog profesora provlači kroz fekalije? Kako je moguće da ministar jedne države grupu građana i građanki javno optuži da "pljuju" Srbiju po nalogu stranih ambasada? I konačno, kako je moguće da čovek koji otvoreno kaže da prezire deo građana i građanki koje bi trebalo da zastupa, i dalje ostaje na svojoj funkciji?

Član 21 Ustava Republike Srbije jasno propisuje da je zabranjena "svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu (...) političkog ili drugog uverenja (...)". Isti taj Ustav u članu 49 kaže da je "zabranjeno i kažnjivo svako izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje ili netrpeljivosti". U prevodu, profesori Bakić i Radonjić mogu da imaju ovakve ili onakve političke stavove, predsednik »

u privatnosti svog doma može prema njima da oseća šta hoće, ali on po Ustavu ne sme da izađe pred naciju i kaže da njih ili bilo koga drugog prezire. To je nedopustivo, neustavno, i – kad bi u Srbiji funkcionisale bilo kakve institucije – izazvalo bi ozbiljnu raspravu o postupcima nosioca najviše državne vlasti.

Ako se, uz sve to, ima u vidu i da ovu vlast prati više ozbiljnih afera u vezi s falsifikovanim doktoratima, i da je to po svoj prilici vrh ledenog brega (u kojem je sigurno mnoštvo isto tako falsifikovanih diplomskih radova ili kupljenih diploma), nije teško zaključiti da je Vučićev režim učinio sve, kako bi devalvirao ovdašnji univerzitet, njegove profesore, sve one koji su svoja zvanja i znanja pošteno stekli i zaradili, pa samim tim i svaku reč kritike koja bi iz tih krugova mogla da dođe.

To je više nego ikada bilo jasno krajem januara, u trenutku kada su profesori Beogradskog univerziteta podržali građanske proteste "Jedan od pet miliona", a ministar prosvete Mladen Šarčević konstatovao: "Od tih 610 je pola penzionera i pola nekih mladih istraživača, počeli tek juče da rade. Nemate tu ozbiljnih imena."

KAO SVAKI SELJAK

Nije po ovom pitanju Srbija "izmislila toplu vodu". Iako su mnogi carevi finansirali i podržavali naučne eksperimente i tako doprineli razvoju čovečanstva, slobodoumnost, kreativnost i pamet nikada se nisu dobro slagale s krunisanim glavama, posebno ne s onima koje su imale despotske pretenzije. U susretu s takvima, i zahvaljujući odnosu s takvima – silni su naučnici izgubili živce, zdravlje, pa i život. To je po prirodi stvari tako.

No, da se vratimo na početak ove priče i činjenicu da se Vučićevo vreme, sasvim očekivano, često poredi sa vremenom Slobodana Miloševića. I tu moramo da se vratimo na dva ključna momenta. Prvi se dešava u junu 1992, kada Milošević u zgradi Rektorata razgovara sa delegacijom profesora i studenata i odgovara na njihova prilično hrabra pitanja. Uz gomilu frazetina, pa i laži, tadašnji predsednik će izreći nešto što je automatski ušlo u istoriju: "Mi u Srbiji ne pravimo hijerarhiju i ne pravimo građane prvog, drugog i trećeg reda – nama su svi građani jednaki. Prema tome, vi kao profesori Univerziteta za mene ste potpuno jednaki u političkoj volji kao i svaki seljak širom Srbije ili kao i svaki radnik širom Srbije. Ne može vaše mišljenje biti starije od mišljenja radnika ili seljaka, niti, moram to da vam kažem sasvim otvoreno, smatram ovakvu konsultaciju ili ovakav razgovor važnijim od razgovora sa radnicima u nekom preduzeću ili sa seljacima širom Srbije".

Godinama su se na antirežimskim protestima ljudi sprdali s ovom izjavom, godinama su kružili vicevi o seljacima i zemljoradničkim zadrugama, ali ovde je jako važno reći da je danas takva situacija praktično nemoguća. Da Aleksandar Vučić ode u Rektorat gde ga čeka delegacija koju nije odabrao niko iz njegovog kabineta, da mu se postavljaju nerežirana pitanja i da on na ta pitanja odgovara bez napada na ovog ili onog profesora i studenta? To danas ne da nije moguće na univerzitetu, nego ni na običnoj konferenciji za novinare.

Druga važna stavka Miloševićevog odnosa prema akademskoj zajednici jeste drakonski Zakon o univerzitetu iz 1998, koji je unazadio univerzitet baš koliko je i medije unazadio istovremeno doneti Zakon o javnom informisanju; koji je totalno uništio autonomiju fakulteta, na njihova čela doveo političke poslušnike i poltrone, a zbog kojeg je stotine uglednih naučnika bukvalno izbačeno iz kancelarija i slušaonica.

Vučić se nije usudio na ovakav potez, niti će. Jer, za razliku od Slobe, koji je pred kraj svoje vladavine sve radio "đonom", aktuelni predsednik zna kako da se predstavi svetu i delu domaće javnosti – on zna kako da sopstvene tragove sakrije, kako da održi imidž, a uruši sve ostalo. Zakon sličan tom iz 1998, ili neki sličan potez, sigurno bi na ulice izveo hiljade profesora i predavača, desetine hiljada studenata, što Vučiću svakako ne bi odgovaralo. Ovako, kada su stvari formalno-pravno ograničene na skupštinske rasprave koje niko ne sluša, jutarnje programe režimskih televizija i tabloide, podilazi se svim onim univerzitetskim radnicima koji misle kao Bakić, ali ih je strah; one koji bi da kažu nešto poput Radonjića, ali čuvaju svoje akademske sinekure; one koji bi rado potpisali podršku protestu, ali eto samo hoće da "rade svoj posao".

Profesori Bakić i Radonjić mogu da imaju ovakve ili onakve političke stavove, predsednik u privatnosti svog doma može prema njima da oseća šta hoće, ali on po Ustavu ne sme da izađe pred naciju i kaže da njih ili bilo koga drugog prezire

Konačno, Miloševiću ne bi na pamet palo da se poimence bavi ovim ili onim profesorom, glumcem, novinarom, analitičarem, aktivistom. Kakav god bio i šta god da je uradio, njegov je pogled bio usmeren ka drugim stvarima, a zabavljen ratovima – bar je glumio indiferentnost prema pojedincima. Vučić sve to ne može i ne ume, ne samo zahvaljujući okolnostima. Njegov ego prosto puca pred svakom rečju kritike, posebno ako dolazi od obrazovanijih i pametnijih nego što je on. Njegova potreba da bude najbolji u svemu, pa indirektno i u oblastima iz kojih dolaze njegovi najglasniji kritičari, nesavladiva je. Njegova žudnja da omalovaži, uvredi, verbalno uništi, verovatno je jača i od njega samog.

Zbog svega toga, krajnje je vreme, zadnji je čas, da se oglase oni koji su zaista stručni za ovakve situacije. Jer, prezir aktuelnog predsednika ipak nije samo njegov problem. I teško da će se zaustaviti na profesorima, novinarima i opozicionim liderima. ¶

TAMARA SKROZZA

TEOFIL PANČIĆ

Cirkus "Zlatno doba"

Šta nam pet kilometara najzad "zanovljanog" asfalta govori o stanju javnih poslova u društvu koje teži savršenoj nepokretnosti

Nevolja sa izobiljem je u tome što u njemu može da vam promakne nešto važno. Nekako mi se čini da se jedan takav sveopšti javni propust upravo dešava na naše oči, a mi smo neoprostivo pasivni. Ako za nas uopšte može biti ikakvog izvinjenja i opravdanja, onda je ono sadržano jedino u tom vrvežu dobrih i još boljih vesti kojima nas zasipaju, a u kojem i najiskusnijem profesionalcu može neki dragulj da projuri ispod radara. I upravo se to kanda desilo. O čemu se radi?

U moru neviđenih uspeha i postignuća naših usrećitelja, usred proslave dvogodišnjice rada vlade osebujne premijerke koja je upoznala svoje ministre kad ih je videla na konstitutivnoj sednici Vlade, nekako smo olako konstatovali i trivijalizovali vest da je ministarka Mihajlović (nije bitno čega je dotična građanka trenutno ministarka: ona je uvek i svugde Ministarka Mihajlović, više pojava i fenomen nego zvanje i funkcija) svečano otvorila obnovljenu deonicu autoputa Beograd-Zagreb od državne granice sa Hrvatskom do skretanja za Šid, u dužini od impresivnih pet (5) kilometara. Na sledećih dvadesetak kilometara obnavljački radovi su u toku ili će biti uskoro u toku, i do sredine novembra bi sve trebalo da bude gotovo. A šta je, molim vas, sredina novembra ako ne pravi trenutak: taman će i turistička sezona da počne... I to nije sve: taman će u međuvremenu da ispropada i onaj asfalt od Mitrovice preko Rume do Beograda, nad čime ćemo se nemoćno čuditi i kršiti prste desetak godina, nakon čega možemo i njegovoj obnovi da pristupimo, sve s Ministarkom Mihajlović u prvom planu...

Zašto držim da je ovaj takoreći rutinski komunalno-građevinsko-saobraćajni posao tema dostojna jedne političko-društveno-kulturološke kolumne? Zato što se u njemu sadrži, kristališe i zrcali sve što treba da znate o aktuelnom poretku i stanju stvari u državi istočno od graničnog prelaza Bajakovo-Batrovci.

Evo o čemu se radi. Dugi niz godina već piše se o tome kako je autoput koji vodi iz Zagreba u deonici kroz Srbiju, a najviše baš u pograničnom delu, totalno propao i da je neviđeno ruglo i inkomodacija za putnike, a blamaža za Srbiju, što je posebno počelo da upada u oči otkad je Hrvatska izgradila i cakum-pakum sredila niz autoputeva, na čemu joj otvoreno zavide čak i oni odavde koji inače tim "kvarnim Latinima" ne bi ni orah iz ruke uzeli. Efekat koji to izaziva je, dakle, ovaj: kroz slavonske kukuruze klizite i plovite kao po mirnom moru, a onda pređete u Srbiju i već na prvim metrima puta sa ove strane granice nastane nešto što je najsličnije prolasku kroz zonu žestokih vazdušnih turbulencija u nekoj olupanoj kanti od aviona, za čijim komandama sedi Grunf u ne baš najprisebnijem stanju... Da sam hrvatski nacionalista koji želi novim domovinskim generacijama da objasni zašto je bilo neophodno da se Hrvatska odvoji od "mračnog Bizanta", vodio bih ih na ekskurziju do Bajakova, i onda još koji kilometar dalje, kroz Srbiju, do prve raskrsnice, pa nazad kući. Nakon sremskog asfaltnog tretmana više niko, tj. nitko, ne bi postavljao dosadna dodatna potpitanja!

Godinama se, kažem, o tome govorilo i pisalo, odavno je to postalo opšte mesto (naročito) letnjih zanovetanja, rekao bih da se i Ministarka Mihajlović kadgod o tome očitovala kao o blamaži koja mora hitno da bude uklonjena, sigurno je i premijerka Brnabić, u svom doduše još pretpremijernom izdanju, putujući na letovanje na zavičajni Krk zamijetila tu paranormalnu asfaltoliku pojavu, a mislim da je i samo Vrhovno Biće, sve nameštajući cvikere da mu ne popadaju, reklo neku očinski kritičku reč o tome. Drobnjaka nije spominjao, pošto ovaj nije bio u blizini da odigra svoju čuvenu rolu dobroćudnog idiota. Pa ipak, ništa se nije dešavalo.

Sve do sada kada se, eto, desilo. Ali, šta se to tačno desilo? Samo to da je jedna kratka deonica (ponavljam: pet kilometara) jednog odavno izgrađenog autoputa kroz ravnicu malo "zanovljena", da je prevučena novim, daj bože ovaj put kvalitetnijim slojem asfalta. Teško je i zamisliti nešto rutinskije od toga, pa ipak, em smo na to čekali toliko da su u međuvremenu porasle generacije koje su ubeđene da je onakvo stanje bilo prirodno i jedino moguće – a možda je čak i kakav zakučast znamen i omen *nacionalnog identiteta*? – em nam se sada to malo redovnog (to jest: onog koji bi trebalo da je redovan, ali nije) putarskog rada prikazuje kao sedmo svetsko čudo na koje ima da budemo ponosni, kao još jedna tačka u dananoćnom programskom nizu cirkusa "Zlatno doba".

I šta ćemo sad? Pa, ništa. Srećno i zahvalno ćemo ploviti po tom preobilju od pet kilometara normalnog asfalta, mentalno se pripremajući za klackanje u nastavku puta, kao i do sada. Konkretna promena na doživljajno-fenomenološkom nivou, dakle iz ugla putnika, gotovo da bi se mogla opisati ovako: kao da se granica Hrvatske i Srbije pomerila pet kilometara istočno od graničnog prelaza, daleko bilo i sakloni bože. Sve drugo ostaje isto u najučmalijem od svih svetova, u zemlji težećoj nirvani, savršenoj nepokretnosti svih elemenata, svih tela i svih misli, a osobito svih društvenih tokova, koji ionako treba da prestanu da budu tokovi i da lepo postanu mrtvaje, ne bi li žabokrečina prekrila sve. A kome se to ne dopada, odavno se zna gde je izlaz: *go west, young (wo) man*. Raduj se, stići ćeš pet minuta brže. ¶

PUCA SE NA "SVE ŠTO MRDA"

"Setite se kako su u finim zemljama, kao što su Čile i Argentina, stadioni punjeni neistomišljenicima koji su kasnije nestajali kao da ih nije ni bilo. To je bilo tu skoro, zar ne? Pretpostavljam da kod nas posle informativnih razgovora slede posete po kućama, pa onda ono što Vučićevi rade na severu Kosova i, najzad, stadioni"

Kada je reč o reditelju Goranu Markoviću, svakako bi najbolji znak za ovo društvo bio kada bi se "na pozornicu izneo" razgovor s njim samo o njegovom kreativnom radu ili opusu. Međutim, Goran Marković i pored svog velikog "alhemičarskog" umeća u filmskoj režiji ili scenarističkom, esejističkom, proznom radu, nikako nije prepoznat samo kao asketa koji je zatvoren u svojoj umetničkoj ćeliji. Naprotiv, on je i te kako angažovan intelektualac čiji su javna reč i javni društveni stav dosegli možda i najviši nivo "čitanja" morala ovog našeg društva.

Pre više od pet godina, na stranicama nedeljnika "Vreme" upozoravao je na pogubnost ćutanja ljudi i njihovog kukavičkog pristajanja na sve, navodeći primer: "Posle zabrane predstave *Čekajući Godoa*, kod nas u stanu su počeli da se okupljaju nezadovoljni glumci: Ljuba Tadić, Bata Paskaljević, Mića Tomić... Dogovorili su se da u znak protesta napuste pozorište i postanu slobodni umetnici. Što je, za to vreme, bila gotovo revolucionarna ideja. Poštujući dogovor, moji roditelji su dali otkaz. Ali, nisu svi sledili njihov primer. Oni koji su u poslednjem trenutku odustali, kasnije nisu dobro prošli; taj kukavičluk ih je koštao. Razmišljajući o tome, kasnije sam shvatio da čovek, ako pristane na kompromis oko ključnih stvari, ulazi u rizik da sebi uništi život."

Pre nekoliko meseci, u intervjuu za "Blic", Goran Marković je upozorio na temelj srljanja srpskog društva u propast: "Propagandna mašina današnjeg režima pravi od svojih neistomišljenika teške neprijatelje i protivnike, satanizuje ih, kako se to kaže, tako da su ovi ljudi zapravo saterani u ćošak. Ta situacija da jedna grupa ima prava da živi, a druga grupa da nema prava da živi je vrlo gadna i mislim da to neće proći tek tako. Da, to je velika opasnost. Ovi su uspeli do te mere da podele društvo da se na jednoj strani nalaze potpuno različiti ljudi od onih na drugoj. Moguće da može doći do sukoba. To bi bila tragedija. To je uvod u pakao. To je uvod u Siriju."

Dakle, na prvom nivou odnosa između vlasti i "ćutanja" istaknut je pojedinac koji se buni, na drugom pak vlast koja te pojedince satanizuje. Treći nivo odnosa definisao je sam predsednik Srbije Aleksandar Vučić. Stručnjake i profesionalce sa najvišim ugledom i zvanjima u zemlji, a koji su se drznuli da ne ćute nego da njegovoj vladavini upute kritike, nazvao je "lažnom elitom" koju, kako je sam priznao, prezire. Postavlja se pitanje da li je prezir predsednika države samo njegovo lično osećanje koje je, kako je rekao, "jače od njega"? Da li je ono opasno? I šta će biti – dalje?

"VREME": Kada ste čuli predsednika, jeste li pomislili da je njegov prezir upućen i lično vama, odnosno jeste li se prepoznali u toj "lažnoj" eliti?

GORAN MARKOVIĆ: Voleo bih da sam i ja deo Vučićeve "lažne elite", bio bih ponosan ukoliko bih tu bio svrstan. Svi oni koje ovaj čovek napadne dostojni su poštovanja. I svi koji ga u horu hvale, kunu se u njega, a čine to, svakako, isključivo radi lične koristi, dostojni su prezira.

Pristajete, na određeni način, na ustanovljenu podelu društva?

Prihvatam podelu društva koju je on ustanovio, na njegove i one druge. To je jedino u čemu se slažemo. Ja sam "oni drugi". Stoga, prekidam svaki odnos sa njegovom falangom, u šta uključujem i kontakte sa bivšim prijateljima, kolegama i boravak sa njima u istom prostoru. Želim da fizički budem na drugoj strani, najviše iz higijenskih razloga.

Otpor intelektualaca politici Aleksandra Vučića jedni objašnjavaju njihovom antiautokratskom prirodom, drugi govore o "trampizmu" i nekolicini koji su ipak stali uz njega ali samo iz koristoljublja. Šta biste vi naveli kao razlog zašto intelektualci tako uporno i, čini se, sve glasnije i artikulisanije "ne vole" Vučića?

Znate, sve sam mogao da pretpostavim, video sam uostalom mnogo toga u životu, ali da ću živeti u zemlji koju apsolutno kontroliše banda kriminalaca, iz koje beži svako ko želi da živi normalno a u njoj preživljavaju jedino moralne nakaze, da ću biti okružen pornografskom svakodnevicom i potpunim odsustvom potrebe da se živi civilizovano – to stvarno nisam. Ponekad se pitam šta se to desilo sa mojom domovinom, u koju sam verovao, koju sam voleo? Ko ju je odavde iselio i premestio u nepoznatom pravcu? Kako je moguće da su prostakluk, niske strasti i pohlepa postali jedino što se vidi u pejzažu koji se pred nama pruža? Ko je ukinuo poštenje, čast i empatiju

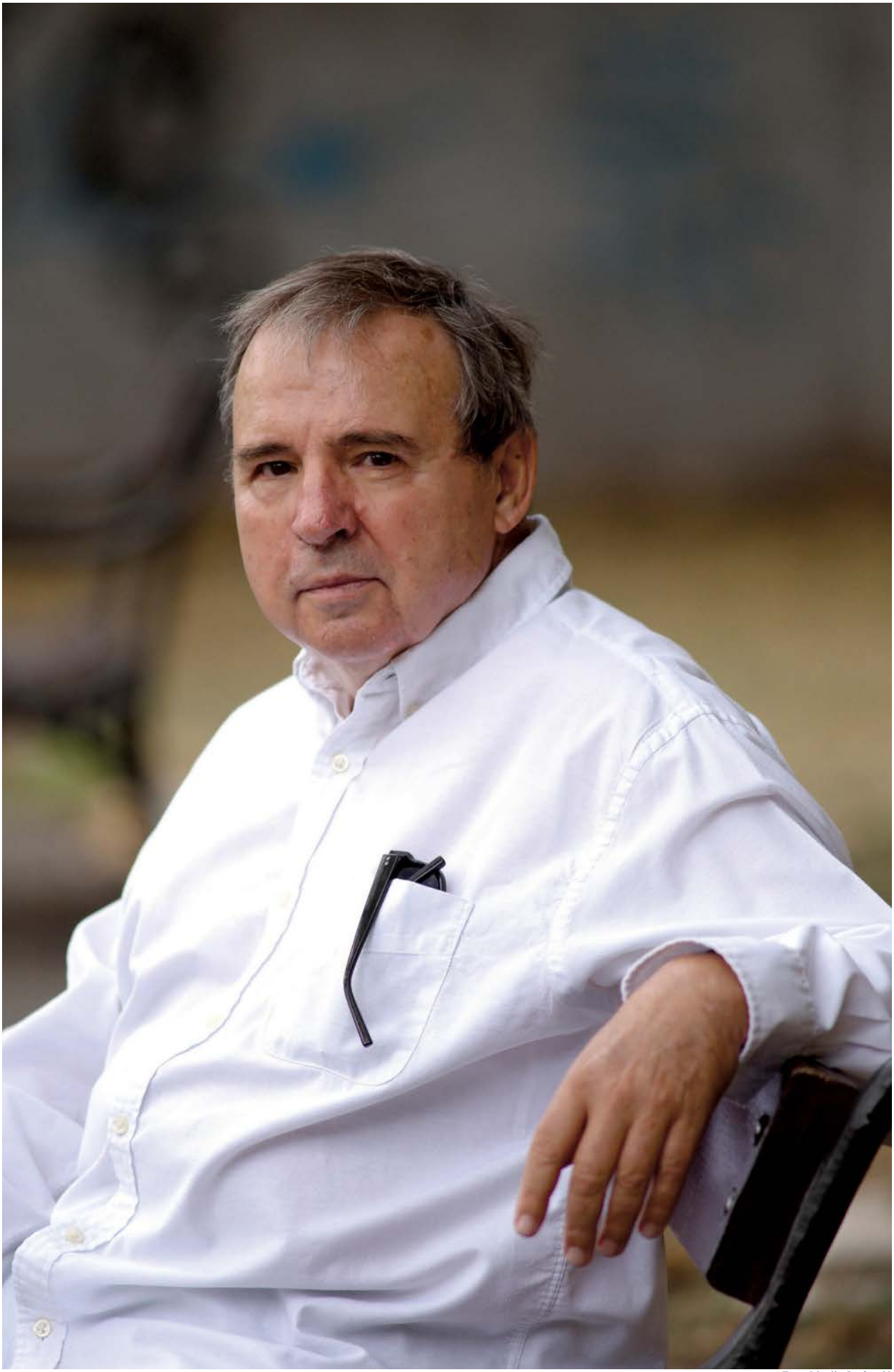

Foto: Marija Janković

Foto: Marija Janković

Delta DMD jedan je od vodećih distributera robe široke potrošnje koji objedinjuje usluge prodaje, brend menadžmenta, logistike i merčendajzinga.

Distributivni centri

DC Nova Pazova
Prva centralna radna 4
Tel. +381 (11) 33 14 329

DC Novi Sad
Šumadijska 16a
Tel. +381 (21) 42 02 25

DC Čačak
Nikole Tesle 44
Tel. +381 (32) 55 76 090

DC Niš
Čamurlijski put bb
Tel. +381 (18) 45 85 821

DC Podgorica
Vladike Ruvima II Boljevića 22
Tel. +382 (20) 89 13 93

DISTRIBUCIJA VREDNA NAJBOLJIH

DELTA DMD

www.deltadmd.rs

stanovništvu odvratne tvorevine koja se sada lažno predstavlja kao Srbija? Ponekad mi se čini da čujem šum kostiju velikih ljudi ove bivše evropske zemlje dok se okreću u svojim grobovima.

Kada na sve to dodate prek odgovor predsednika u vidu "ličnog prezira", da li to vama zvuči bezazleno? Znači li to da će nadalje svaki stručnjak, profesor univerziteta, ugledan umetnik, bez izuzetka i javno, biti osuđen kao bezvredan ukoliko se suprotstavi predsedniku?

Banditi na vlasti završavaju svoj veliki projekat – iseljenje iz zemlje svakoga ko misli. Radi se o brojci od stotinjak hiljada duša godišnje, toliko njihova operativa može da postigne. Pretpostavljam da u štabu te operacije dobro proučavaju iskustva holokausta, sovjetskih gulaga i Golog otoka. Pred sobom imaju verovatno i negativni primer amaterskog pokušaja Slobodana Miloševića sa Albancima. Štab za sada postiže dobre rezultate. Za ovako malu zemlju i njenu nejaku kulturu, stotinjak hiljada proteranih godišnje može se smatrati uspehom. Cilj da u zemlji ostanu samo lobotomirani robovi već se nazire. Tada će mračnjaci moći ne samo da zlostavljaju i ponižavaju preostalo stanovništvo, već i da konačno osete ono što im je cilj – da su poštovani i voljeni. Jer, ma koliko se zavaravali loše režiranim masovkama, na kojima im gladni za koricu hleba pružaju podršku, oni sigurno dobro znaju koliko ih slobodni ljudi preziru i mrze.

U svojoj diskreditaciji profesora Filozofskog fakulteta Ognjena Radonjića, Vučić je rekao da bi mogao da mu suprotstavi 50 pametnijih ljudi koji misle drugačije. Da li se osim emocije prezira tu zaista može pročitati i pretnja njegovoj stručnosti, na kraju krajeva njegovom profesorskom zvanju? Do koje granice, pretpostavljate, njegov prezir, evo prema eliti, može da ide?

Jasno je da svako ko misli mora biti protivnik tiranije. U ovoj zemlji imamo dva pola ljudske egzistencije: zlostavljanje i slobodu. Vučićev prezir prema obrazovanim, mislećim ljudima potiče od njegove primitivne ličnosti koju nije uspeo da kamuflira raznim glumatanjima i prenemaganjima kojima svakodnevno pribegava. On je bio i ostao prostak, vođa navijača, to je njegov krajnji domet. Rulja je njegovo prirodno okruženje. Otud mržnja, u stvari strah od obrazovanih, pametnih ljudi. To nije njegova bara u kojoj je on glavni krokodil.

Zimus, u jeku uličnih protesta, u jednom intervjuu ste rekli da je jedino rešenje u Srbiji apsolutna pobuna i ulica. I dalje ste pri tome da se ova vlast ne može srušiti na izborima?

Izbori? U kojima kontrolisani mediji propagiraju samo jednu partiju, jednog vođu? U kojima se krade i falsifikuje na angro? U kojima bednici za jednu "crvenu" glasaju za Vučića i pritom moraju to da dokažu, ne bi li na kraju dobili svoju prljavu novčanicu? Izbori kojima prethode kolone i kolone autobusa punih interniranih nesrećnika koji su naterani da putuju po zemlji i za sendvič kliču vođi? To su izbori? Ne, hvala. Ne želim u tome da učestvujem.

Zbog pominjanja "dugih cevi" povodom upada opozicije u zgradu RTS-a, na informativni razgovor priveden je profesor sociologije na Filozofskom fakultetu Jovo Bakić. Pomislite li nekad da bi to uskoro mogla postati praksa, da se recimo i vama može nešto slično dogoditi ukoliko "preterate" s rečima?

Pa, setite se kako su u finim zemljama, kao što su Čile i Argentina, stadioni punjeni neistomišljenicima koji su kasnije nestajali kao da ih nije ni bilo. To je bilo tu skoro, zar ne? Pretpostavljam da kod nas posle "informativnih razgovora" slede posete po kućama, pa onda ono što Vučićevi rade na severu Kosova i, najzad, stadioni. Nacionalni stadion? To mi zvuči nekako poznato. Da li će imati prostorije za specijalnu namenu?

Šta o vladaru govori činjenica da je intelektualna elita – njegova najvažnija meta? A još više, elita koja je uplovila u političke vode.

Svi koji dignu glavu iznad površine su njegova meta, bili oni intelektualci ili ne. Prema intelektualcima je posebno osetljiv, iz razloga koje sam već naveo. Ali, u mentalnom stanju, u kome se očigledno nalazi, taj čovek puca nasumice, "na sve što mrda". Ja sam po zanimanju reditelj i mogu da pročitam kako se iz njegovog govora tela, iz te loše odigrane smirenosti i navodne staloženosti, krije ogromna panika.

Jedan ste od osnivača Pokreta slobodnih građana i bivši član Predsedništva tog pokreta. Povukli ste se iz Predsedništva, a da li ste još uvek član PSG-a?

Da.

Kako sada izgleda, protesti u Srbiji jenjavaju, opozicija, čini se, najveću nadu polaže u izbore, a Vučićeva "lažna elita" jednim delom se organizovala u grupi za odbranu od "autoritarnog i mafijaškog režima" pod nazivom Samoodbrana. Jeste li razmišljali da im se priključite?

Poznajem te ljude i delim njihove stavove. To je dovoljno, nemam razloga da im se formalno pridružujem.

Na osnovu dosadašnjeg iskustva, verujete li u revolucionarnu moć intelektualaca? Čini li se i vama da je još jedino u delovima intelektualne elite vidljiv iskonski nagon za radikalnom promenom? Možda baš otuda toliki prezir predsednika Vučića?

Strah. To je prava reč. On se, s pravom, jako boji pametnih ljudi. Što se tiče prvog dela vašeg pitanja, moram da kažem: ne znam. Ono što sledi je do te mere nepredvidivo da se ne bih usudio da prognoziram ko će podići barjak slobode. Neki intelektualac? Ili radnik, sindikalista? Ili student? Ko god bude smogao hrabrosti da izusti: "Dosta je bilo, tiranine!" biće moj heroj. ¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

"Vučićev prezir prema obrazovanim, mislećim ljudima potiče od njegove primitivne ličnosti koju nije uspeo da kamuflira raznim glumatanjima i prenemaganjima kojima svakodnevno pribegava. On je bio i ostao prostak, vođa navijača, to je njegov krajnji domet"

VIŠEDECENIJSKA

Ono što se desilo 9. novembra 2001. kada je JSO otkazala poslušnost vrhu RDB i MUP, bio je samo simptom stanja u kojem se Služba nalazila od 5. oktobra 2000. Priče o Haškom tribunalu i svemu što će ih čekati mnogi u Jedinici (osim starog kadra, iz RSK i RS) nisu shvatali ozbiljno sve do dana uoči protesta/pobune

Fotografije: Aleksandar Anđić

NEMOĆ DRŽAVE

Apelacioni sud doneo je odluku kakvu je doneo – komanda tadašnje Jedinice za specijalne operacije Resora Državne bezbednosti (JSO RDB) nije kriva za oružanu pobunu u novembru 2001. za šta je teretilo tužilaštvo za organizovani kriminal u optužnici podignutoj u martu 2012. godine. Optužnica je podignuta na osnovu krivične prijave koju je u novembru 2010. podneo advokat Srđa Popović, punomoćnik sada pokojne majke Zorana Đinđića Mile i sestre Gordane Đinđić Filipović.

Ta presuda će sada imati svoje posledice, a najviše će biti političke. Ticaće se i pravosuđa – kako je moguće da se sve to desi, a da niko ne odgovara. E, to je, nažalost, slika Srbije i reformi u njoj, za šta sud nimalo nije kriv, pogotovo ne sudije koje su donele odluku. Krivac je sistem, jer se od 2001. zakoni menjaju, ali nijedan nije efektan ni efikasan.

IZGUBLJENI U VREMENU: Čeda Jovanović i Dušan Mihajlović

ZAŠTO JE DO SVEGA DOŠLO

Mnogo je događaja, godina, imena, a sve se svodilo samo na jedno – zbog zakona u Srbiji i tranzicije koja traje skoro dve decenije, sve je moguće i ništa nije moguće. Ono što izgleda nenormalno je normalno, i obrnuto. I ono kad politika hoće da "ukroti" pravo, selektivno je: nekad uspe (ako se naredi), nekad ne uspe. Za ovu odluku Apelacionog suda, koja je samo potvrda one koju je niženadležni sud doneo godinu ranije, može se reći sve osim da je protivpravna, ili da je naredila vlast Aleksandra Vučića. Ali istovremeno, mora se zapitati kakva je to zakonodavna vlast u Srbiji i zašto je do svega došlo. Jer, pobuna JSO jeste pokazala nemoć, ne samo te vlasti u Srbiji u jesen 2001, ne samo sukob sa raznim institucijama i nedorečenost pravila. Pokazala je i da država pristaje na kompromis sa onima sa kojima je trebalo da se obračuna: s kriminalcima koji su joj bili "pri ruci" tokom operacija osvajanja vlasti. Svi su znali za "gospodina Legiju", "gospodina Čumeta", gospodu Spasojevića i ostale (kako ih je, ne bez razloga, nazivao tadašnji ministar unutrašnjih poslova Dušan Mihajlović) i njihove pokušaje da materijalizuju ili barem legalizuju svoj status "prvoborca", ali sve je to imalo svoje granice, na koje je Đinđić, nažalost, prekasno (sigurno ne svojom, nego voljom savetnika) morao reći dosta. Da li ga je to ili nešto drugo koštalo glave, tema je o kojoj se može još decenijama raspravljati.

Ono što se desilo 9. novembra 2001. kada je JSO otkazala poslušnost vrhu RDB i MUP, bio je samo simptom stanja u kojem se Služba nalazila od 5. oktobra 2000. Priče o Haškom tribunalu i svemu što će ih čekati mnogi u Jedinici (osim starog kadra, iz RSK i RS) nisu shvatali ozbiljno sve do dana uoči protesta/pobune. Tog 8. novembra 15 pripadnika JSO-a poslato je da uhapsi dvojicu prodavaca na obrenovačkoj pijaci (neko je poslao specijalce na "kupusare", što su mogla da obave dvojica pozornika lokalnog OUP, slikovito je objasnio jedan bivši policijski funkcioner).

Pripadnici JSO zadatak su obavili kako im je naređeno. Oni su, inače, trenirani da ništa ne pitaju. Ne bi pitali ni tada da neko nije pustio "bubu u uvo" njihovoj komandi (takođe navikloj da sluša a ne da pita) i komandantu Dušanu Maričiću zvanom Gumar. Ko je bio taj koji je to uradio, nije teško pretpostaviti. Nevidljiva mreža "gospodina Legije" bila je svuda po jedinici. Mogao je on biti na odmoru u Grčkoj, na Madagaskaru ili Dominikani, ali imao je ljude svuda.

O povezanosti kriminalnog zemunskog klana i Ulemeka Specijalni sud je rekao svoje, ali sva svedočenja na suđenju za ubistvo Zorana Đinđića nisu bila dovoljan ni zakonom obavezujući razlog da se prihvate u slučaju pobune. Kako da sudija poveruje nekom kome u prethodnom procesu niko nije poverovao? Pogotovo što sud u slučaju optužnice za "oružanu pobunu" nije dobio nijedan materijalni dokaz da se radi o tome, a svedočenja pojedinaca su ponekad bila na rubu tragikomedije.

SVE JE BILO DOBRO DIRIGOVANO

Autor ovog teksta ne samo što je u popriličnoj meri pratio suđenje i video svu nemoć države i visprenost advokata, već »

Goran Radosavljević Guri: Nismo hteli da se sukobimo

Kao jedna od glavnih ličnosti u posredovanju pri smirivanju protesta JSO slovi tadašnji komandant Žandarmerije Goran Radosavljević, koji je prvi put, ako se ne računa svedočenje na suđenju gde medija nije bilo, za "Vreme" progovorio o tom slučaju, potvrđujući, ali i demantujući mnoge stvari koje su se proteklih godina pojavljivale u javnosti.

Prva od njih i najznačajnija je: "Rekao sam Đinđiću, ministru Mihajloviću i ostalima – neću da izazovem bratoubilački rat, jer je to cilj Zapada, da sukobi i rasformira specijalne jedinice. Sa JSO treba pregovarati, pet dana ako treba, ali nemojte da za suzbijanje pobune angažujete Žandarmeriju, ima RDB dovoljno ljudi, više od mene, za to. Ako to pokušate, ja podnosim ostavku."

Radosavljević je ispričao da ga je, dok je bio u Bujanovcu, na čelu policijskih jedinica koje su suzbijale pobunu na jugu Srbije, o nameri JSO da stupi u protest obavestio komandant Jedinice Dušan Maričić, koji mu je objasnio da "imaju problema koji nisu za telefon" i pozvao ga da dođe u Kulu.

On je rekao da je o tome odmah obavestio svog nadređenog, načelnika Resora javne bezbednosti generala Sretena Lukića, koji mu je dozvolio da ide u Kulu, ali da prethodno dođe u Beograd.

"Lukić je već bio upoznat sa svime, objasnio mi o čemu se radi, sve bitne detalje, rekao mi je da je to deo posla Državne bezbednosti, ali da ja odem tamo, jer i on i ja znamo da sam sa tom jedinicom proveo mnogo vremena i u mnogim akcijama, od Kosova do juga Srbije, mi smo 'braća po oružju'."

Radosavljević je otišao u Kulu, jedini je koga su tamo pustili da uđe jer su ga svi znali kao saborca, komandanta Posebnih jedinica policije (PJP) na Kosovu i posle u Bujanovcu.

"Rekli su mi koji su problem imali (hapšenje braće Banović), kao i da su njihovi šefovi (Goran Petrović i Zoran Mijatović) odbili da dođu na razgovor, pa zbog toga neće više da slušaju RDB, jer se pronose glasine da će i oni biti na spisku za Hag. Vratio sam se kod Lukića i ispričao šta su mi rekli. Posle sam bio stalno u kontaktu sa njima i izveštavao nadređene", rekao je on.

Radosavljević tvrdi da su, posle povratka premijera Đinđića iz SAD i ministra Mihajlovića, pojedinci iz RDB hteli da mu "podmetnu" razne stvari, poput one da je Žandarmerija podržala protest JSO, što je demantovao dajući im original tog teksta (ekskluzivno ga sad ustupio "Vremenu"). Đinđić i Mihajlović su pogledali taj proglas i zapitali Petrovića i Mihajlovića: "Niste nam ovako rekli?"

Radosavljević demantuje i sve one medijske navode za koje tvrdi da su potekli "zna se od koga ko je za to plaćen", da su na sastanku sa Đinđićem predstavnici MUP rekli da nema ko da se suprotstavi JSO.

"Njih ima maksimalno 250 pod oružjem. U Žandarmeriji je mojih 2000, ništa slabije obučenih od njih, svi sa ratnim iskustvom. Plus ostali iz PJP, redovnu policiju da ne računam. Ko može da nam se suprostavi? Njihova baza u Kuli je pod stalnim nadzorom službi. Do Beograda im treba najmanje tri sata. Ali, nekom je trebalo da se u to poveruje."

Radosavljević je rekao da je na tom sastanku sa Đinđićem, i pored toga što je poručio i obećao da će Žandarmerija zaštititi i odbraniti bilo koju zgradu Vlade i državnih organa, bilo ko da je napadne, bilo predloga da reaguje vojska, ali da je tadašnji načelnik Generalštaba Branko Krga to u startu odbio tvrdeći da to nije ustavna uloga vojske.

"Lepo sam im ponovio – to što se neko iz RDB vozika auto-putem i zaustavlja saobraćaj, to nije posao Žandarmerije, ima taj resor 4000-5000 zaposlenih od kojih većina nosi oružje, pa nek to sami reše. Neko sa Zapada čeka da se sukobimo. Ja to neću uraditi i ako naredite, odmah me smenite. A ako kažete da idem da ih napadnem u Kuli, onda znajte da ćete imati i sve

je igrom slučaja bio i svedok te prve večeri pobune – 9. novembra 2001. U to vreme kao novinar državnog medija uverio se da neko rukovodi "medijskom artiljerijskom pripremom". Zvala me koleginica iz medija u privatnom vlasništvu i pitala šta znam o svemu, pošto je pretpostavljala da sam već u Kuli, kao "prijatelj Jedinice". Pitao sam o čemu se radi, rekla mi da je ona na putu za Kulu jer se JSO pobunila. Nazovem prijatelja, visokog funkcionera MUP i pitam ga šta se dešava, on začuđeno uzvraća pitanjem: "Kad si pre saznao, mene malopre obavestili." Obojica shvatamo da neko diriguje svime, da bi mi on sutradan, kad smo se videli (a ja posle neprospavane noći došao iz Kule), kratko rekao – "komšije". To je bila naša interna šifra za zemunski klan Spasojevića i Lukovića, koji je tad, navodno, tek bio u povoju. Kasnije saznajem kako se pred kapijom Centra u Kuli pojavio neko ko nije bio najavljen (ispostaviće se – Čedomir Jovanović)... "Gospoda" su, ipak, upravljala svime. U povratku, objavim vest kako se kolona vozila JSO, uključujući oklopna, kreće prema Kuli iz pravca Beograda (centar u Lipovici).

Narednih dana usledile su razne reakcije, uključujući delimičnu blokadu petlje auto-puta kod Vrbasa, kao i kod Centra Sava u Beogradu. Jedna stvar je tad bila izvesna: ništa nije rađeno stihijski i *ad hoc*, nego vrlo planski. Neko je i te kako vodio računa o pravnim posledicama. Na delu autoputa preko puta Centra Sava stajao je Legija, u crnom kaputu. Malo ko je znao ko je on među okupljenim građanima koji su tu bili, ali njegovi telohranitelji su se uredno javljali nekom tamo "novinaru".

Protest je završen kako je završen, Đinđić je, kao drug Tito 1968. studentima, dao za pravo JSO, vlada je na svojoj 61. i 62. sednici konstatovala da se radilo o opravdanom protestu i da nije reč ni o kakvoj pobuni. Da li je reč o Đinđićevom strahu od ljudi sa kojima je 5. oktobra postigao sporazum "reč-reč" ili nečem drugom, u to sud nije ulazio jer mu nije posao. Vlada je na 61. sednici prihvatila Izveštaj Ministarstva unutrašnjih poslova u vezi "sa ispoljenim nezadovoljstvom jedinica MUP smeštenih u

ljude u Žandarmeriji odmah kao njihove saborce", prepričava Radosavljević ne krijući emocije.

Na pitanje zašto, odgovara: "Nisam želeo sukob, a plus smo ratni drugovi. I ako su to shvatili Lukić, Mihajlović i Đinđić, kako da se pojavi neko da to predlaže. Svi su se složili da to nije opcija, odbili predloge nekih o bombardovanju Kule, cisternama sa benzinom na mostu na Beški, opkoljavanju centra i slično. Razumni ljudi su znali da su službe svud okolo centra, i da nema ništa od oružane pobune, svaki dan sam odlazio tamo, uz znanje nadređenih, razgovarao; dogovorili smo se da dođe ministar, ja sam organizovao, ali nisam hteo da prisustvujem."

Radosavljević kaže da je nakon svega sve prošlo bez problema i incidenata, ali da o susretima koje je organizovao, ali im nije prisustvovao, ne želi da govori, iako je svakog dana pobune bio u Kuli, kao neko kome su svi verovali, jedni kao ratnom drugu, drugi kao sposobnom i časnom komandantu.

Kao primer navodi da je 21. novembra, nekoliko dana nakon okončanja pobune (završena 17. novembra), JSO pozvala Đinđića da prisustvuje obeležavanju slave i da ga je ovaj pitao šta da radi. "Kažem mu da treba da ide, ići ću i ja sa njim, jer sam garancija da neće ništa da se desi. On sa sobom povede i sina Luku, polećemo helikopterom iz Batajnice, samo nas trojica, Đinđić posle tog obreda razgovara sa njima o daljem razvoju događaja, ni tome namerno ne prisustvujem".

Radosavljević, na tvrdnje o oružanoj pobuni, odgovara: "Neka oni koji to tvrde kažu šta je to što bi taj protest JSO kvalifikovalo kao oružanu pobunu. To što su imali pištolje ili što su vozilima preprečili put? Koja je razlika između 'hamera' i traktora IMT koji to uradi? Koja je razlika između pištolja ili noža kojim te neko napadne?"

On ukazuje i na još jednu stvar – da mu nakon rasformiranja JSO neko pokuša da predoči bar jedan slučaj kad je neko od tih ljudi koji su nastavili rad u drugim jedinicama MUP napravio neki incident ili krivično delo. Nisu, jer je posle rasformiranja JSO vođeno računa o svakom čoveku, a skoro svi su bili časni i neukaljani ljudi, zaključio je on. ¶

Kuli", bez daljih kvalifikovanja i bez posebnog zaključka.

Jedini koji je ispoljio nezadovoljstvo time bio je tadašnji potpredsednik vlade Momčilo Perišić, koji je upozorio da to "nije garantovano samostalni akt", nego da je "akt koji je išao u korelaciji Vojna bezbednost i to, da ne pričam šta sve još i kakva je zabrinutost sa političkim odlukama".

OPRAVDANA POBUNA

Đinđić je tada saopštio: "MUP će u skladu sa svojim nadležnostima doneti odluku kao i kod rudara, u ovoj zemlji su svi kršili zakone u izražavanju svojih protesta. I rudari, i sindikati i u svakom od tih slučajeva smo rekli – hajde da vidimo da nadležno ministarstvo nađe neko »

Misterija zanosne crnke

Autor ovog teksta je bezbroj puta pratio suđenje za pobunu JSO-a, a jedan detalj mu je ostao urezan u pamćenje.

Pošto ima taj "loš" običaj da suđenje prati iz dela predviđenog za publiku, ne iz novinarske sobe gde većina kolega "leptiriše" čekajući izveštaje agencija da ih iščitaju ili prepišu, bio je nemalo iznenađen kad je jednog jutra pročitao da je u publici sedela "zanosna crnka koja je slala poljupce Legiji i on njoj".

Tog dana proces je trajao dva sata, u publici je bilo pet ljudi, plus stražar i novinar (Legijina majka, žene ili majke još dvojice optuženih, jedna stvarna 'crnka' i jedna osoba koja liči na ovlašćeno službeno lice). Onda su razni tabloidi objavili ime, prezime i godine te žene kojoj je Legija, navodno, slao poljupce. Jedina istina u svemu je da se Legija nakratko pri dolasku okrenuo i klimoglavom pozdravio majku, tu ženu nije ni pogledao. Ali, neko je javio da to treba da se objavi. Takvih tragičnih ili tragikomičnih scena bilo je još tokom godina suđenja. ¶

Radiša Roskić: Opelo državnoj tajni

Jedan od ljudi koji je bio, voljno ili nevoljno, umešan u ovaj slučaj jeste i Radiša Roskić, nekadašnji funkcioner RDB, a potom kao advokat branilac jednog od optuženih (Veselina Lečića, oficira za bezbednost JSO), a sada pravosnažno oslobođenih.

Roskić ne želi da priča o slučaju, jer poštuje pravilo da ne komentariše odluke suda, iako su u korist njegovog branjenika, kao što neće da priča ni o odluci Tužilaštva da uopšte pokrene proces.

"Tužilaštvo je svakako dužno da na osnovu svojih ovlašćenja pokrene postupak radi utvrđivanja postojanja elemenata krivičnog dela. Uverenje tužilaštva da je istraga rezultirala saznanjima koja predstavljaju opravdanu sumnju da je u pitanju izvršenje krivičnog dela takođe se ne komentarišu. Pravosnažnom presudom je utvrđeno kako je utvrđeno i o toj presudi, kakva god neko imao različita mišljenja i ubeđenja, profesionalci ne smeju da imaju komentar, u pitanju je činjenica koja je ušla u pravni život", suptilno objašnjava Roskić.

On je, međutim, više rečit kad se radi o njegovoj bivšoj službi, gde je do 2001. bio zamenik (ali u stvarnosti načelnik) 10. Uprave, zadužene za kontraobaveštajnu zaštitu saveznih i republičkih organa, kao i odeljenje za tajno praćenje.

Roskić konstatuje da je kroz proces za pobunu JSO uvideo da se u stvarnosti obistinilo ono na šta je upozoravao, da je posle 5. oktobra 2000. došlo do nastavka devijacija koje su počele smenom Jovice Stanišića u oktobru 1998. i dovođenjem na rukovodeća mesta u Službi Radomira Markovića i njegovih ljudi, kao i posrednim pritiscima za učlanjenje u JUL (posebno) i SPS.

"Tokom istrage o pobuni JSO ispostavilo se iz dokumenata da nisu ispoštovana ni osnovna pravila, ni od strane načelnika Resora Petrovića, ni njegovog zamenika Mijatovića. Materijali RDB, kako oni obrađeni analitički, tako i sirovi izveštaji o upotrebi posebnih mera su, suprotno postojećim pravilima, stizali na adrese poslanika u parlamentu. Tokom svedočenja o istrazi o pobuni JSO mnogi su o tom otvoreno svedočili", objasnio je Roskić. Autor teksta je tu tvrdnju Roskića potvrdio, a on je rekao da neće da pita ko mu je dao jedan od tih dokumenata jer je to samo još jedan dokaz.

"Tako je postalo jasno da je prvo održano opelo Službi, a da je direktan rezultat toga i 'opelo državnoj tajni'", konstatovao je on.

» rešenje koje neće dolivati ulje na vatru. Imamo dovoljno vremena sutra, ako se stvar zaoštri, da reagujemo oštrije (...) U ovom trenutku treba da spuštamo loptu. Ne treba da pravimo paniku. Znači, ovo saopštenje treba da znači podršku ministarstvu i, u principu, ovo je emitovanje poruke da je sve u redu i da je sve pod kontrolom."

Tada, na sednici 11. novembra, rečeno je da JSO ima 419 zaposlenih, ali da su samo 70 borci – 17 pripadnika antiterorističke grupe i 58 iz specijalnog tima, dok su ostali praktično podrška. Đinđić je potom konstatovao da Služba nije u stanju da reši taj problem, nego da mora da se reši na nekom drugom nivou, što znači da je morao da ode u Kulu, jer su ga iz JSO pozvali. O njegovom odlasku tamo svedoči i video-zapis, tako da je sud morao da prenebregne sve tvrdnje da je prećeno i Zoranu Đinđiću i šefu poslaničke grupe DOS i Đinđićevoj "desnoj ruci" – Čedomiru Jovanoviću. Otkud Jovanović tamo, nije teško pretpostaviti, bio je fasciniran tom jedinicom, čak su ga i čuvali njeni pripadnici, kao i vođe kriminalnog zemunskog klana Spasojevića i Lukovića (ti pripadnici JSO tvrdili su da je to bilo po Jovanovićevom naređenju).

Uglavnom, Đinđić je na 62. sednici vlade, održanoj par dana kasnije, kada je konstatovano da je u pitanju JSO reč o opravdanoj pobuni a ne protestu, rekao da im treba izaći u susret i napraviti "međupotez koji nama omogućava reorganizaciju, koja je neophodna, da rešavamo stvari."

"To je kao sa 'Crvenom zastavom' (...) Za mene je to tipično javno preduzeće. Ništa nije bolje stanje u EPS, ništa nije bolje stanje u železnici, ni u jednom javnom preduzeću, s tim što oni imaju specifično sredstvo za rad, ali za mene je struja još gori problem nego 'Crvene beretke' (...) Kada govorimo o alternativama, treba da zamislimo tu alternativu koja je najmanje povoljna za nas, a to je da sutra oni zauzmu aerodrom, kao što su zakrčili autoput, da dođe naređenje da neko ide tamo i da ih izbaci sa aerodroma i da to naređenje niko ne izvrši. Posle toga da se mi obratimo Vojsci, jer ne možemo međunarodni aerodrom da držimo pod blokadom i da to znači uvođenje vanrednog stanja i kraj. To je vrlo verovatna opcija", rekao je tada Đinđić.

Te reči dovoljne su, i bez onoga što je potom u svojoj knjizi "Povlenske magle i vidici" napisao Mihajlović, da advokati optužnicu "razbucaju". Naročito zato što je i sam specijalni tužilac u optužnici odbacio zahtev advokata Rajka Danilovića da bude optužen i tadašnji predsednik SRJ Vojislav Koštunica jer je, navodno, odbio da upotrebi vojsku protiv pobune JSO.

KO ĆE OVO DA PLATI

Imena pripadnika JSO u ovom slučaju su nebitna, osim Legije, Zvezdana Jovanovića, Dušana Maričića Gumara, koji ionako služe četverodecenijske zatvorske kazne zbog drugih zločina. Pitanje je samo koliko će država da plati ostalim optuženima u celom slučaju koji su bili u pritvoru.

Ili, kako bi rekao jedan bivši policijski oficir: "Ako su pametni, naplatiće." Njihova "oružana pobuna" svodila se na nošenje pištolja, što im je i inače obaveza čak i kad nisu na dužnosti, uz službenu značku. Autoput su blokirali, ali ne mogu ni za to da ih osude jer su ostavili slobodnu za prolaz traku za autobuse. Dakle, nisu skroz obustavili saobraćaj.

Nekadašnji republički tužilac Siniša Simić, koji je na funkciju stupio posle pobune, na pitanje zašto nije podignuta tad optužnica, samo je za "Vreme" kratko rekao: "A na osnovu čega, kojeg člana zakona i na osnovu kojih dokaza?"

Drugi bivši funkcioner pravosuđa tvrdi, što je nešto s kim se neko može ili ne mora složiti, da je čitav slučaj konstruisanja optužnice napravljen uoči izbora 2012. kako bi Tadić dobio bitku protiv Koštunice, pa je najlakše bilo optužiti njega da predstavlja "političku pozadinu". A na pobedu SNS i Nikolića možda nisu računali, ili su očekivali da s njima stupe u koaliciju. ¶

DAVOR LUKAČ

АТРАКТИВАН И ЛЕКОВИТ ПОКЛОН СЕБИ И ДРУГИМА

САМО ВАС ГЛЕДАМ

ДУШАН ПЕТРИЧИЋ

IZLOŽBA I TRIBINA

Četvrtak, 4. jul, 20 sati

Klein House
- Social bar & art gallery,
Максима Горког 21.
Subotica

Gosti:
Dušan Petričić
autor, karikaturista

Nela Tonković
istoričarka umetnosti
dr Čedomir Čupić
profesor FPN u penziji
Boris Varga
analitičar
prof. dr Žarko Korać
psiholog
Vesna Mališić
novinarka NIN
Željko Bodrožić
novinar, predsednik NUNS-a
dr Snježana Milivojević
profesorka FPN
Radoslav Ćebić
novinar, VREME

Moderator
Natalija Jakovljević
novinarka

12 ПОСТЕРА

VREME НИН

Organizacija:

NOVI OPTIMIZAM
www.novioptimizam.rs

Danas

Generale, sram te bilo

Dikovićeve tvrdnje o topljenju tenkova u Železari izazivaju podsmeh svakog profesionalnog pripadnika VS. Ne samo što je to demantovalo rukovodstvo smederevske železare, već u više navrata i eksperti iz te oblasti, jer se u Smederevu prerađuju ugljenični čelici, a tenkovi se prave od legiranih koje nije moguće istopiti a da se ne ošteti visoka peć Železare

Piše:
Dragan Šutanovac
Bivši ministar odbrane

Svi dobro znamo kako je veliki Meša Selimović opisivao ulizice na našim prostorima. S vremenom ih i sami lako prepoznajemo, posebno one bliske svakoj vlasti. Međutim, kada jedan general, pritom i bivši načelnik Generalštaba, pokušava da se intervjuom za dnevni list preporuči za neku lukrativnu poziciju, tako što ne bira reči u optuživanju bivše vlasti, za čije vreme je brinuo samo o ličnim potrebama, onda to stvara gnušanje, čak i kod aktuelnih donosilaca odluka.

Količinom neistina, izgovorenih nebuloza, kao i neispunjenih želja, Ljubiša Diković je diskreditovao celokupnu svoju vojničku karijeru, pa ga je objektivno veoma teško u budućnosti povezivati sa činom generala u penziji. Jer kad oficir izjavi da mu je žao što se na Kosovu nismo sudarili sa NATO-om, onda takav nikad nije trebalo da postane ni komandant bataljona, a posebno ne načelnik Generalštaba. Konačno, njegova izjava da žali što se Vojska Jugoslavije nije kopneno sudarila sa američkim marincima, francuskim legionarima ili britanskim gurkama u potpunosti daje za pravo Čerčilu kada je rekao "Rat je isuviše ozbiljna stvar da bi se poverila generalima." Umesto da kritički sagleda geopolitički kontekst, odnos snaga i politiku tadašnje elite koja je dovela do agresije i velikog broja žrtava, on smatra da "taj boj ne bismo izgubili", bez obzira na to što je i tada NATO predstavljao najmoćniju vojnu silu u istoriji civilizacije i što smo i bez tog boja dugotrajno osakaćeni, kako zbog izgubljenih života tako i zbog razaranja privrednih i infrastrukturnih kapaciteta zemlje.

EKSPRESIVAN STAV

Iako se ceo Dikovićev narativ može posmatrati u kontekstu motivacionog pisma za poziciju, recimo, direktora preduzeća "Milan Blagojević – Namenska" iz Lučana, mora se priznati da je vremenski korektno projektovan s obzirom na aktuelnu optužnicu protiv rukovodstva fabrike.

Nivo samohvale i ekspresija sopstvene uloge u odbrani Kosova, ali i u razvoju međunarodne vojne saradnje sa Ruskom Federacijom, nasmejaće svakog profesionalnog vojnika i diplomatu jer je očigledno da se radi o čoveku koji nema skrupula u ostvarenju ličnih interesa.

Isti taj Diković nije imao problem kad je sa "srpskom mučenicom" (rakijom) mučio prevodioca u Pentagonu da američkom generalu objasni koliko je rakija važna za srpskog vojnika (čitaj: njega), i nikad nije dao zamerku ili predlog da se uspostavi ili poboljša saradnja sa bilo kojom zemljom, pa ni Rusijom.

Kada Diković patetično govori o svom prvom susretu sa novim ministrom odbrane 2012. godine, eksplicitno iznosi neistine o stanju našeg vazduhoplovstva. Istina je da je 2006. godine država iz Nacionalnog investicionog plana izdvojila 30 miliona evra za remont vojnih aviona. Iako je bilo planirano da se remontuje svih pet aviona MiG-29, realizovani su remonti za samo četiri zbog plaćanja carine i PDV-a. Svi remonti su realizovani do kraja 2008. godine, a garancija na izvršene radove važila je 10 godina ili 700 sati naleta. I peti MiG-29 je naknadno remontovan 2011. godine, ali je zbog nesreće prilikom pripreme za Aero-miting 2009. godine i pada jednog MiG-29, Vojska Srbije (VS) 2012. godine posedovala četiri operabilna aviona MiG-29. Neko će reći da je general zaboravan pa se ne seća Aero-mitinga iz leta 2012. godine kada su na nebu bila tri aviona MiG-29. Međutim, nije reč o zaboravu, već o snishodljivosti i poltronstvu. Uvek silan i arogantan prema potčinjenima, a ponizan prema nadređenima, Diković ni sad nije propustio šansu da potvrdi svoj karakter.

Ono što general sasvim sigurno tada nije preneo novom ministru jeste da je, na svoju inicijativu, prisustvovao predizbornom skupu Borisa Tadića u Požegi, te da je na sastanku predsednika sa celim generalskim korom i na opšte iznenađenje izjavio da on lično, a i generali, podržavaju predsednika Tadića i predložio da nakon pobede prvo izvrši obilazak vojske. Međutim, sve to mu nije predstavljalo prepreku da prvi stigne na poklonjenje novom predsedniku Nikoliću, verovatno sa čestitkama i pričama o dočekanoj "slobodi". Doduše, njega nije zamarao ličnim i porodičnim problemima jer je njih rešio za mandata bivše vlasti.

Načelnik Generalštaba, koji ovenčan slavom u borbi za sopstvene, lične privilegije u kojoj nije štedeo ni suzu da pusti, nije bio dostojan da vrši poverenu mu dužnost jer ga nikad

Od 2015. godine se na javnim tenderima Ministarstva odbrane očigledno prodaju vaskrsli istopljeni tenkovi T-55 i to ni više ni manje nego 282 komada, naknadno još desetine

nije bilo briga za status vojske kojoj komanduje. I sada se dokazuje iznošenjem neistina o stanju u VS u tom vremenu. Jer da je drugačije, načelnik Generalštaba bi upozorio predsednika-premijera da će smanjenje plata i dnevnica katastrofalno loše uticati na stanje u vojsci, da je stanje takvo da se iz dana u dan javljaju problemi sa popunama jedinica, da veliki broj vojnika, podoficira ali i oficira napušta vojsku, da se stalo sa stanogradnjom, da nema rezultata istrage o pogibiji deminera na Kopaoniku, o padu helikoptera, da je u njegovom mandatu Ministarstvo odbrane oglasilo prodaju 282 tenka, stotine raznih haubica, topova, da mu je ministar za dve nedelje vojne vežbe bar deset dana bio van kasarne, da se urušava ugled Vojne akademije... Ništa od toga general Diković nije razmatrao sa svojim pretpostavljenim jer se ništa i nije ticalo njega lično.

Čak i Vojni sindikat tvrdi da su u periodu pre 2012. godine pripadnici VS imali plate u proseku i iznad proseka, najbolji standard i najbolja prava iz radnog odnosa.

VASKRSAVANJE TENKOVA

Istovremeno, Diković tvrdi da je vojska bila pred naređenjem da ide kući na kazan, a na internetu je veoma lako pronaći njegove govore iz tog vremena gde su mu omiljene tvrdnje bile da je VS izvršila sve postavljene zadatke, te da su sve teškoće prevaziđene svešću o jačanju ugleda otadžbine u svetu, sa naglaskom na brizi o čoveku. Prilikom novogodišnjeg prijema baš te 2012. godine Diković saopštava javnosti da je "Vojska u ovoj godini izvršila sve postavljene zadatke", da bi se sedam godina kasnije setio da se Vojska tad umalo nije ugasila. Dikovićeve tvrdnje o topljenju tenkova u Železari izazivaju podsmeh svakog profesionalnog pripadnika VS. Ne samo što je to demantovalo rukovodstvo smederevske železare, već u više navrata i eksperti iz te oblasti, jer se u Smederevu prerađuju ugljenični čelici, a tenkovi se prave od legiranih koje nije moguće istopiti a da se ne ošteti visoka peć Železare. Ipak, ukoliko bi hipotetički Dikovićeva tvrdnja i bila istinita, on lično imao je obavezu da upozori državno rukovodstvo i preduzme mere za sprečavanje radnji koje ugrožavaju operativne sposobnosti VS. A od 2015. godine se na javnim tenderima Ministarstva odbrane očigledno prodaju vaskrsli istopljeni tenkovi T-55 i to ni više ni manje nego 282 komada, naknadno još desetine.

Nedostojnost pozicije na kojoj se nalazio, Diković je potvrdio marginalizovanjem uloge Glavnog vojnotehničkog saveta (GVTS) i tako nabavke u VS prepustio interesnim lobijima trgovaca oružjem i sumnjivih projektanata naoružanja i vojne opreme (NVO). Nikada se vojska nije opremala mimo planova i na način koji je omogućio raznim interesnim grupama velike profite na dirigovanim tenderima za nabavke i izuzimanjem ispravnog NVO iz skladišta kao viškova. U svom intervjuu Diković je propustio da kaže koliko je vojnika imala VS kad je primio dužnost načelnika Generalštaba, a koliko kad je predao dužnost, niti je objasnio kako se vojska oprema NVO koje nije uvedeno u naoružanje... Ali biće već prilike da odgovara i na ta pitanja.

Osim toga, poniženje za svakog oficira je prihvatanje podaničke uloge komandanta nasipa u Šapcu od strane načelnika Generalštaba. Nekada su majori komandovali odbranom Beograda, a Diković se bavio samo nepotističkim kalkulacijama, istovremeno zanemarujući dostojnost pozicije na kojoj se nalazio.

VOJNIK ILI PODANIK

Vojničku čast je general definitivno zgazio disciplinskim postupkom nakon pada helikoptera kada je lukrativno ćutao, iako je bio svestan da je potpuno zaobiđen u lancu komandovanja. Tada nije pokrenuo pitanje odgovornosti ministra odbrane zbog neovlašćenog naređivanja, niti je udaljio odgovornog oficira sa dužnosti. Častan oficir bi tražio svoje razrešenje sa funkcije, ali ne i Diković, znao je on da će mu ćutanje doneti neku izglednu perspektivu nakon profesionalne službe. On je nastavio sa svojim psihološki biciklističkim profilom koji je svakodnevno dokazivao prema svojim saradnicima i potčinjenima, posebno prema onim slobodoumnijim. Podanički odnos koji je Diković imao prema tadašnjem premijeru, sa kojim nije bio u formalnoj subordinaciji, ali ga je prepoznao kao centar moći u državi, nastavio je do danas nadajući se da će iznošenjem neistina preporučiti sebe za neku sinekuru.

Nadam se da ćemo, bez obzira na političke ambicije, kao i na simpatije ili animozitete prema određenim politikama ili njihovim idejama, pronaći zajedničke interese prema osnovnim društvenim postulatima i vrednostima koje bi poslužile kao sinergija u ostvarenju nacionalnih interesa. I u tome ne treba da postoje podele u političkom, socijalnom, ekonomskom ili bilo kom drugom pogledu. I zato imperativno moramo projektovati kadrove sa integritetom kako bismo obezbedili održivu budućnost. Pre svega za mlade. Jer dok bude poltrona poput Dikovića na pozicijama na kojima se odlučuje o sudbini ljudi i države, kako bi rekao Meša, nećemo imati sreće, jer će takvi uništiti sve što je istinska ljudska vrednost. ¶

Glavom kroz zid

"Kada počnemo da pravimo zakone i Ustav koji će regulisati naše probleme, naš mentalitet i naše potrebe, krenućemo napred. Kada isplaniramo sistem, kada prestanemo da donosimo situacione zakone, poput onog o 'Beogradu na vodi', kada prestanemo da donosimo izmene zakona o sudijama koji se prave za pojedine slučajeve, koji se tako čak i u Narodnoj skupštini obrazlažu, e tek onda ćemo krenuti napred"

Kad ambasador neke evropske države na kraju svog četvorogodišnjeg mandata ima šta da poruči građanima jedne države kao što je Srbija, onda je to trenutak kada ga mnogi koji žele da čuju, najpažljivije slušaju. Naime, odlazeći ambasador Kraljevine Holandije Hendrik van den Dol na konferenciji Evropskog pokreta u Srbiji "Promena Ustava na putu ka EU: Šta pravosuđu donose predloženi amandmani?" održane prošle nedelje, rekao je stanovnicima Srbije ono što oni odavno znaju – da zakoni u ovoj zemlji sami po sebi ne garantuju ništa. Dodao je i da je "politički kontrolisano sudstvo glavna prepreka demokratiji, ekonomskom razvoju i stabilnosti. Nezavisno sudstvo je osnovna vrednost, ono pripada Srbiji isto koliko pripada i Holandiji, mi želimo da podignemo svest građana Srbije o tome." Drugim rečima, ovde ili već nema vladavine prava ili je uskoro neće biti.

Kakve su posledice i kakav je i na šta će se izroditi život u Srbiji bez takve fundamentalne demokratske vrednosti, za "Vreme" govori Vida Petrović Škero, nekadašnja predsednica Vrhovnog suda Srbije, sadašnja predsednica udruženja Centar za pravosudna istraživanja (CEPRIS) i odnedavno članica neformalne grupe Samoodbrana koju, između ostalih uglednih građana, čine arhitekta Dragoljub Bakić, karikaturisti Predrag Koraksić Koraks i Dušan Petričić i glumac Nikola Kojo.

"VREME": Da li je Srbija pravna država?

VIDA PETROVIĆ ŠKERO: Moje mišljenje je da smo mi uveliko zagazili u postupak urušavanja vladavine prava. Ne da mu se približavamo, već smo u tome.

Kako biste to obrazložili? Imate li primere za svoju tvrdnju?

Primeri? Imamo životnih primera koliko god hoćete. Ako imamo Hercegovačku u kojoj se tokom noći usred Beograda sa kukuljicama na glavama izvrši rušenje, a država ne može da funkcioniše i utvrdi ko je to uradio i po čijem nalogu, evo već tri godine, mi nemamo vladavinu pravu. S druge strane, građanima i dan-danas nije u dovoljnoj meri jasno: čak i da je svaki objekat, a nije bio svaki objekat bespravno podignut, potrebno je rešenje, odluka nadležnog organa o rušenju bespravno podignutog objekta. U suprotnom, možete svaki objekat da srušite i da tvrdite da je bespravan. Pa ti posle sledećih deset godina dokazuj da objekat nije bespravan, ili da je legalizovan, ili da samo nije bio uknjižen, jer naš grad još uvek pati od toga da postoje neuknjiženi objekti.

Kada se to desi u prestonici jedne države, kada se jedan kvart poruši, a država ne može da utvrdi ko je to uradio, onda to znači da smo duboko zagazili u zatiranje vladavine prava. Ako nema vladavine prava, koja predstavlja stub demokratije, mi onda više nismo demokratsko društvo. Mene je potpuno bilo zapanjilo da naš politički vrh rušenje u Hercegovačkoj karakteriše ovako: "Nije trebalo noću da se uradi. To je greška. To je trebalo učiniti danju, jer to su udžerice koje su kvarile izgled našega grada i to su bespravno podignuti objekti." Svaki čovek koji učestvuje u državnom sistemu mora da učestvuje

Naš politički sistem funkcioniše na održavanju lične vlasti, a ne na očuvanju države

Fotografije: Marija Janković

u vladavini prava i mora da zna da to tako ne može.

Ali, utisak je da za ove tri godine većinu građana Republike Srbije uopšte ne zanima šta se tamo desilo.

Zato što ljudi još uvek kažu: "Meni u moje niko nije ušao. To što je bilo u Hercegovačkoj, to me uopšte ne interesuje." Kada se urušavaju ljudska prava, kada nema vladavine prava, ja uvek napomenem poslovicu "dođe maca na vratanca", naš narod ima te lepe, stare mudrosti. Možemo da očekujemo da se sutra nekome svidi moj stan i kaže: "Čekaj, ako su tamo mogli da ruše, ja neću da rušim, samo ću da se uselim u taj stan dok su vlasnici na poslu jer mi odgovara. I tu ću da živim, jer to je normalno. Zašto samo oni da imaju stan?"

Može li se nekako objasniti građanima: "Nemoj da prihvataš da se nekome nešto ruši zato što sutra može da se sruši i tebi"?

Naravno da bi trebalo na tome raditi. Zato postoje mediji, da se sveopšta javnost upozna sa problemom. Ja dugo aktivno učestvujem u onome što se zvalo konsultativni proces za promenu Ustava koji je vršio neovlašćeni organ. U vezi sa tim učestvujem na različitim tribinama širom Srbije. Svoj deo izlaganja počinjem pitanjem: "Da li znate zašto se menja Ustav?" Prisutni slegnu ramenima i kažu: "Pa, valjda zbog Kosova." To je uobičajen odgovor.

Da li je ova država omogućila građanima da imaju saznanje zašto se menja Ustav, u kom delu se on menja i koja je procedura za izmenu da bi građanin kada dođe do referenduma znao da li hoće da glasa za ili protiv? Ne. Građani to ne znaju. Obratimo pažnju čime se bave mediji. Mediji se bave time šta se desilo u "Parovima", šta se desilo u raznim kućama, sigurnim i nesigurnim, ko je koga ubio, i to sa ogromnim naslovima ako se takvo nešto desi. Samo u malom procentu u nekim medijima imamo mogućnost da saznamo šta se zapravo događa. U pisanim medijima koji imaju veliki tiraž takvim se temama uopšte ne bave. Ako govorimo o elektronskim medijima, onda je problem »

još teži. Naši elektronski mediji, čak ni javni servis, apsolutno ne prate zašto se menja Ustav, zašto samo odredbe u vezi sa pravosuđem i ko je to tražio.

Kod naroda je stvorena slika da se sudstvo bori za sebe i svoju nezavisnost da bi imalo mogućnost da manje radi, a da ima veće plate. Narod nije upoznat da je nezavisnost suda njegovo pravo, a ne sudija. Sudija samo treba da dobije garantije nezavisnosti da bi narod imao nezavisan sud – da mu se sudi ne po volji moćnika, ne po volji tajkuna i ne po volji politike. Da li mislite da narod to razume i zna? Da li mislite da narod razume zašto je bitno da svaki čovek ove zemlje ima nezavisan sud? Jer će sutra da mu neko uđe u stan i kaže: "Izađi napolje!"

S druge strane, postoji uvreženo mišljenje da će se sve popraviti kada se usvoje novi zakoni i zanemaruje se da ni prethodni zakoni nisu bili loši, samo se nisu sprovodili, kao što se ni novi ne sprovode. I to nije samo naša boljka – nedavno je nekoliko uglednih hrvatskih pravnika ukazalo na identičan problem u svojoj državi.

Da li vi mislite da je nama opravdanje što je to greška i države Hrvatske? Kada se zakon donosi na brzinu i loše, onda se donose novi zakoni o izmenama. Evo, kod nas se za Krivični zakonik više ni ne zna broj promena. Nije samo donošenje zakona lek. Da bi zakon proizvodio pravno dejstvo, da ne bi bio iluzoran zakon, mora da se utvrdi da li ima dovoljno sredstava za njegovo sprovođenje. Skoro svi naši zakoni kažu da ne iziskuju dodatni budžet za njihovu primenu. Ali, ako stalno menjate imena sudova, pa naravno da je potrebna užasna količina sredstava samo za to da se zamene svi pečati, sve korice za predmete, svi memorandumi, sve table na zgradama.

Tokom 2018. doneto je 218 zakona i ta količina zakona pokazuje da mi nemamo stvarne reformske želje. Mi samo donesemo zakon i kažemo da smo završili reformu određenog sistema u državi. Ne utvrdimo da li će se taj zakon implementirati, da li imamo uslova, mogućnosti ili budžet za njega. Nekada su ti zakoni potpuno neizvodljivi, nekada delom izvodljivi, nekada su pravno toliko loši da je to katastrofa.

Mi se godinama borimo protiv kriminala tako što povećavamo visinu kazne. Kriminal se nikako ne može razrešiti samo na taj način. Kazna mora da bude adekvatna, ali sama njena visina neće sprečiti nekoga da počini krivično delo. Ono što država apsolutno ne radi jeste prevencija i ulaganje u prevenciju što se tiče kriminala, korupcije ili zdravstva.

Ako sve to znamo, a morali bismo da znamo, ako neka velika firma od nekoliko hiljada radnika ode u stečaj, sudija iz suda u čijoj je nadležnosti teritorija na kojoj se ta firma nalazi mora da zna da će za vrlo kratak period početi nalet velikog broja predmeta u taj sud jer mnogi ljudi ne mogu da se pomire sa činjenicom da su ostali bez posla, pa će tužiti poslodavca koji je u stečaju. Država to mora da planira. Sve to predstavlja vladavinu prava. Zato što ti moraš da obezbediš ne iluzorne već prave zakone, ne propisanu već delotvornu zaštitu ljudskih prava pred sudom. Ti moraš da obezbediš taj razumni rok.

Mi ga nemamo, a zašto? Da li smo primetili da je od decembra do pre neki mesec izabrano trista i nešto sudija? Još uvek nije popunjena sistematizacija. Kako su sudovi u maloj Srbiji do sada radili bez trista i nešto sudija? Da li je normalno da imamo razumne rokove? Da li je krivica samo na sudijama? Ima i njihove krivice, naravno, a da li je krivica samo do sudija? Šta je starije, koka ili jaje? Sistem koji će ti omogućiti vladavinu prava ili vladavina prava treba sama od sebe da gradi sistem?

Da li zakoni u sistemu u kojem su sudije do takve mere opterećene mogu uopšte da funkcionišu?

Da li može da funkcioniše sudstvo koje obezbeđuje zaštitu prava građana i koje se zove vlast? Mada, sudstvo se kod nas ne tretira kao vlast. U toku konsultativnog procesa za izmenu Ustava u kojem smo zajedno prisustvovali mogli ste da čujete da sudija "hoće da izotme vlast" koja mu po Ustavu pripada. Čuli ste da sudije teraju ljude u zatvor, otimaju ljudima posao i decu. Takvo poimanje sudstva je katastrofalno. Jer, pošto to rade sudovi, pa, nećemo onda, valjda, u sud! Mi ćemo sami da se borimo za svoju decu, policija sama neka izrekne svoju kaznu. Jer, šta će nam sud kad je takav? A, to govori ona druga vlast, ne sudska nezavisna vlast.

Ako sve to znamo i ako znamo da je 2008. donet zakon kojim će se sudski budžet prebaciti na Visoki savet sudstva i Državno veće tužilaštva, dakle da pravosudni organi razmatraju budžet, treba da znamo da je četiri puta došlo po hitnom postupku, svaki put u decembru, do izmene zakona gde se pomera rok izvršenja ove norme. I budžet ni dan-danas nije u rukama pravosuđa. A ako se prošetamo sudovima Srbije, sigurno ćete u bar

Mi se godinama borimo protiv kriminala tako što povećavamo visinu kazne. Kriminal se nikako ne može razrešiti samo na taj način. Kazna mora da bude adekvatna, ali sama njena visina neće sprečiti nekoga da počini krivično delo. Ono što država apsolutno ne radi jeste prevencija i ulaganje u prevenciju što se tiče kriminala, korupcije ili zdravstva

jednom naći da se suđenja odlažu zato što nema struje, papira, da su isključeni telefon i internet. Jedva smo malo smanjili dugove vezane za obavezne odbrane i za veštačenja u krivičnim predmetima koje plaća država.

Da li je obezbeđen budžet da sudstvo u celoj državi Srbiji može normalno da funkcioniše i može da reguliše suđenja u razumnom roku i u onim mestima gde je u stečaj otišla velika firma i time napravila potpuni kolaps pravosudnog sistema? Sistem ne prati zadesne prilike. Evo, već nekoliko dana ne radi najveći sud u Srbiji, Prvi osnovni, zbog poplava. I sva suđenja se odlažu.

Iz svega što ste izneli zaključak je da se pravosuđe nalazi u katastrofalnom stanju. Ali, šta bi moglo da se uradi? Šta građani ove države mogu da urade?

Možemo reformske promene koje stavljamo u akcione planove zaista da izvršavamo. Ne da se simuliraju, ne da se donose zakoni koji su iluzorni. Da se to ne radi da bi se nekome udovoljilo. "Potpuno je nebitno kako ćemo promeniti Ustav, bitno je da prođe Venecijansku komisiju", kaže nama tokom diskusije o promeni Ustava političar na visokoj poziciji. Kada počnemo da pravimo zakone i Ustav koji će regulisati naše probleme, naš mentalitet i naše potrebe, krenućemo napred. Kada isplaniramo sistem, kada prestanemo da donosimo situacione zakone, poput onog o "Beogradu na vodi", kada prestanemo da donosimo izmene zakona o sudijama koji se prave za pojedine slučajeve koji se tako čak i u Narodnoj skupštini obrazlažu, e tek onda ćemo krenuti napred. Kad prestanemo da mislimo: "Ma, šta mene briga, meni niko nije ušao u stan i ne može. Mene Hercegovačka ne interesuje." Kada država počne da se ponaša tako da je brine svaki građanin, a ne jedan građanin za koji pravimo propis, ne jedna firma za koju pravimo propis, krenućemo napred. Kada počnemo da primenjujemo sistem vladavine prava, ne da bismo ubacili nekakve kvazi najniže standarde da bismo prošli ocenu Venecijanske komisije, nego da napravimo ustavne promene koje su nužne za naš problem postojanja. Kad zaista depolitizujemo sudstvo, a za to je potrebno vreme da zaživi, da ljudi počnu da veruju u to i da kažu: "Čekaj, hajde da se svi borimo protiv onoga što ne valja, a ne samo za sebe." Jer, naš politički sistem funkcioniše na održavanju lične vlasti, a ne na očuvanju države. To je naš problem. Kada jednog sekunda počnemo to da menjamo, to će meni dati zračak nade.

Hajde da zanemarimo period vladavine Slobodana Miloševića i hajde da zanemarimo poslednjih sedam godina vladavine Aleksandra Vučića, koliko god je to moguće. Zašto građani ove države u periodu od dvanaest godina između pomenute dvojice nisu uspeli da naprave takvo društvo o kojem vi sve vreme pričate?

Ja sam javno 2001. govorila da nam treba tri godine da reformišemo pravosuđe, da izaberemo dovoljan broj sudija, da se doedukuju oni koji su izabrani na način na koji nije trebalo. Onda sam govorila da nam je potrebno pet do deset, posle 2010. i reizbora sudija i tužilaca smatram da nam treba petnaest, a posle svega ovoga kako se sada uteruje strah u pravosuđe trebaće nam, sa punim radom, sa željom i ljudima da sve to napravimo, najmanje petnaest do dvadeset godina. Da se mediji vrate tamo gde treba da budu i da sudstvo bude apsolutno nezavisno.

U periodu od 2000. do 2012. vi ste na vrhuncu svoje karijere: postali ste sudija Vrhovnog suda, kasnije i predsednica tog suda...

Ne uz pomoć demokrata. Oni jedini nisu glasali za mene. To moram da naglasim.

Da li vi lično osećate neku vrstu odgovornosti? Koliko ste vi doprineli da pravosuđe zaista postane i ostane prava vlast?

Ja sam od sebe davala sve što mogu. Pokušavala da nemam zaostale presude, da se kao predsednica suda borim sve do trenutka kada se donosi zakon kojim se dozvoljava reizbor sudija u čemu nisam htela da učestvujem. Nisam htela da konkurišem za drugi predsednički mandat jer je to potpuno suprotno mojim principima i poštovanju prava. Samo nekoliko mojih kolega nije u tome htelo da učestvuje. To je ono što sam izabereš. Ali, troje ljudi nikada neće promeniti sistem. Ceo sistem mora da profunkcioniše da bismo išli napred. Ja kažem da je moja generacija najviše kriva za ovo stanje koje se dešava u zemlji. Najviše kriva. Danas ne može jedan ministar nešto da promeni, biće smenjen. Ne može jedan ili deset novinara, kao što ne može i jedan ili deset sudija da promeni bilo šta u ovoj zemlji. To je proces koji traje, i ako hoćemo mirne i normalne promene, mora da se nađe potreban broj ljudi koji su spremni da ih sprovedu. Moja generacija i ja zajedno sa njom snosimo odgovornost za ovo dokle smo došli.

Ima li kod vas nekog optimizma da se sve te greške mogu ispraviti?

Ima. Zato se i dan-danas trudim da učestvujem u raspravama o izmenama Ustava, kroz naše udruženje CEPRIS borim se za vladavinu prava i družim se u jednoj neformalnoj grupi sa ljudima koji su svoj ugled stekli vršeći svoju profesiju. To su različiti ljudi: iz medicine, arhitekture, umetnosti, i uživam u tom druženju. Zato što svi imamo veru da će se pojaviti mladi ljudi koji će hteti i biti spremni da se bore, pa glavom kroz zid. ¶

RADOSLAV ĆEBIĆ

Topli, nežni,

Iz Brehta, iz levice, iz avangarde, iz pobune i nepristajanja, bivajući ravnopravnim saradnikom najboljih, stasala je ta duhovna statura koja se više nikada neće moći podriti, prozliti, ukvariti, podati i prodati

Izvinjavam se racionalnima, ali moja prva pomisao na Borku sastoji se od sedam slova: toplina. Koja se nastanila svugde u njoj i koju je širila svugde oko sebe: pogledom, osmehom, glasom, stiskom ruke. Zagrljajem, kada treba. Nekad i ćutanjem, na pravom mestu, u pravom trenutku. Gestom, jedva primetnim, namigom, žmirkanjem, pokretom ruke. Ako ne dok ste mladi i nadobudni, naučićete kasnije da nema ničega važnijeg od te topline, koju ljudsko biće ima ili nema za svet u koji je bačeno. Naučićete i da ona nije tako česta kako biste možda očekivali da bude. Susrešćete, upoznaćete mnoge borce i borkinje, kako one za ljudska i manjinska prava, za demokratiju, toleranciju i ostale divote, tako i one za naciju i otadžbinu, za suverenost i tradiciju, i primetićete da se, među toliko toga što ih deli, ugnjezdila jedna neobična zajedničkost: neverovatno je koliko su često to neki prohladni i nakiseli ljudi. Zapanjujuće je koliko su često to neki ljudi u kojima ne pronalazite ni dovoljno duha ni dovoljno duše da bi mogli da dobace do saosećanja; ne, nipošto ne u tom njihovom skučenom mikrosvemiru u kojem nema mesta ni za koga osim za njih. Ništa ne isijavaju te mrtve oči, nikome ne govore te mrtve reči, nikoga ne greju te mrtve ribe nastanjene u njihovim šakama.

A Borka je bila zvezda, samostalno nebesko telo, koje je širilo toplinu i svetlost na sopstveni pogon, i činilo je to na svoj način i za svoj račun, tvoje je bilo samo da se prepustiš tom ljudskom, sestrinskom, prijateljskom zračenju, i ako si ostao neogrejan tom toplinom i neosvetljen tom svetlošću, onda je to moglo biti samo tako što si se od njih sakrio negde u kakvu mračnu, vlažnu rupu, a to je onda već tvoj izbor i tvoj problem. Možda i karakteristika tvoje vrste, jer ima i takvih oblika života kojima je najbolje tamo gde je buđavo i nagnjilo.

Ne pripadam generacijama koje su Borku mogle poznavati u onim našim prvim, predratnim životima, onim dok smo još bili celi, iz jednog komada, a i svet nam se činio takvim, u osnovi neraspadljivim. Kakva glupa, neiskusna zabluda! Raspao se svet nama koliko i Borki, raspao se svet starijima i mlađima od nje, tu se ništa ne može, ali se moglo tom raspadu sveta suprotstaviti i, da prostite, jebati mu mater a i oca očinjega, ne zato što bismo imali iluzija da možemo nešto preokrenuti i u nečemu pobediti, nego zato što nipošto nije svejedno ni kako ćeš biti poražen, ni pred kim ili čim nećeš ustuknuti pa

stameni cunami

Foto: Milovan Milenković

taman da ti je poslednje. I to je ta Borka koju upoznajem, antiratna aktivistkinja, ona koja u svet golorukog građanskog angažmana, mirotvorstva ne kao spokojnog uhleblja nego kao krika iz glave koja se stavlja i na panj i u torbu i zlikovcima na raspolaganje, i koja tamo gde mora doći jer je to unutrašnji imperativ i etika bića ne dolazi iz politike nego iz umetnosti, jasno leve, angažovane, ali prevashodno iz umetnosti, iz pozorišta, iz Brehta, iz avangarde, iz pobune, iz nepristajanja. To je i Borka umetnička direktorka Beogradskog dramskog, koju nazivaju i kojoj glumce i saradnike nazivaju ustašama i šiptarima i ustaškim i šiptarskim kurvama, to je poslednja Borka kojoj ima mesta u tzv. repertoarskom pozorištu glavnoga grada jedne zahuktale ratne mašine, to jest, čuj mene "ima mesta", ama nema mesta!, nego se valja pregrupisati i sastati se iznova, i tako nastaje taj famozni Centar za kulturnu dekontaminaciju, sve u svemu van sumnje Borkino životno delo, trajno utočište najvaljanijem, pa makar odviše često i najnevoljenijem u Beogradu, Srbiji, u Jugoslaviji koja je u tom malom dvorištu u Birčaninovoj, mada brutalno već umorena, raščerečena i, što je mnogo gore, ogavnom zloupotrebom obesmišljena, proživela neke od svojih najboljih posmrtnih trenutaka, što nije malo, nipošto, i nad čim se krevelje samo skudoumni i samo hulje.

Da počnem da razlažem i opisujem šta je taj CZKD značio u ovih četvrt veka jalov je posao, odviše je to veliko za ovaj džepni format, ionako već sve znate, a ko nije saznao do sada, kanda će i ubuduće sasvim lepo živeti bez toga. Ima li ikoga ko je nešto značio a da nije bio tamo, da nije podelio s nama nešto prevažno, ma koliko možda manjinsko, gubitničko? A sve pod Borkinim živim, nesmirenim pogledom, iz prvog reda publike ili sa bilo kojeg drugog mesta, najčešće, činilo ti se, sa svih mesta odjednom. Preglupo je i početi nabrajati najvažnije, a i šta je, uostalom, najvažnije? Svako ima svoju listu, podugačku. Jesu li to sva ona ratna i poratna prekogranična susretanja, takoreći zaverenička, u senci kevtave paljbe s državnih i državotvornih predikaonica? Je li to onaj FAK iz 2002, ili Feral, ili Boro i Predrag u nezaboravnom nekolikočasovnom performansu u prepunoj sali koja je disala na škrge, ili predstave koje su samo tu mogle nastati, ili su samo tu mogle gostovati? I toliko onih koje si tamo video prvi put, ili jedini put, ili poslednji put, ili onda kada je bilo najvažnije. Bogdan Bogdanović, Lazar Stojanović, Bora Ćosić, Mandić, Šnajder, Frljić... čemu uopšte nabrajanje kad je nužno da bude samo mali deo jedne celine? Svi smo tu ostavili stranice i poglavlja ličnih istorija, to se ne može prebrisati ni da odjedared poludimo pa poželimo da svega toga nema. Više desetina puta za onim stolom, govorničkim, na stotine puta u publici, čini mi se da sam večernji deo svojih zrelih dana provodio tamo u toj Birčaninovoj, čini mi se da sam Borku susretao češće nego neke bliske prijatelje, ili sam, hm, možda bliske prijatelje najčešće sretao – kod Borke. Tu sam, uostalom, promovisao svoju prvu knjigu, to se ne zaboravlja. »

Foto: iz privatne arhive

A sve je to, sav taj Borkin angažman, ljudski, intelektualni, umetnički i dakako u najautentičnijem smislu reči politički, u devedesetima i posle njih, a ovo posle njih dobrim je delom slabo uspešan način da se devedesete nekako osveste, definišu i zatim ostave u istoriji a da životi preživelih napokon krenu dalje, opet nekako logično proisteklo iz njenog KPGT angažmana, iz poslednje jugoslovenske teatarske utopije, koju su utopile ukoljice i đilkoši sa svih strana – gyilkos je na madžarskom, treba da znate: ubica – ali i oni koji su, negde nakon svega, rasprodali tu časnu egidu za đinđuve i sramotu. Otuda, više je KPGT-a bilo u CZKD-u nego bilo gde drugde, kamoli tamo gde se povukao kad se izduvao i obesmislio.

Borka je bila zvezda, samostalno nebesko telo, koje je širilo toplinu i svetlost na sopstveni pogon, i činilo je to na svoj način i za svoj račun, tvoje je bilo samo da se prepustiš tom ljudskom, sestrinskom, prijateljskom zračenju

A onamo je, pak, Borka Pavićević sasvim neminovno došla sledeći svoj dramaturški, baš koliko i sveukupni umetnički impuls, kao ona koja je formirala *Novu osećajnost* i koju je formirao Bitef, s jedne strane, i Atelje 212 sa druge, ako to nisu pismo i glava istoga novčića, a svakako su neki od najsvetlijih momenata jednog Beograda koji više ne postoji, a koji je šezdesetih i sedamdesetih, pa i većim delom osamdesetih, "bacao svetla daleko"; u tom je Ateljeu, bivajući ravnopravni partner i saradnik najboljih, stasala ta duhovna statura koja se više nikada neće moći podriti, prozliti, ukvariti, razgnjecati, podati i prodati, tamo, u tom Ateljeu gde su stolovali, među inima, Mihiz i Kiš, dve vrhunske pameti i dva vrhunska dara, ali i dve razdvojene paradigme onoga što je moglo nastati od srpskog intelektualca u vremenima kada nije dovoljno sačuvati glavu – nego je važno i sačuvati je čistom; glavu, koliko i srce. Borka je, krenuvši odande, posle znala koji put odabrati, ali je znala i šta je sve prethodilo tome putu, koliko je sve to složeno i isprepleteno, a to znanje mnogim njenim površnijim saborcima – ne samo onim mlađim – danas tako očigledno nedostaje, čineći ih šupljijim nego što bi mogli biti, da su znali čitati, slušati, učiti.

A i u taj svet, pozorišni, Borka je stupila onako kako se već u jedno, čini se danas, nezamislivo drugačije vreme već stupalo u javnost, obznanjivalo se svoje prisustvo, oštrili se sopstveni kriterijumi, štelovali se alati i zanati, dakle, preko tzv. omladinske štampe. Bio je taj *Susret*, ništa slično ne postoji danas, čak ni ono što sam ja zatekao ranih osamdesetih više nije u bitnome ličilo na tu zaraznu anarhiju poznih šezdesetih, kako god, pisala je Borka svoju Modu u Susretu, delila stranice, ali i ljubovala, sa Tirketom, među ostalima, u nekoj pradavnoj mladosti sveta koju nužno osećamo vlastitom i mi koji joj nismo učesnici i svedoci, ali jesmo njena deca, priznata ili nepriznata, sad, manje je važno.

A ima i još dalje u prošlost, ka početku, ka rođenju, ima i odrastanja i formativnih godina na beogradskoj kaldrmi, ali i na skalinama mediteranskim, kotorskim, koje će docnije biti zamenjene rovinjskim, da bi i ove posle bile prisilno zamenjene dok nisu u nekom smislu reči vraćene, tu je i otac Vuko Pavićević, prosvećeni marksistički intelektualac, ima i taj rodni grad Kotor i diskretna bokeljska gospoština, i štošta znano i neznano što je u korenu jednog veličanstvenog, nežnog cunamija, onog bez kojeg sada lepo ne mogu ni zamisliti taj grad koji sam napustio, ili on mene, svejedno, možda u pravi ili u poslednji čas, grad u kojem više neće biti te topline, tog pogleda, osmeha i glasa Borke Pavićević. Zahladiće u tom gradu, ali ne prijatno, nego resko, a ljudi neće znati šta je uzrok tome, ljudi uvek prekasno saznaju i shvate šta se dešava i zašto, baš kao što prekasno razumeju šta i koga gube. ¶

TEOFIL PANČIĆ

LAZAR DŽAMIĆ

Nadrealni feudalizam

Uprkos naivnom utopizmu tehnofila, tehnologija pomalo podržava ovaj trend: neoliberalni poslovni modeli preferiraju kvazifeudalno "vazalstvo" potrošača prema kompanijama s kojima posluju

Povratak dinastijskog mentaliteta

Napisah pre nekoliko godina u *Cvjećarnici u Kući cveća* da naš prirodni oblik društvenog uređenja na Balkanu nije ni socijalizam ni kapitalizam, već nadrealizam. Mala kvalifikacija: nadrealni feudalizam, više nego bilo šta drugo.

Uprkos uvreženom mišljenju o planetarnoj pobedi demokratije, dobar deo planete živi u starim ili novim formama feudalizma. Na stranu sada političko-teorijsko cepidlačenje o „naučnoj" definiciji ovog pojma i prirodi vlasništva nad sredstvima za proizvodnju. Mentalni sklop je ono što imam u vidu: privatizacija i dinastizacija političkih sistema, društvene moći i bogatstva i simboličkih formi svakodnevne realnosti.

Nije to novo, posebno kod nas. Ko god se zgražava nad uticajem koji razna braća, supružnici, deca i rodbina naših vodećih ljudi imaju u biznisu, politici, diplomatiji, obrazovanju, medijima i drugim sferama društvenog života samo treba da se seti da je brat kneza Miloša, Jevrem, bio strahotrepetni upravnik beogradske policije.

U vreme Jugoslavije, Kosovo je počelo da klizi iz gravitacionog polja Srbije pod nadzorom istaknutog pripadnika dinastije Marković, da bi ga njegova, sada pokojna nećaka i njen takođe pokojni muž konačno izgubili tragičnim, krvavim i po Srbiju, a i sebe, pogubnim vojnim intervencijama.

Nije to, mnogima ovde, čudno. Mentalno, nikada nismo prestali da živimo feudalizam, čak ni za vreme Tita. Moć i privilegija se ne izazivaju. Moć raspodeljuje kako hoće. Profesorska mesta, javne funkcije, zaposlenja, gradove, planine, jezera, dozvole za gradnju... Normalizovali smo dinastizaciju i vlastelinstvo. Od vrha do dna, prihvatamo kao neizbežno stanje stvari da neko Superiorno Dobročinsko Biće (SDB), makro ili mikro Vladar, ima pravo na prisvajanje zajedničkih resursa i distribuciju po svojoj slobodnoj volji, pre svega bliskima sebi.

Uprkos naivnom utopizmu tehnofila, tehnologija pomalo podržava ovaj trend: neoliberalni poslovni modeli preferiraju kvazifeudalno „vazalstvo" potrošača prema kompanijama s kojima posluju. Muziku, filmove, igre i aplikacije koje smo pošteno platili, nemamo u vlasništvu. Imamo samo licencu za njihovo korišćenje, male kreativne kmetije koje možemo da „uživamo", ali ne i da (legalno) otuđimo.

Nigde se tehnofeudalizam ne vidi tako sirovo i ogoljeno kao u priči o vlasništvu nad našim privatnim podacima, glavnom pogonskom gorivu digitalne političke ekonomije pažnje. Nijedna zemlja na svetu, bizarno, pravno ne garantuje vlasništvo nad ličnim podacima, na način na koji se garantuje pravo svojine nad materijalnim dobrima. Naš život i ponašanje u tehnološkom matriksu – kapital vredan, po nekim procenama, oko 8 odsto evropskog GDP-a do kraja sledeće godine – ne pripadaju nama nego digitalnoj vlasteli, koja je od toga sagradila svoje digitalne citadele i katedrale koje dominiraju planetom.

Uspon neofeudalizma je još jedna posledica sloma supstance, smanjenja poimanja stvarnosti kroz razum, prosvećenost i jake institucije. Neoliberalizam, kao ekstremna ideologija, jeste inherentno neofeudalan. Umesto razuma i balansa, stimuliše afekt i koncentraciju moći, najčešće kroz jednu „ikoničnu" osobu. Televizija je drugi razlog, jer je u pitanju globalna afektivna mašina za zračenje kulture slave. Ako si poznat/uticajan, sve ti je dozvoljeno. Istrenirani smo za sikofanciju. Nije slučajna romansa između Trampa, Kim Džong Una i Putina. Sva trojica su feudalni vladari, dvojica su stvarna i jedan u pokušaju...

I vesti o Ivanki Tramp pokazuju neofeudalizam na delu. Ne samo njena trapava konverzaciona intervencija na skupu G20, gde se ne bi ni našla bez porodične privilegije, već i njena dinastička šetnja u Severnu Koreju. Stojeći pored svog nekompetentnog oca, koji ni sam u početku nije verovao da je postao predsednik trenutno najmoćnije nacije na svetu, ona je to iskustvo opisala kao „nadrealno". Nesvesno, ne znajući, bila je u pravu. ¶

Jeftina milijarda iz Londona

Srbija novom emisijom obveznica jeste postigla bolji rezultat od Mađarske (koja se zadužila za milijardu evra u septembru prošle godine sa kuponom od 1,25 odsto, ali na sedam godina). Desetogodišnje obveznice Srbije su jeftinije i od rumunskih, ali već od bugarskih nisu – bugarske državne obveznice na 10 godina već neko vreme su ispod jedan odsto prinosa godišnje

Kako su javili mediji, delegacija u kojoj se nalazio ministar finansija Siniša Mali, drugi predstavnici Ministarstva finansija, kao i predstavnici Narodne banke Srbije (NBS), 19. juna okončala je razgovore koji su vođeni u Bostonu, Njujorku, Frankfurtu i Londonu, dogovorivši emitovanje državnih obveznica u iznosu od jedne milijarde evra.

Sedam dana kasnije, desetogodišnje obveznice su emitovane na međunarodnom tržištu kapitala i listirane su na Londonskoj berzi. Kako je javila NBS, "uspešna fiskalna konsolidacija i sveobuhvatne reforme sprovedene poslednjih godina, zajedno sa povoljnim uslovima na međunarodnom finansijskom tržištu kapitala, rezultirale su emisijom po najnižoj kamatnoj stopi od 1,5 odsto (kuponska stopa) i prinosu od 1,619 odsto, pri čemu je tražnja dostigla rekordne 6,4 milijarde evra."

Uprava za javni dug objavila je informaciju da je Srbija još 10. juna obavestila zainteresovane poverioce da želi da prevremeno otkupi evroobveznice čije glavnice na naplatu stižu 2020. i 2021. godine. Reč je o zaduženju iz septembra 2011. godine (milijardu dolara) po kamatnoj stopi od 7,25 odsto, ponovnom zaduženju iz septembra 2012. godine (takođe milijardu dolara, po stopi od 6,625 odsto godišnje), kao i o emitovanih 1,5 milijardi dolara iz februara 2013. po stopi od 4,875 odsto godišnje, ali na sedam godina, za razliku od prve dve emisije obveznica koje su bile desetogodišnje.

Dan nakon što je emitovano ovih najnovijih "londonskih" milijardu evra, Srbija je otkupila 700 miliona dolara od onih 1,5 milijardi iz 2013. godine i 400 miliona od one dve emisije iz 2011. i 2012. godine – ukupno 1,1 milijardu dolara.

DUG OSTAJE ISTI

Kako je saopštila NBS, emitovanje ove nove obveznice "neće uticati na povećanje javnog duga jer se celokupan iznos emisije koristi za otplatu obveznica denominovanih u dolarima koje su emitovane u periodu 2011. i 2013. godine", te da "prevremenom otplatom dolarskih euroobveznica sredstvima nove emisije javni dug ostaje na istom nivou, smanjeno je učešće dolarskog duga u ukupnom javnom dugu za 4,1 procentna poena, sa 26,1 odsto koliko je iznosilo pre prevremenog otkupa obveznica na 22 odsto, što je ujedno dovelo i do smanjenja valutnog rizika duga."

Zbilja, ovaj rezultat jeste istorijski, kako saopštava NBS, naročito kada se ima u vidu da je država koliko u januaru 2019. pokušala da se zaduži na 10 godina na domaćem finansijskom tržištu za 100 miliona evra, i to uz prinos veći od tri odsto, a uspela je da od ponuđenih 100 proda tek 70-ak miliona evra.

Ali, onda su se po televizijama razleteli i ministar Mali i predsednik Vučić. Siniša Mali je na TV Prva izjavio da sadašnja vlada ovim parama vraća dugove stare vlasti, zaboravljajući da je od pomenuta tri zaduženja dva uzela SNS-SPS vlada, u septembru 2012. i februaru 2013. godine. Mali je rekao i da je "naša obveznica od 1,619 odsto povoljnija po ceni i od Mađarske i od Rumunije i od Bugarske".

Srbija ovom emisijom obveznica jeste postigla bolji rezultat od Mađarske (koja se zadužila za milijardu evra u septembru prošle godine sa kuponom od 1,25 odsto, ali na sedam godina). Desetogodišnje obveznice Srbije su jeftinije i od rumunskih, ali već od bugarskih nisu – bugarske državne obveznice na 10 godina već neko vreme su ispod jedan odsto prinosa godišnje.

Predsednik Vučić je, po običaju, dao mašti na volju. Izjavio je da će "zahvaljujući boljoj ekonomskoj situaciji, boljim pregovorima koje smo vodili, ozbiljnijoj državi", ovaj poduhvat značiti "380 miliona evra direktne uštede za građane, na samo jednu milijardu zaduženja, verovali ili ne". Potom je rekao, "da ljudi razumeju", da je to isto kao da neko domaćinstvo plaća 725 evra ratu za stan, i onda "posle osam godina mučenja, a treba da nastavite još 10 ili 20 godina da plaćate 725 evra, vi ćete da plaćate 161 evro. I to svaki čovek, svaki domaćin razume. Pa mi recite da li je to veliko olakšanje za svaku kuću, za svaku porodicu u Srbiji". Nije poznato odakle predsedniku ovakva računica, naročito što one obveznice iz 2011. i 2012. ne bi trebalo isplaćivati "još 10 ili 20 godina" – dospevaju na naplatu u septembru 2021. godine.

No, to još nije sve: Vučić je izneo i svoj sopstveni razvojni plan – plan za trošenje para – koji dosta podseća na onaj "nacionalni investicioni plan" iz vreme prve Koštuničine vlade, osim što deluje neozbiljnije i od njega. Jer, kako ozbiljno razmatrati plan kojim se predviđa ulaganje države od "pet ili deset milijardi evra"?

"Ako naš rast bude, recimo, pet odsto na godišnjem nivou, mi verujemo da može da ide na šest, ali ako bude pet odsto, to vam je negde oko 2,3 milijarde (evra) na godišnjem nivou. Toliko novca možete da uzmete da ne opterećujete javni dug zemlje u odnosu na BDP. Dakle, i to bismo mi sve gurnuli u te investicije. Ako pet godina imate po dve milijarde na takav način, to vam je 10 milijardi", rekao je Vučić 26. juna.

ISTORIJA ILI PROMOCIJA:
Siniša Mali na Londonskoj berzi
Foto: Tanjug

REALNOST PROTIV PROCENATA

Najpre, za ovih sedam godina naprednjačke vlasti, rast BDP-a nikada nije bio ni pet, ni šest odsto. Najveći rast bio je prošle godine, nešto iznad četiri odsto, i to najviše zahvaljujući jednokratnim efektima nakon izuzetno slabe 2017. godine. No, uzmimo da privreda Srbije može da raste pet odsto godišnje, i to pet godina zaredom. Uzmimo, zarad lakšeg računa, da je BDP Srbije 40 milijardi evra (iako je zapravo viši za koju milijardu), i uzmimo, kao što već jeste, da je javni dug Srbije oko 50 odsto BDP-a (dakle, 20 milijardi, iako je, opet, u stvarnosti za neku milijardu viši). U ovom našem primeru pet odsto rasta privrede godišnje znači uvećanje BDP-a od dve milijarde evra. Prema predsednikovom računu, isto toliko država može da se zaduži i da "gurne" te dve milijarde u investicije, bez povećanja odnosa javnog duga prema BDP-u.

No, pogledajmo realnost. Nakon prve godine, BDP Srbije biće 42 milijarde evra, a dug, zbog dodatnog zaduživanja od dve milijarde, iznosiće 22 milijarde. Na kraju te prve godine javni dug iznosiće 22/42, odnosno 52,4 odsto BDP-a. Na kraju druge godine BDP će iznositi 44,1 milijardu, a javni dug 24,1 milijardu; na kraju treće BDP biće 46,3 a javni dug 26,3 milijarde; na kraju četvrte BDP će biti 48,6 a javni dug 28,6 milijardi, da bi na kraju ovog zamišljenog i nedostižnog rasta od pet odsto godišnje BDP iznosio 51,05 milijardi evra, a javni dug – pod uslovom da ne raste zbog nekih drugih stvari – 31,05 milijardi evra. Efekat ovog ulaganja jeste porast javnog duga sa 50 na 60,8 odsto BDP-a za pet godina.

Vratimo se na onu milijardu iz Londona. Kako je, zapravo, kamatna stopa toliko pala za zaduživanje Srbije? Država jeste sredila javne finansije, u smislu da više ne postoje ogromni deficiti na kraju godine, te da je inflacija niska i stabilna. Napokon, država se zaista tokom 2011, 2012, 2013.. zaduživala sa po 5-7 odsto u devizama, a, na primer, u avgustu 2012. država se zadužila na domaćem tržištu, u dinarima, na tri godine, po stopi prinosa od čak 15,84 odsto godišnje.

Ali, kakav je bio kontekst? Period 2011-2013. bio je period intenzivne krize evrozone – zbog izuzetno visokih javnih dugova "visile" su privrede i Grčke i Portugala i Španije i Italije, i stope po kojima su se ove evropske zemlje "na toplim morima" zaduživale bile su astronomske. Uostalom, ne moramo ići na topla mora. Mađarska je u maju 2011. izdala sedmogodišnje obveznice u vrednosti od milijardu evra sa kuponom od šest odsto. Desetogodišnje obveznice Nemačke su tokom 2011. i 2012. varirale otprilike između 2 i 3,5 odsto; negde u leto 2012. nemačke desetogodišnje državne obveznice nosile su onoliki prinos koliko će doneti ova srpska "londonska" milijarda iz 2019, nešto više od 1,5 odsto. A može li se porediti privreda Nemačke iz 2012. sa privredom Srbije u 2019? Naravno da ne.

U decembru 2018. Fiskalni savet o ovom padu kamatnih stopa za Srbiju piše da su mu doprineli i domaći i spoljni činioci: "Od domaćih činilaca posebno je značajno uspešno sprovođenje fiskalne konsolidacije i postizanje makroekonomske stabilnosti, što je omogućilo smanjenje premije na rizik zemlje i samim tim cene po kojoj se država zadužuje. Kad se tome dodaju i ekstremno niske kamatne stope u međunarodnom okruženju usled ekspanzivne monetarne politike Evropske centralne banke (ECB), ne iznenađuje značajno poboljšanje uslova zaduživanja za Srbiju u prethodnih pet godina."

I zbilja – u proleće 2015. ECB je u pokušaju da pokrene evropsku privredu i poveća inflaciju na dva odsto pokrenula tzv. "kvantitativno olakšavanje", odnosno, upumpavanje milijardi i milijardi evra u privredu Evrope. Ova praksa prekinuta je u decembru 2018. – do tada je ECB ubacila 2,6 hiljada milijardi evra – a kamatne stope su se zbog ovog obilja novca srozale, ponegde čak i ispod nule. Na primer, danas, prinos na desetogodišnje državne obveznice Nemačke iznosi -0,32 odsto, negativne su i desetogodišnje obveznice Francuske, dok je Grčka pala na 2,35 odsto, Italija ispod dva odsto, a Portugal na 0,46 odsto.

Iako je prošle godine bilo očekivanja da će referentna kamatna stopa ECB porasti, sada stvari idu u suprotnom smeru: prvo je bilo planirano da rast evrozone bude iznad dva odsto, pa je ipak prognoziran rast od 1,7 odsto u 2019, da bi ta prognoza bila korigovana na rast od svega 1,1 odsto ovog proleća. Takođe, umesto ciljana dva odsto, inflacija u evrozoni je na 1,2 odsto, što je navelo odlazećeg predsednika ECB Marija Dragija da izjavi kako će ECB započeti novo stimulisanje rasta, ne navodeći da li će biti ponovnih "kvantitativnih olakšica" ili smanjenja kamatne stope ECB, koja je već na nuli. Slična poruka može se čuti i iz SAD-a gde je Tramp u junu na Tviteru – a gde bi drugde – izjavio da je FED zabrljao što nije smanjio kamatne stope: očekuje se da će se to i dogoditi u narednom periodu, što znači da će novac i dalje ostati jeftin. ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Pasulj, gulaš i čorba
u Spomen-kompleksu Brankovina

Boli glava...

Dok je Jova meto kobasice u tanjire, SNS izaslanici diskretno dadoše komandu Službi za pisanje diploma, da oprave Specijalnu zahvalnicu za gradonačelnika Valjeva

KULTURNO I ISTORIJSKI:
Ivent u Brankovini; stručan žiri i organizator Jovo za oranijom (dole)
Fotografije: D. Todorović

Valjevo je, pjesnički rečeno, velika tajna. Još pesničkije, nekad bilo, sad se spominjalo. Danas je Valjevo, sa naprednjačkom vlašću, sve ono što nikad nije bilo, da se citira RBM, više nego ikad je potonulo u ovakvu Srbiju. Dakle, ka'no veli SNS gradonačelnik, "Valjevo je veliko gradilište", svako malo otvaraju se nova tri metra asfalta, rađena najnaprednijom tehnologijom pijuka i lopate. Pijuk i lopata su glavna alatka i kad se govori o kulturi, subvencionira se javno štrojenje veprova, pod duhovne discipline podvodi đipanje i zavičajno-patriotsko arlaukanje. Takvo napredovanje je ko vrzino kolo, ne može mu se uhvatiti ni početak, ni kraj...

UZELI UZVRATE

Desetak kilometara od Valjeva, prema Šapcu, Brankovina, levo skretanje, tabla "Spomen kompleks Brankovina". Posle nekoliko stotina metara nova tabla, na kojoj piše, "Brankovina, Kulturno-istorijska celina". Na tabli nacrtano, napisano, da tu grob Desanke Maksimović, Stara škola u kojoj je muzej pesnikinje, Crkva Svetog arhangela, nadgrobni spomenici slavnih Nenadovića...

Kad se uđe u portu crkve ima plakat na lipi, na kome piše "Gastrofest". Piše i program, takmičenje u kuvanju pasulja, gulaša i riblje čorbe, ispijanju piva, brzom jedenju ljutih kobasica, mali fudbal, akcija dobrovoljnog davanja krvi, pehari i medalje za prva tri mesta, dolazak bajkera, bogat muzički program...

Neposredno do porte crkve nekoliko tezgi sa razne džidžamidže, plastični kamiončići, šeširi, lančići od suvo i belo zlato, velika zelena kornjača sa žutim oklopom, zastave, šajkače za 300 dinara... Desno velika i bela šatra sa plakat na kome pevač Aca Aleksić, levo velika i bela šatra organizatora, pravo i dalje niz suncobrana sa posadama koje u kotlićima kuvaju gulaš, pasulj, riblju čorbu, ili, van konkurencije, metuli roštilj u talandare, natakli prase, pa ga natenane okreću...

Pod šatrom organizatora polica sa puno zlatnih pehara, kesama za pobednike, tu ekipa, koja za više sastavljenih stolova, vrši upis takmičara. Uzmemo pitamo o pojedinosti, dobijemo odgovor da su oni Služba za pisanje diploma, za sve se pita organizator, tačnije gospodin Jova. Dok ne nađe gospodin Jova, novinar prođe redove kotlića, prasiće na ražnju, velike zvučnike sa kojih bokala muzika. U taj pos'o reportera strefi narodni pesnik Srba Simeunović, spremno izvadi artiju sa umetnost, pod nazivom "Gde si sada Brankovino moja".

Narodni pesnik uze deklamuje: Kao nedra devojačka dično/ dva se visa ugledala slično/ jeleci im žitne njive/ šlingeraji plave šljive/ toke bele kao stada/ raskopčala šabačka džada/ Plotovi su do kolena štrufne/ malinjaci suknjice na tufne/ a proplanci razgolitne grudi/ što ih zora miluje i budi... Preci tvoji kroz život težali/ prag čuvali, i nisu bežali/ ljubili su zemlju, molili nebesa/ dece bilo ko šljiva puna lesa/ Jalov đavo ne šenluči džabe/ neće decu da rađaju babe/ jer u babe sise vise/ Brankovino, probudi se!

Kad čestito pesniku, novinaru se desi organizator, krupan, crnomanjast čovek, imena Jovan Pavlović. Nije predsednik mesne zajednice, i neće da bude, on je predsednik udruženja "Kotlić – Brankovina", osnovali udruženje, eto tako, radi druženja, išli svuda, "i sad smo odlučili da te ljude uzvratimo, da primimo kod nas ovde, tako je to počelo, prošle godine 35 ekipa, sad 70, preko 70". Imaju pravljenje gulaša, riblje čorbe, pasulja, brzo ispijanje piva i brzo jedenje ljute kobasice, nemaju klasičan program, samo muziku pod šatru, muče ih finansije, grad obećo pare za dogodine, rekli malo da urade, obećali, jesu pomogli, a rekli da će još pomoći... Jova još reče da će otvaranje bude kad budu delili pehare, i stade pored oranije sa pasuljem da ga uslikamo.

SIĐI MALA PUTIĆEM U REKU

Reporter upade u prasiće i kotliće, muziku sa veliki zvučnici, sav taj patrijotski zanos. *Pevaj brate, da planina ječi/ neka pesma sve probleme reši...* Javiše da ide disciplina brzog ispijanja piva, novinar stiže upiše da lično organizator Jova komanduje, ko popije, prevrne kriglu, potegoše momci sa šajkačama, pobedi crna šajkača, sve se pobednički dohvatiše, pa viknuše, *Duni vetre, duni preko jetre...*

Iz šatre, sa pevaljku u plave pantalone i bluzu u sve boje je tuklo, *Ej lepoto, nad lepotom/ kad te vidim boli glava...* reportera metuše za sofru kod Laze Platana, gde su van konkurencije, služili gulaš i jagnjetinu ispod sača, koji su bili preko svake konkurencije.

Novinar jopet upade u kotliće, posade koje su, sa ruke gore, uz muziku sa 'voliki zvučnici, lelujali oko kotlića, nekako stiže do kraja svega, jer žiri je kretao u inspekciju od kraja svega. Žiri bio uniformisan po propisu, bele bluze, zlatne kolajne, sa crvene vrpce, oko vrata. Najveći među njima, kome na bluzi pisalo Popović, reče da on nije Popović, nego Simić, zaboravio opremu, pa pozajmio. Ispropoveda da ocenjuju boju jela, ukus, ukuvanost, za pasulj važno da ostane celo zrno, kod čorbe važno da se luk raskuva, kod gulaša da bude ukuvano, a ne raspadnuto meso, i riba da bude ukuvana, a ne raspadnuta. Uključi se najstariji član žirija, Boško Zdjelarević, objasni prezime, kao zdjela,

sud, poteže zlatnu kolajnu koju nosio oko vrata, pročita, Viteški red okruglog stola Vojvodine, oni su Vitezovi kulinarstva...

Reporter upisa da se bela organizator šatra, pod koju bila tuceta zlatni pehari, napunila sa razni SNS rinfuz, da sve to "vaučer" gost koji se zalag'o sa pečenje i kupus salatu. Susedna bela šatra, u kojoj bio muzički program, je bila u pogonu, veliki plakat "Orkestar Ace Sekulića", u vrhu broj telefona 064 255... Pevačica sa bluzu u sve boje je bila na *Razvio se ruzmarin u travi/ znaš li draga kako smo se zvali...* na nju se nastavi kolega muški umetnik, M*ala moja, moj šećeru beo/ ja bi tebe još ljubiti teo...* pa se sastaviše umetnica i umetnik, *Zato siđi putićem u reku/ da te ljubim još jednom u veku...* Momak, tetoviran u krst i 1389 cifre, vrati muziku na početak, krenu, *Imam sina, Bogdan mu je ime/ ja se stalno ponosim sa njime...*

Krenuše pripreme za brzo jedenje ljuti kobasica, lično organizator Jova uze meće u svaki beli tanjir po četiri kobasice, lično pored svakog tanjira stavi lepinju, otvori po flašicu vode, metu po beli salvet komada jedan. Dok se Jova bavio detalji, dva SNS izaslanika komandovaše Službi što piše diplome, da jednu Specijalnu zahvalnicu napišu za gradonačelnika Valjeva, a drugu, isto specijalnu, za Grad Valjevo u kompletu.

Kad na papiriće ispisaše brojeve, od jedan do osam, organizator Jova metu papiriće u prazan beli tanjir, takmičari izvukoše papiriće, Jova ih rasporedi, prvo Jedinica, pa Dvojka, pa Trojka... Jova odmaknu publiku, dade pravila, Slušaj 'vamo, on će dati znak, kad dobijete znak, jedite, kad pojedetre, prevrnite tanjir. U sve se primakoše Vitezovi kulinarstva, onaj što daje znak reče, Tri, čet'ri, sad, počeše jedu, iako je novinar tipov'o na momka sa crnom šajkačom, i lepom srebrnom kokardom, ovaj podbaci, tanjir prvi prevrnu takmičar sa kraja reda.

Žiri, pod organizator belom šatrom, pređe na žirovanje riblje čorbe. Uze se izjavi predsednik, Živomir Simić, profesor kulinarstva, Tehnička škola Ub, što se tiče riblje čorbe, imali su osam uzoraka, pet ušlo u finale, izabrali tri, zadovoljni uzorcima, a bilo i manjih grešaka... Pređoše na ocenjivanje pasulja, i to oceniše, uze se izjavi onaj što se ne zove Popović, kako piše na bluzi, nego Goran Simić, zaboravio ponese svoju bluzu, pa pozajmio. Član žirija koji pozajmio bluzu reče da kod pasulja došlo do zabune, dogovoreno da se kuva posan pasulj, a imaju šest posnih i šest mrsnih, ali, bez obzira na grešku, sve ocenili...

Manifestacija, po svoji zakoni, uze dalje da teče, svaka posada pod suncobrani beli se zalagala, naginjala, i u svoju muziku udarala. Iz bele šatre sa muzički program ispade čovek tetoviran u veliki krst i veliki brojevi 1389. Ne ispade sam, ispade sve sa muziku, harmonikaš, dva pevača, jedan sa na čelo zaslepljenu najveću paru, pevačica sa bluzu u sve boje. Pred šatrom mu viknuše, *Imam sina, Bogdan mu je ime/ ja se stalno ponosim sa njime...* Gospodin 1389 zatraži od muzike da promeni registar, diže ruke i sve povede preko mosta. Zavrljači flašu piva u potok, raspusti muziku, uđe u taksi, i ode. ¶

DRAGAN TODOROVIĆ

ADRIS
GENERALNI POKROVITELJ

DVANAESTI
WEEKEND

ROVINJ 19–22.09.2019.

TRI DANA MIRA, LJUBAVI I KOMUNIKACIJE

weekend.hr

DRAGAN ILIĆ

Živimo za fajt

Baš je zaratilo na televiziji: saobraćajke, tuče i međunarodni sporovi o Eurosongu

Foto: Dragan Kujundžić /Tanjug

Vreli julski dani doneli su na televiziju vesti o velikoj količini agresije. Kao da je ljude vrućina udarila pa je sve teže sačuvati hladnu glavu. Nasilje puni crne hronike, vesti o saobraćaju, ukratko, baš je nekako zaratilo na televiziji. Zanimljivo je na koji način se tumače uzroci. Pod utiskom sam tri karakteristična primera sukoba, o našim ratovima na različitim frontovima.

Prvi je sukob u saobraćaju. Sudara je bilo i biće ih, baš kao i neopreznih vozača. Država mora da promoviše bezbednu vožnju, oštru kaznenu politiku i smanjenje rizičnih navika u vožnji. Međutim, neobičan slučaj desio se kada je jedan "besni" BMW naleteo ogromnom brzinom na vozilo koje je došlo iz bočne ulice na raskrsnici sa Ulicom Strahinjića bana. Odbačeni automobili su uleteli u baštu kafića i povredili nekoliko ljudi, među kojima i dete. Slike udesa su jezive, pravim čudom niko nije smrtno nastradao, a sve se dešava u centru Beograda, u ulici koja praktično predstavlja promenadu. Besni vozač je posle sudara pretio svedocima pištoljem, tražio "heklere", zbrisao sa lica mesta i sutradan je uhapšen na granici kada je pokušao da pobegne iz zemlje. Dno. Tokom izveštaja sa lica mesta, za vesti, suvozač koji nije pobegao želeo je da se obrati gledaocima. Taj bata je želeo da kaže svoju istinu jer mu se "nije dopao smer u kojem su mediji vodili priču o ovom događaju"! Pitam se gde li je samo pokupio ovaj model kritike medija, otkud to "nezadovoljstvo" u situaciji gde su on i ortak "bembarom" jurili kroz Strahinjića bana? Ova ekipa ima, dakle, svoje viđenje događaja, svoje standarde medijskog izveštavanja, pa su onako, "an ženeral", nezadovoljni tim "pravcima kojima se vodi priča".

Drugi primer dolazi iz jedne male sredine na jugu Srbije gde se svađa završila razbijenim glavama. U Malošištu kod Niša završila se školska godina i trebalo je svečano podeliti đačke knjižice. Poslednjih godina knjižice se dele na Vidovdan, istorijski datum kada se u Srbiji dešavaju važne stvari. Od boja na Kosovu, preko atentata u Sarajevu, Slobe na Gazimestanu do Slobe u Hagu. U Malošištu je odmah po završetku nastave škola počela da se renovira, pa su učiteljice u dogovoru sa predsednikom Mesne zajednice odlučile da knjižice podele u sali Doma kulture. Ali, nećeš! U sali Doma kulture najavljena je u istom terminu "radionica" za penzionere, rekao je za vesti predsednik Udruženja invalida iz Malošišta. Prvo svađa, pa vika, pa koškanje, a na kraju izgleda i bijenje između onog iz Mesne i onog šefa penzionera. Kažu da je bila i policija i da su podnete i krivične prijave. Deca i njihovi roditelji došli po knjižice, a u Domu kulture se davao kung-fu film sa domaćim akterima.

Sukob su rešile učiteljice, koje su po jakom suncu odlučile da knjižice podele na pijaci jer je jedino tu bilo hlada. Svedoci kažu da je sve mirisalo na sirenje i trulo voće i povrće. I pred kamerama Prve akteri su se svađali, prebacujući odgovornost jedan na drugog. Šef Udruženja invalida je za striktno poštovanje propisa, da se skup najavi unapred, a ovaj iz Mesne zajednice je menadžer novog kova, prilagođava se situaciji. Sukob dva koncepta, očigledno.

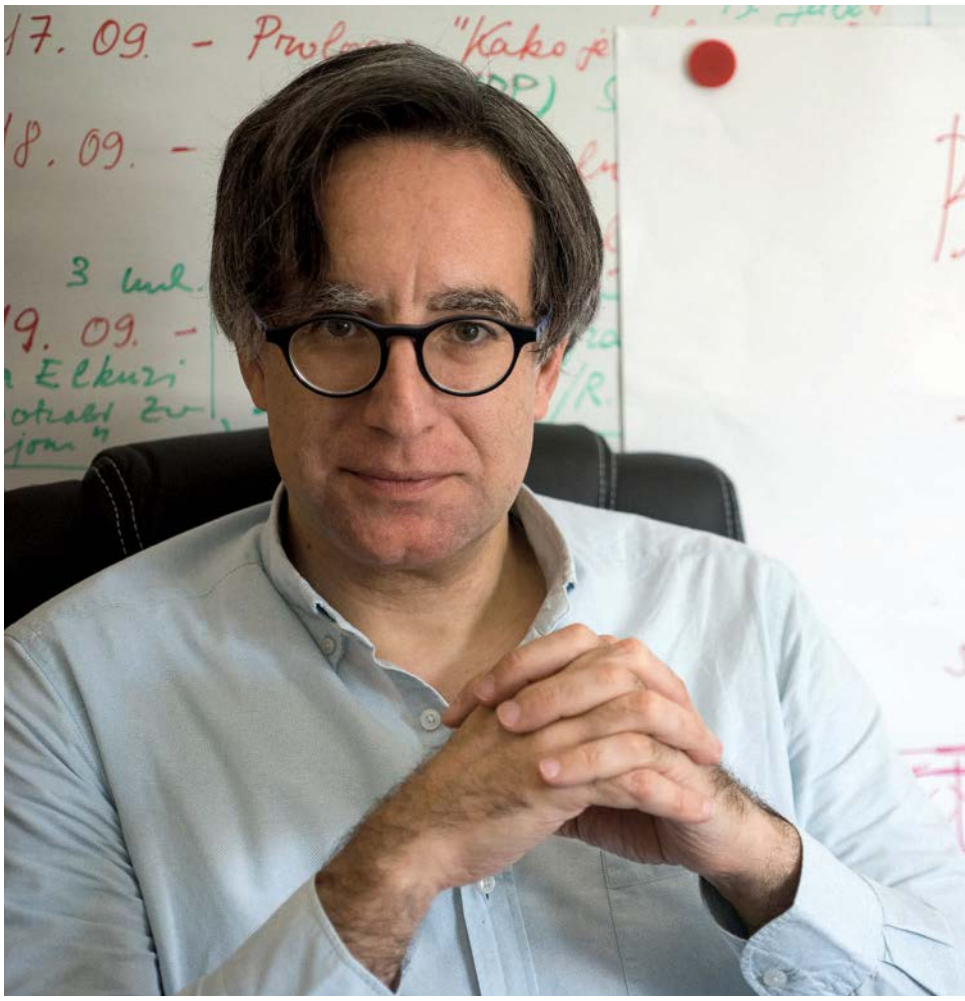
Pred kamerama su defilovali i očevici, naročito gospodin sa sombrerom koji je medijski upečatljivo prošao kroz kadar, kao i biciklista u atlet majici koji je šefu Mesne spočitao nedostatak fleksibilnosti. Naime, njegovi unučići su bili među decom koja su čekala knjižice, ali deda principijelan, mora okupljanje da se blagovremeno prijavi. Stara škola, životom će braniti svoja prava, ova deca imaju vreme pred sobom, a penzosi, danas jesi – sutra ko zna gde si.

Birokratija ili pragmatizam, šta li će prevladati u Malošištu? Razuma nema.

Na kraju, da ne kažete da se bavim sukobima malog intenziteta. Bilo je i fajta na međunarodnom planu. Mediji su javili o našoj velikoj pobedi u specijalnom ratu sa Albancima. Naime, naši su u EBU (Udruženju evropskih emitera) uspeli da spreče Kosovo da dobije pravo učešća na Evrosongu! Velika pobeda, uprkos neprincipijelnoj koaliciji bivših jugoslovenskih republika koje su sa Crnom Gorom na čelu lobirale da se Kosovo "prizna" na Evrosongu. Nije to čudno, jer Crna Gora je baš na takmičenju u Beogradu, sa No Nejmom, izgurala Flamingose u Sava Centru, a članovi žirija iz CG davali su 0 poena za sve pesme iz Srbije. Danas Evrosong, sutra stolica u UN, znamo mi taj put. Nekako u isto vreme, na Severu Kosova su zatvorene sve prodavnice, apoteke, ugostiteljski objekti, pumpe, a sve u cilju skretanja pažnje na takse koje su još na snazi. Kako reče jedan slučajni prolaznik u anketi iz Mitrovice: "Nisam baš mnogo raspoložen, ovo su trikovi i Prištine i Beograda, jel smeš ovo da objaviš? " ¶

Mržnja ne vodi nik

"Nisam naivan, idealista: ne mislim da ovakav ili bilo koji drugi teatar može da realno, korenito menja društvo, ali verujem da može da bude laboratorija humanijih odnosa, da nas vrati nama samima, navede da se gledamo, dodirujemo, razvijamo međusobno poverenje, ostvarujemo suštinsku razmenu i gradimo zajedništvo"

O novom Bitefu se uveliko priča iako počinje tek 17. septembra, a raznorazna pitanja poput onih ko dolazi, odakle, šta će ove godine biti novo i hrabro, o čemu su predstave i u kojoj formi, tvore predigru festivala svesno i namerno izazvanu pre tri godine otkad je profesor Ivan Medenica, umetnički direktor i selektor Bitefa, uveo promociju aktuelnog izdanja festivala već u junu, prvo u nekom evropskom gradu čija će predstava učestvovati u glavnom programu, pa zatim i u Beogradu.

Ono što se u ovoj fazi ovogodišnjeg 53. Bitefa osim selekcije pouzdano zna jeste da 12 predstava iz Nemačke, Srbije, Hrvatske, Nigerije, Francuske, Brazila, Slovenije i Belgije objedinjuje slogan "Počnimo ljubav iz početka". Ova tema, a naravno pre svega koncept najnovijeg Bitefa, bili su neki od povoda ovom razgovoru.

"VREME": Nakon prethodna tri Bitefa čije su teme bile aktuelne opasnosti koje vrebaju Evropu i svet, ovogodišnji predlog publici je da počne ljubav iz početka. Zašto ste procenili da je baš sad trenutak za takav poziv, da li mislite da uprkos sveopštoj mržnji svuda oko nas ljubav ipak nije nestala?

IVAN MEDENICA: Nudi mu samo kao krhku nadu u daljini, kao moguće svetlo na kraju tunela, a bez imalo naivnosti i samozavaravanja. Naime, i ovaj će Bitef, kao i prethodna tri, za glavnu temu imati, bar u 9 od 12 predstava glavnog programa, velike opasnosti i traume s kojima se suočava savremeni svet. Konkretno, tema 53. Bitefa je entropija, raspad savremene zajednice, kako one najšire, političke (društvo, država), tako i njenih "podsistema": porodice i partnerskih/bračnih odnosa. Ne živimo, nažalost, u boljim okolnostima nego prošle godine, tako da ni tematska linija Bitefa ne može bitno da se promeni. Razlika je u nijansi: prošle godine smo izoštreno fokusirali neke od razloga sveopšte društvene krize (desni populizam, ksenofobiju, autoritarne režime...), a ove godine ćemo se baviti samim manifestacijama te entropije, kako se ona reflektuje na društvo u celini, pojedine gradove, porodice, određene generacije, izbegličke i druge ugrožene grupe, ljubavne parove... To što vi zovete *pozivom na ljubav*, a što se logično može pretpostaviti na osnovu našeg provokativnog, pa donekle i ironičnog slogana – ironičnog ne prema pesmi *Počnimo ljubav iz početka*,

uda, ona je rak

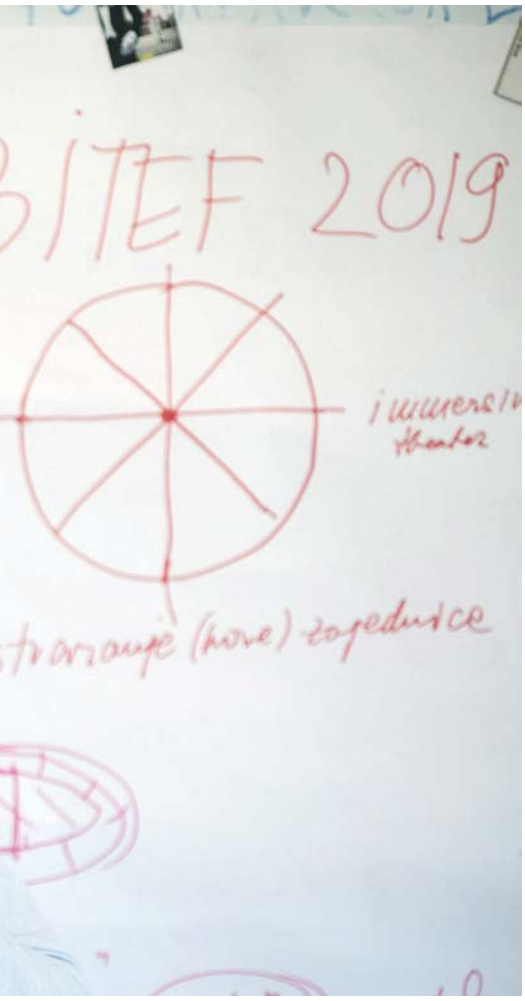

Foto: Marija Janković

nego mogućnosti da se taj poziv danas ostvari na globalnom planu – jeste, zapravo, poziv da počnemo da mislimo, isprobavamo i iskušavamo nove oblike zajedništva. A taj pokušaj da iskušavamo nove oblike zajedništva, uprkos svim društvenim zlima kojima smo okruženi, mislim da nam je neophodan. Kritičnost, polemičnost, suprotstavljanje, nepristajanje... to su sve neophodne, pozitivne, humanističke vrednosti, one koje vode društvo napred. Mržnja ne vodi nikuda, ona je rak.

Verovatno se u toj dvosmislenosti vašeg poziva na ljubav i nalazi razlog zašto su na ovogodišnjem plakatu prazan tanjir i dva noža, jer šta može da se jede u takvim, složićemo se, nemogućim okolnostima?

Upravo tako. Svi smo bili veoma srećni ovim rešenjem koje je ponudila agencija McCann Grupa iz Skoplja, jer je ono odlično artikulisalo tu dvosmislenost koncepta 53. Bitefa. Postavljeni tanjir s escajgom je poziv na obed, na zajedništvo, drečavo crvena boja koja dominira plakatom je boja ljubavi. Međutim, uz tanjir ne stoje nož i viljuška, nego dva noža, kojima se ne može jesti, ali se može ubadati, klati, ubijati, a crvena nije samo boja ljubavi, već i krvi... Ipak, mi na Bitefu verujemo u mogućnost mirne, gandijevske "revolucije", u odbacivanje noževa i jedenje prstima, upravo onako kako to rade Indusi, te da je crveno boja emancipatorskih, naprednih ideja i, u krajnjem ishodištu, prevashodno boja ljubavi.

Ako je u pitanju složen, dvosmislen koncept, kako će predstave 53. Bitefa argumentovati svoj predlog iz naslova, o kojoj vrsti ljubavi pričaju, da li nude srećan kraj?

Kao što sam već rekao, samo tri predstave nude srećan kraj i, naravno, potpuno namerno smo ih ostavili za sam kraj. Kao što znate, na Bitefu nam je dramaturgija glavnog programa veoma bitna. Tu je slovenačka predstava *Ali: strah dušu jede* rađena po Fasbinderovom filmu, u režiji Sebastijana Horvata, u produkciji SNG Drame iz Ljubljane, s maestralnom Natašom Barbarom Gračner u glavnoj ulozi. Ovo je prava fazbinderovska politička melodrama, koja ima srećan kraj što se tiče same ljubavne priče, ali ne i u apsolutnom smislu. Srećan kraj se, kako je i logično, najsnažnije oblikuje poslednjeg takmičarskog dana, u dve predstave koje se tada igraju: predstavi francuskog novog cirkusa *Retke ptice* i plesnom projektu *Pozvani* čuvene briselske kompanije Ultima Vez, u koreografiji Sepe Bajensa. One "ne pričaju o ljubavi", ne nude srećan kraj na narativnom, diskurzivnom planu, već vrlo konkretno, telesno, pozorišnim sredstvima praktikuju humanije, solidarnije, ravnopravnije međuljudske odnose, one koji se baziraju na nekim elementarnim kvalitetima, imanentnim cirkusu, plesu i izvođenju generalno: dodir, podrška, telesna korelacija, energetska razmena, partnerska saradnja... Tako dolazimo do pretpostavke iz knjige *Postdramsko pozorište* Hans-Tisa Lemana da se političko u savremenom pozorištu ne ogleda u temama koje tretira, već u formama, izvođačkim praksama, oblicima razmene između izvođača i gledalaca. U francuskoj predstavi ta se specifična telesna razmena dešava među umetnicima, ali je u belgijskoj ostvarujemo svi zajedno, petnaestak izvođača i nas stotinak gledalaca. Mi smo *pozvani* da zajedno s izvođačima, po slobodnoj volji i izboru, učestvujemo u stvaranju koreografskih etida, izvođenju plesnih figura, fizičkih radnji. Tako veliki broj nas, idealno bi bilo da svi uzmemo učešće, zapravo stvara jedan novi, u izvođačkoj praksi ukorenjen oblik zajedništva. Ovakva vrsta pozorišta, ona u kojoj se briše razlika između scene i gledališta, između izvođača i publike, gde se svet gledalaca "utapa" u scensku situaciju, danas se teorijski određuje kao imerzivno pozorište, i na njega se svodi estetska linija 53. Bitefa... Nisam naivan, idealista: ne mislim da ovakav ili bilo koji drugi teatar može da realno, korenito menja društvo, ali verujem da može da bude laboratorija humanijih odnosa, da nas vrati nama samima, navede da se gledamo, dodirujemo, razvijamo međusobno poverenje, ostvarujemo suštinsku razmenu i gradimo zajedništvo.

S obzirom na to da nam takve, interaktivne predstave nisu nepoznate, šta je to što je novo u imerzivnom pozorištu?

Od kako sam postao umetnički direktor Bitefa, ponavljam kao papagaj da više ne živimo u modernističkim vremenima čija je šifra bio "novum", kao što su bila ona u kojima je Bitef osnovan, te "novo" u apsolutnom smislu ne možemo da očekujemo. Ipak, svake godine izdvajamo po jedan fenomen savremenih izvođačkih praksi koji, ako i nije potpuno nov, onda je i dalje, bar u našoj sredini, radikalan, provokativan, drugačiji. Pre dve godine to su bile "durational performances", prošle pozorišne instalacije, ove imerzivno pozorište... Ja sam, ipak, pre »

svega profesor i teoretičar, tako da imam tu hegelijansku sklonost sistematizaciji (smeh). Evo, sada već mogu da vam kažem na čemu će biti umetnički fokus 54. Bitefa... Ipak, vaše je pitanje sasvim na mestu, jer može da se shvati i kao – šta je to novo što imerzivni teatar donosi u odnosu na ranije oblike participacije i interaktivnosti u pozorištu?... U odnosu na, recimo, interaktivnost u predstavama američke avangarde iz šezdesetih i sedamdesetih godina 20. veka, pre svega Living theater-a, ovde se participacija ne vrši "agresijom" – što se dešavalo u predstavama ove trupe – nego je vrlo demokratska i, kao što kaže naslov predstave Sepe Bajensa, svodi sa samo na *poziv* da se učestvuje, deli, razmenjuje.

Verovatno najmlađi učesnik u istoriji Bitefa (naravno, ne računam premijere) je predstava *Orest u Mosulu* iz Belgije, jer dolazi u Beograd samo nekoliko meseci nakon premijere u teatru NTGent. Kako reditelj Milo Rau povezuje Eshilovu tragediju i današnju tragediju u Iraku?

Hvala Vam na toj konstataciji jer smo mi vrlo ponosni što smo uspeli da odmah dobijemo predstavu jednog od trenutno najtraženijih svetskih reditelja... Radnju Eshilove *Orestije*, formativnog dramskog narativa naše civilizacije, Rau smešta u grad Mosul u Iraku, koji je razoren akcijama Islamske države i američkim bombardovanjem. Eshilova tetralogija, drastično skraćena i adaptirana, cela je odigrana i snimljena u Mosulu i taj film pratimo celim tokom predstave, dok nam se na pozornici rekreiraju neki od prizora iz filma. Učešće iračkih glumaca, koji većinski nastupaju samo u filmu jer ne mogu da napuste Mosul, veoma je dirljivo jer se, kao što se to obično dešava u Rauovom doku-pristupu, njihove tragične privatne sudbine prepliću sa onim iz *Orestije*. Za razliku od Eshila, Rau na kraju priče ne nudi opšte izmirenje, uspostavljanje prava, pravde i demokratije, već otvoreno postavlja pitanje da li su one moguće u savremenom svetu. Glavni junak ove predstave jeste Mosul, u kome se nalaze ostaci jedne od najstarijih naseobina na svetu, čuvena Niniva, i čiji današnji izgled, nalik površini Meseca (nema gotovo nijedne cele kuće), čini da, ipak, malo manje patimo zbog požara koji je oštetio Notr Dam. Rauovo radikalno problematizovanje Eshilove vere u demokratiju najbolji je mogući način da započnemo tematsku liniju 53. Bitefa, problematiku sveopšteg raspada društva/zajednice... Tematsku liniju "raspada zajednice" započinjemo savremenom verzijom *Orestije*, a završavamo je znakovito, vraćajući se u antičku Grčku, izvorište našeg, zapadnog sveta. Poznata francuska konceptualna transrodna umetnica Fija Menar izvodi svoj performans-instalaciju *Kuća Majka* u kome, potpuna sama, čitav sat gradi od velike površine kartona, doslovno se boreći s tim materijalom, jednu kuću u skoro prirodnoj veličini, za koju će se ispostaviti da je antički hram. Ono što će se s tim hramom potom desiti, kao i to što mi kao publika nećemo reagovati, ubojiti je, metaforički vrhunac priče o raspadu našeg, evropskog društva.

Grad Beograd će biti neposredni učesnik predstave *Beograd na daljinski*, dok će ga u predstavi *O mesu i betonu* predstavljati gradsko đubre. Sa kakvim su se problemima sreli organizatori tih dveju predstava?

Predstava *Beograd na daljinski* proslavljene trupe Rimini Protokol i Štefana Kegija igra se u danu Prologa, i to ne samo zato što je starijeg datuma, za razliku od svih ostalih na 53. Bitefu. Glavni razlog je što nas odlično uvodi i u tematsku i u umetničku liniju 53. Bitefa. Ona je potpuno imerzivna, jer u njoj publika čak i ne uranja u svet scene, pošto njega zapravo nema, već ga sama stvara. Ova predstava je zamišljena kao nekakvo "muzejsko vođenje" sa slušalicama na ušima kroz ceo grad, šetnja sa jedne na drugu lokaciju. Izuzetno pametni tekst koji nas navodi kuda da se krećemo istovremeno problematizuje naš odnos prema toj grupi gledalaca u kojoj smo, prema gradu kroz koji prolazimo i mislimo da ga poznajemo, jednostavno – prema zajednici u kojoj i s kojom živimo. Ova predstava postavlja velike logističke izazove – od dobijanja dozvola za kretanje i zaustavljanja grupe ljudi na određenim lokacijama do problema s gradskim prevozom, konkretno satnicom autobuskih linija, jer je predviđeno da se jedan deo ture pređe i na taj način... U sjajnoj, veoma izvođački snažnoj brazilskoj predstavi *O mesu i betonu* suočavamo se, u jednom trenutku, s *humanoidnim figurama* deformisanim od ogromne količine đubreta koje trpaju u svoju garderobu. U kom god gradu da se ova predstava igra, đubre je lokalno, tako da se pre samog izvođenja dešava akcija sakupljanja dotičnog đubreta.

Svaka vaša dosadašnja selekcija promovisala je svetu jednog mladog autora. Ove godine to je naš reditelj Igor Vuk Torbica. Zašto baš on?

Drago nam je što je, posle Nemca Ersana Mondtaga i Izraealca Nadave Barnee, umetnik koga će ove godine Bitef lansirati u "internacionalnu pozorišnu orbitu" upravo domaći reditelj Igor Vuk Torbica. Razlog je jednostavan: napravio je odličnu, bitefovsku predstavu, a po motivima Molijerovog *Tartifa*, i koja se potpuno uklapa u koncept 53. Bitefa. Ona nije imerzivna u klasičnom smislu, ali takođe ruši četvrti zid i snažno prožima svet pozornice i gledališta. Mi, publika, ovde postajemo pasivni saučesnici u razaranju jedne izmanipulisane porodice, a koje sprovodi Tartif, ovde prikazan, a u izvrsnom tumačenju Saše Torlakovića, kao eksponent nekog autokratskog režima. Između ostalog, ovo je jedna od kritički najzaoštrenijih srpskih predstava iz netom završene sezone (produkcija SNP-a iz Novog Sada i Narodnog pozorišta iz Sombora), te kao takva pokazuje da se angažovano pozorište ne dešava samo u vaninstitucionalnom okviru, što je naša česta zabluda.

Veoma pohvalno ste ocenili novi Programski odbor Bitefa; šta očekujete od tog tela u kontekstu činjenice da su upravni odbori pretvoreni u instituciju pro forme?

Novi Programski odbor Bitefa je veoma zainteresovan za način na koji festival nastaje i njegovi članovi su odmah shvatili veliku složenost ovog procesa koji bukvalno traje godinu dana: bar ako imate velike ambicije i želite, recimo, da neke od najtraženijih svetskih predstava kao što je *Orest u Mosulu* imate odmah na Bitefu. Pošto su potpuno uz nas, oni se trude i da nam pomognu u nabavci dodatnih sponzorskih sredstava, što je veoma bitno i što bi trebalo da bude jedan od glavnih zadataka ovih tela. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Triler o našoj prošlosti

Prošlosti ne možemo da uteknemo. Patimo i tuđu patnju. Zamišljamo i nezamislivo kako bismo pronašli sebe. Upakovan kao uzbudljiv krimi-triler, roman Ivana Ivanjija *Vila na Dedinju* je zapravo priča o ljudskim odnosima, o suočavanjima i bežanju, tajnama i razotkrivanju, o generacijama dedova, sinova, ćerki i unuka uhvaćenih u vrtlozima vremena

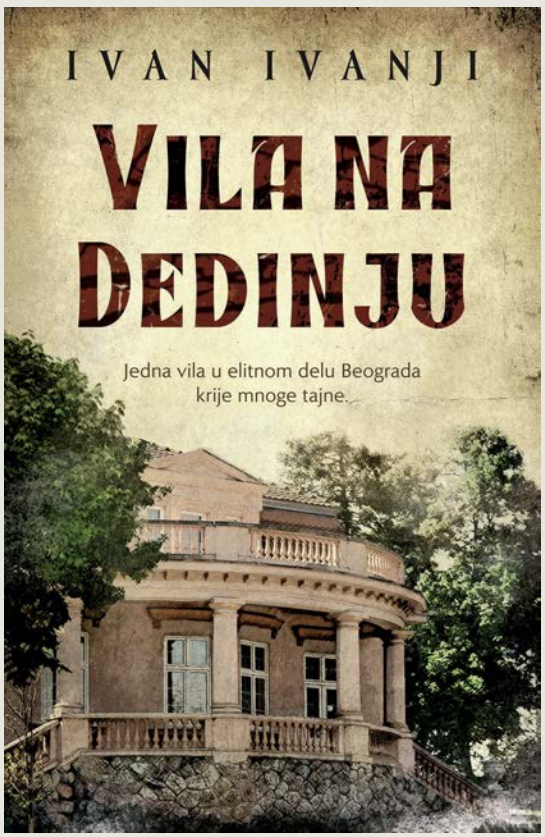
Jedna stara priča, koja je originalno, kažu, nastala u Mesopotamiji, a kasnije ju je Vilijam Samerset Mom prepevao za ovaj naš deo sveta, ide ovako: sluga nekog trgovca sretne Smrt na pijaci i izbezumljen ode kod gospodara da ga preklinje: "Molim te, pozajmi mi konja, da odmah odjašem iz ovog grada, ne bih li izmakao svojoj sudbini. Otići ću u Samaru, tamo me Smrt neće pronaći." Gospodar mu pozajmi konja, ode na pijacu i pita Smrt zašto je pretila njegovom slugi, a Smrt mu odgovori: "Nisam mu pretila, već se samo lecnuh od iznenađenja. Zapanjilo me što ga vidim u Bagdadu, kad noćas imam s njim sastanak u Samari."

Novi roman Ivana Ivanjija *Vila na Dedinju* (Laguna) poručuje da je u životu susret sa sopstvenom ili porodičnom prošlošću neminovan. Ma koliko da se opirali, ma koliko da nam se činilo da nas ona ne dotiče, ma koliko daleko jahali, teško da možemo da je izbegnemo.

Iako "upakovana" kao krimić, *Vila na Dedinju* je višeslojna priča o ljudskim odnosima, o suočavanjima i bežanju, tajnama i razotkrivanju i, konačno, o generacijama dedova, sinova, ćerki i unuka uhvaćenih u vrtlozima vremena – ne samo u onom u kome žive, već i onom koje ih je obeležilo dok još nisu bili ni rođeni. Glavni junaci tragaju za odgovorima o tome ko su, odakle potiču i čemu pripadaju ili se, čini se uzaludno, bore da ta pitanja odlože jer veruju da im je tako lakše. Pitanje identiteta – u množini – se, iako se tako ne imenuje, jasno nameće.

ZAMIŠLJANJE NEZAMISLIVOG

Da li patimo samo svoju sopstvenu patnju? Smemo li da propustimo da o životu ne prodiskutujemo sa roditeljima? Da li je najlukavija podvala prošlosti što nam dopusti da poverujemo da smo uspeli da je izbrišemo? Kako da donesemo odluku o tome šta nam je činiti sa našim životima i *genima*?

"Najteže u životu je donositi odluke", reći će već u prvom delu knjige Đorđe, uspešan informatičar koji je izgradio karijeru u Nemačkoj i razmišlja o povratku u Srbiju, gde će ga boravak zamalo koštati života.

Pisac nas vodi kroz tri priče koje mogu da se posmatraju i kao zasebne celine, ali i kao povezane suptilnim naznakama i vešto građenim paralelama. Središnji deo, po kome je ceo roman dobio ime, bavi se sudbinom porodica vezanih za jednu vilu na Dedinju. Kroz sudbinu likova, njihove razgovore i tišine, čitalac je suočen sa različitim društvenim i ličnim pitanjima – bilo da je reč o restituciji, otimanju imovine, sudbini Jevreja i njihovih potomaka nakon Drugog svetskog rata, kulturi sećanja i zaborava u Srbiji, o nasleđu traume, o logorima, o svetu koji nas okružuje.

Tako jedan od likova zapisuje kako ne može da zamisli kako su živeli deca i žene u topovskim šupama, kao što ne zna i ne može da zamisli ni kako ovog trenutka "žive izbeglice u Sudanu, u Etiopiji, u Siriji i Iraku, u pojasu Gaze i ne znam na koliko mesta na svetu. Sada, ovog časa, sada!"

JEZA NEIZREČENOG

Kroz knjigu često provejava jeza neizrečenog i prećutanog, kao u svakom dobrom trileru skrivenog, da li iza zidova elitne vile na Dedinju, čudnog instituta, "srpskog Čarobnog brega", negde u Srbiji, u talasima nasred Atlantskog okeana, ili u sasvim običnom stanu u Beogradu. Ipak, razrešenja ima, čak i ako na prvi pogled deluje da su stvari ostale otvorene i nedovršene.

Iako se već bio oprobao i u ovom žanru, čitalac može da se upita zbog čega je Ivan Ivanji odabrao baš žanr krimi-romana da sve ovo ispriča (mogao je mirno da izabere i neki drugi). On se odlučio da napiše roman u kome ulogu igraju i medicinski eksperimenti, i droga, i višak novca, i umišljene i prave zavere.

Možda je tako bilo lakše svariti sve ove teške teme, a možda je odgovor da ovaj žanr i jeste najzahvalniji za opis svih *naših* istorijskih dešavanja, na prostorima gde se prečesto nešto skrivalo i zataškavalo, a onda bi naizgled naglo i odjednom eksplodiralo. Spojler uzbuna – baš kao u jednom delu ove knjige. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Zanimljiva vremena i umetnost

Iako je tema Venecijanskog bijenala nevesela sadašnjost, selektor Ralf Rugof naglašava da njegova izložba ne forsira bilo koji određeni pogled na svet ili ima samo jednu poruku zato što je umetnost ipak nešto više od puke dokumentacije vremenske epohe

Nepuna dva meseca od otvaranja, organizatori 58. Venecijanskog bijenala, najveće svetske manifestacije savremene umetnosti, očekuju da će se njihova najava o rekordnoj poseti ove umetničke manifestacije i ostvariti. Naime, Veneciju dnevno poseti oko 55.000 turista, što je za 50 posto više nego prošle godine, pa je vrlo izvesno da će ovo Bijenale videti više od 600.000 posetilaca i oboriti postojeći rekord.

Radovi više od 80 umetnika koje je Ralf Rugof, umetnički direktor ovogodišnjeg Bijenala pozvao u Veneciju, bave se temom *Da živite u zanimljivim vremenima* (*May You Live in Interesting Times*), kako je naslovljena centralna izložba. Ova engleska fraza dugo je pogrešno citirana kao stara kineska kletva, a odnosi se na periode nesigurnosti, krize i previranja – na "zanimljivo vreme" kakvo je ovo koje živimo danas, kako je naveo u obrazloženju koncepta Rugof, inače direktor londonske Hejvord galerije. "U trenutku kada digitalna diseminacija lažnih vesti i 'alternativnih činjenica' korodira politički diskurs i poverenje od kojeg on zavisi, vredno je pauzirati kada god je to moguće i preispitati naše referentne pojmove", izjavio je Rugof.

Osim 80 radova, centralna izložba obuhvata i oko 90 nacionalnih paviljona i dvadesetak pratećih događaja. Odabrani radovi govore o rasnim, klimatskim, migrantskim, ženskim, medijskim i tehnološkim pitanjima kao ključnim obeležjima današnjeg "zanimljivog vremena", o neveseloj sadašnjosti i apokaliptičkoj budućnosti koja nam preti, o nedostatku sloboda, straha od terorizma, novih sofisticiranih ratova.... Rugof naglašava da njegova izložba nema temu *per se*, već se odnosi na kompleksnu prirodu radova koji nude višestruka čitanja i da nije zainteresovan za umetnost koja forsira bilo koji određeni pogled na svet ili ima samo jednu poruku. Rugof podseća da uvek moramo da pođemo od pretpostavke da je umetnost ipak nešto više od puke dokumentacije vremenske epohe, u kojoj se ista realizuje.

Prvi put na centralnoj izložbi učestvuju samo živi umetnici, a među njima su i veterani kao što su Kristijan Markli iz SAD, dobitnik Zlatnog lava na Bijenalu 2011, Rozmari Trokel koja je predstavljala Nemačku 1999, Hito Stejerl iz Nemačke... Više od trećine učesnika centralne izložbe rođeno je 80-ih godina 20. veka, pa i kasnije zato što je, po Rugofu, neophodno videti šta umetnici misle i rade sada, odnosno preispitati mogućnost aktivnijeg učešća umetnosti u društvenom životu, kao inspiracije za nove ideale.

Među *nacionalnim paviljonima* je nekoliko debitanata: Alžir, Gana, Madagaskar i Pakistan, a Dominikanska Republika i Kazahstan prvi put imaju samostalne paviljone. Na Bijenalu su sve zemlje sa prostora bivše Jugoslavije – Bosnu i Hercegovinu predstavlja umetnica Danica Dakić projektom *Zenica – trilogija*, Hrvatsku Igor Grubić projektom *Tragovi nestajanja (u tri čina)*, Crnu Goru Vesko Gagović projektom *Odiseja*, Srbiju Đorđe Ozbolt projektom *Povratak gubitka memorije*, Sloveniju Marko Peljhan projektom *Here we go again...*, Severnu Makedoniju Nada Prlja projektom *Subverzija u crvenom*, a Kosovo prištinski umetnik Alban Muja projektom *Porodični album*. Uočljivo je i čudno odsustvo umetnika iz jugoistočne i istočne Evrope, upravo u kontekstu "zanimljivog vremena".

Sun&See Foto: Andrej Vasilenko

Izložba slika i skulptura Đorđa Ozbolta u Srpskom paviljonu nosi naziv *Povratak gubitka memorije*. Ozboltovu izložbu čini i mural na tri zida u vidu apstraktnog pejzaža iz sećanja na mladost, sećanja koje se menja i iskrivljuje tokom vremena, zatim gubi, a potom vraća, kako naglašava naš umetnik, a koje može poslužiti kao orijentir za vreme u kojem se nalazimo.

Ralf Rugof je centralnu izložbu podelio na dve celine, a u oba segmenta predstavio je iste umetnike, ali sa različitim radovima, želeći da ukaže na paralelne stvarnosti današnjeg sveta i na "realnost podeljenog društva" koje često ne vidi i ne čuje jedno drugo. Podelom izložbe na "Predlog 1"

Big Wheel

Foto: SEEcult.org

u Arsenalu i "Predlog 2" u Đardinima, Rugof je ukazao na potrebu konstruktivnog dijaloga a ne samo kritike različitih svetova.

Američki umetnik Artur Džafa, dobitnik Zlatnog lava za najboljeg umetnika, upravo je i najbolje interpretirao podeljenost društva. Dok svojim radom u Đardinima *The White Album* dok ukazuje na nasilje, istovremeno demonstrira i ljudski kapacitet humanosti i širenja ljubavi. Kao svoj lični video album, Džafa prikazuje superiornost belaca u odnosu na crnu rasu čiji je pripadnik, ali i svoju beskrajnu ljubav prema ljudima bele rase kojima je okružen. Njegov rad u Arsenalu *Big Wheel* čine ogromne skulpture od kamionskih guma obmotane lancima kao simbole neslobode kretanja.

Nacionalni paviljoni učestvuju na Bijenalu u nesportskoj borbi, s obzirom na velike razlike u budžetima koje imaju za produkciju, organizaciju i promociju, ali i na prostor kojim raspolažu. Pobednički paviljon, litvanski, koji je instalacijom *Sun & Sea (Marina)* u vidu sunčane peščane plaže i performativnim izvođenjem opere mnogima privukao pažnju kao vizuelno i mentalno osveženje (premda se i sam bavi velikim i opasnim problemom današnjice – klimatskom krizom), suočio se sa finansijskim problemom za kontinuirani nastavak izvođenja tog rada do završetka Bijenala čak i kad bi ga izvodili samo subotom. Jer, od nacionalnog Saveta za kulturu su dobili 174.000 evra, privatno je prikupljeno još 100.000 evra, ali je nedostajalo još oko 60.000 evra.

Po proceni žirija, performans *Sun&Sea (Marina)* litvanskih umetnica rediteljke Rugile Barzdziukaitje, spisateljice Vaive Grainitije i kompozitorke Line Lapeliteije, zaslužni je dobitnik Zlatnog lava za najbolji umetnički rad. *Sun&See* je lažna plaža bez mora i sunca, a na kojoj se nekolicina ljudi zamišljeno sunča, ćaska, drema pod suncobranima, uživa u igrama na pesku, sve do sumraka vrelog letnjeg dana. Dok sa prvog sprata paviljona publika može da posmatra ove zanimljive kupače čiji su razgovori fokusirani na aktuelne probleme klimatskih promena, ceo performans prati melanholična muzika i zvukovi talasa mora kojih nema, a koji zapravo i najbolje dočaravaju celokupnu bizarnu situaciju jedne realnosti u kojoj dominiraju nostalgija i neostvarene želje."U pitanju je rad o ništavilu i apsurdnosti vremena koje nas je zateklo. Komunikacija koja se odvija na ovoj plaži, od euforične akterke koja glumi bogatu gospođu oduševljenu velikim koralnim grebenom koji je divno izbledeo, do namrgođene žene koja se kroz pesmu žali da niko od kupača nije počistio ceo dan za njenim psom, samo su neki od pokazatelja naše sadašnjosti", objašnjava jedna od autorki, spisateljica Grainite.

Kako su umetnici doživeli teme Bijenala, evo samo nekoliko primera.

Uticaj novih tehnologija na društvo i takozvana "medijska apokalipsa", kako je definiše Rugof a za koju su zaslužne lažne vesti i alternativne činjenice, možda najbolje objašnjava slika američkog vizuelnog umetnika Džordža Konda, *Facebook* kao ilustracija ove epohe u kojoj dominiraju pogrešne vrednosti i lažna prijateljstva.

Sloboda je tema umetničkog projekta *Mondo Cane*, belgijskih umetnika Džos de Gruitera i Haralda Tisa, a koji je nagrađen specijalnim priznanjem žirija: automatizovane lutke kao pripadnici različitih profesija i klasa stanovništva, okružene fantazmama, zombijima i ludacima, stvaraju svojevrsnu sliku društvenih odnosa širom sveta.

Jedan od radova koji su izazvali najkontroverznije reakcije je *Barca Nostra* (Naša barka) švajcarskog umetnika Kristofa Bukela – originalni brodić u kojem je u aprilu 2015. stradalo između 700 i hiljadu migranata, dok je svega 28 izbavljeno, nakon što je potonuo u Sicilijanskom kanalu – 96 kilometara od libijske obale i 193 kilometra južno od Lampeduze. Italijanske vlasti su izvukle brodić sa dna mora u junu 2016. *Barca Nostra* izložena je u Veneciji kao "kolektivni spomenik i memorijal savremenoj migraciji", ali je ubrzo naišla na kritičke komentare o pretvaranju ljudske tragedije u spektakl, između ostalog i zato što je smeštena u blizini bučnog kafića. Kritike su stigle i od ultradesničarske Lige Italije, čiji je lider Mateo Salvini, inače zamenik premijera, zatvorio svojevremeno italijanske luke za migrantske brodove. *Naša barka* je jedan od najprepoznatljivijih radova Bijenala zahvaljujući društvenim mrežama.

Među za sada malobrojnim kritikama, ima se utisak da preovlađuju negativne. Kontroverzni i poznati italijanski kritičar Vitorio Sgarbi javno se suprotstavio Bijenalu, smatrajući da na ovoj izložbi nema dovoljno mesta za slobodne umetnike, i da Venecijansko bijenale mora biti vraćeno umetnicima. U znak protesta, nekoliko dana pre otvaranja Bijenala, otvorio je izložbu "Pro Biennale", u privatnom paviljonu "Spoleto", u kojem su se našli radovi više od 70 selektiranih nezavisnih italijanskih i internacionalnih umetnika koji su, prema rečima ovog kritičara, izraz individualne slobode svakog od umetnika.

Kakofonija i kontradikcija paralelnih svetova današnjice, kao jedna od "zanimljivosti" ovog vremena mogla bi, kako se nada Rugof, da podstakne radoznalije pripadnike publike da počnu da razvijaju sopstvene teorije. Da li će 58. Bijenale otvoriti nekome oči tako da vidi svet kako nije dosad i dođe do načina za njegovu promenu, ostaje da se vidi do 24. novembra. ¶

TATJANA ĐORĐEVIĆ SIMIĆ

Pozorište i svet drugačijih

Serijal "Teatrologike", snimljen nakon devet pokušaja da se zatvori finansijska konstrukcija, ostaje u RTS-ovoj arhivi kao deo velikog dokumentarnog bogatstva, kao zbirka emisija o izuzetnim umetnicima

U toku su pripreme drugog serijala "Teatrologike", izuzetno hvaljenog programa RTS-a. Kao i u prethodnoj, i u novoj sezoni svaka od 14 emisija predstavlja po jednog pozorišnog stvaraoca iz regiona, čiji rad i stav o društvu odlikuje posebnost. To su reditelji, dramski pisci, glumci, teatrolozi, koji drugačije stvaraju i drugačije misle. Kako piše u najavi projekta, projekat "Teatrologike" predstavlja principe rada, načine razmišljanja i kreativne procese svakog od odabranih umetnika, s namerom da se razmotre postojeće situacije unutar pozorišnih sistema na prostorima Srbije i bivše Jugoslavije. Autorka "Teatrologika" je Olivera Milošević, poznata televizijska autorka.

U kom smislu su sagovornici "Teatrologika" drugačiji? Olivera Milošević kaže da "biti drugačiji znači biti društveno i umetnički odgovoran. Svako od njih se u javnim nastupima kritički odnosi prema svemu što ugrožava ljudska prava i ljudsko dostojanstvo, prema društvenim, političkim, ideološkim, istorijskim i svim drugim nepravdama i nedoumicama. Biti drugačiji danas znači biti iskren, otvoren, misliti svojim glavom, imati stav, ne kalkulisati, ne dodvoravati se. Takvi su u umetnosti i javnosti moji sagovornici iz 'Teatrologika'."

Prilikom izbora sagovornika, osnovni kriterijum je bio – izuzetnost. "Svi moji sagovornici su zaista izuzetni umetnici. O tome govore njihova dela i najznačajnija pozorišna priznanja koja su dobili. Biljana Srbljanović i Jernej Lorenci, na primer, imaju pozorišnog Oskara, kako stručnjaci zovu Evropsku nagradu za pozorišnu realnost. Oliver Frljić je u 'Gardijanu' proglašen za jednog od pet najznačajnijih autora u svetu, Ivana Sajko je ove godine dobila nagradu za najbolje delo prevedeno na nemački jezik, Mirjana Karanović je glumica visokog evropskog ranga, Ivan Medenica je u svetu izuzetno cenjen pozorišni stručnjak..."

Učesnici prve sezone su povezani generacijski, svi "devedesetih odrastali, umetnički i ljudski sazrevali u uslovima koji su bili užasni za sve to. Oni su izrazito različiti ljudi i umetnici, sa druge strane, nekako su isti u tom, danas tako retkom, poštenom odnosu prema svemu što određuje savremeni život", kaže Olivera Milošević. Teme njihovih razgovora bile su umetničke. "Svako od njih je otkrivao svoj način rada, nastojao da objasni kako stvara i kako razmišlja o pozorištu. U drugom segmentu svake emisije promišljali smo društvo u kojem živimo, region, njihov odnos prema devedesetim godinama u regionu, o tome kakav je svet u kojem živimo. Bilo mi je važno i kako svako od njih razmišlja o tome šta danas znači biti slobodan i šta u ovom trenutku znači umetnički osvojiti slobodu. Svaku epizodu završili bismo malim, intimnim segmentom, pitanjem na koje možda svi tražimo odgovor, a to je šta danas znače pojmovi sreća i ostvarenost. I, naravno, svaka epizoda je bogato ilustrovana insertima iz predstava koje su deo umetničkog opusa sagovornika."

Producenti serije su Hartefakt fondacija i RTS. Olivera Milošević kaže da je početak saradnje sa Hartefaktom bio gotovo slučajan. "Andrej Nosov koji već deset godina oko Hartefakta okuplja i predvodi ekipu vrednih mladih ljudi koji realizuju regionalnu saradnju u oblasti kulture i podržavaju angažovanu umetnost, tokom jednog bezazlenog razgovora u kojem sam pomenula ideju o 'Teatrologikama', istog momenta je reagovao sa 'radićemo to zajedno'. Ja sam imala ideju, on je znao kako da je realizujemo. Rukovodstvo RTS-a, kuće za koju kulturu pratim već decenijama, prepoznalo je 'Teatrologike' kao sadržaj koji treba da bude deo programa nacionalne televizije. RTS je uvek negovao kvalitetan kulturno-umetnički program, a danas je, nažalost, bez konkurencije. Kažem nažalost zato što su iz elektronskih medija nestali (ili su proterani) sadržaji iz kulture. Ima ih samo još na RTS-u. 'Teatrologike' su dobar primer saradnje nevladine organizacije i televizije sa nacionalnom frekvencijom. Moji sagovornici iz drugih sredina u regionu su zadivljeni činjenicom da se ovakav sadržaj emituje na našoj nacionalnoj televiziji."

Informativni program RTS-a i njena Redakcija za kulturu i umetnost kao da ne pripadaju istoj medijskoj kući. Znamo kakav je prvi, a emisije i projekti Redakcije za kulturu dostižu vrhunske domete, i zbog toga i nalaze put do gledalaca. "Koliko god naši proizvodi bili kvalitetni, često su termini za emitovanje skrajnuti, u sitne sate, na Drugom programu. Ne umem da objasnim zašto je to tako. Mislim da su prednost RTS-a upravo takvi sadržaji, koje nemaju druge televizije. Laku zabavu i informativni program imaju svi, a Redakciju za kulturu i umetnost samo RTS. RTS je velika, ugledna kuća, sa mnogo redakcija i vrednih profesionalaca koji za male plate i u uslovima često lošijim od konkurencije proizvode kvalitetan program. Ne treba o RTS-u suditi samo na osnovu informativnog programa na koji uticaj uvek imaju oni koji su na vlasti. Zato sve one koji žele da dođu na vlast zanima samo informativni program." Pa ipak, uprkos nepovoljnim terminima emitovanja i ostalim preprekama, kultura na RTS-u

stvaralaca

SA SNIMANJA: Olivera Milošević sa Dinom Mustafićem, Milenom Zupančić i saradnicima
Foto: iz privatne arhive

Sagovornici

Prva sezona: Jernej Lorenci, Oliver Frljić, Dino Mustafić, Selma Spahić, Maja Izetbegović, Mirjana Karanović, Nina Violić, Marko Mandić, Biljana Srbljanović, Aleksandar Popovski, Ozren Grabarić, Ermin Bravo, Ivan Medenica i Ivana Sajko.
Druga sezona: Milena Zupančič, Polona Juh, Igor Samobor, Dragan Živadinov, Ksenija Marinković, Bobo Jelčić, Ivica Buljan, Aljban Ukaj, Nikola Ristanovski, Tanja Šljivar, Boris Liješević, Nikola Đuričko, Andraš Urban. Emisija o reditelju Švajcarcu Štefanu Kegiju iz trupe Rimini Protokol, dobitniku svih nagrada na prethodnom Bitefu, nagoveštaj je treće sezone o značajnim umetnicima iz Evrope.

ima sasvim zadovoljavajuću gledanost. Olivera Milošević kaže da kada je gledanost najmanja, to znači da je emisiju videlo oko 100 000 ljudi, to je mnogo bolje od najvećeg tiraža koji kod nas imaju neke dnevne novine. U najboljoj gledanosti emisija iz kulture ta brojka ide i do 800 000. To nije zanemarljivo. "Često se, naravno, pitam koga zanima ovo što radim? Najviše me ohrabri kada mi ljudi koje ne poznajem priđu i kažu da je to što radimo dobro i neophodno. Uvek se setim i jednog razgovora sa rediteljem Ivicom Buljanom od pre desetak godina, kada smo razgovarali za jednu od Hronika Bitefa koje za RTS uređujem skoro dve decenije u kontinuitetu. Nakon snimanja mi je rekao: 'Znaš kako sam odlučio da ću jednog dana postati reditelj? Bio sam klinac i na crno-belom te-ve-u sam se u našem domu u Sinju slučajno zainteresovao za Hroniku Bitefa. Sećam se da sam stajao ispred ekrana i doživeo kulturološki šok. Hronike je vodio Slobodan Selenić, a preda mnom su promicale uzbudljive slike i priče koje nikada do tada nisam video. Tada sam pomislio: ovim bih voleo da se bavim jednog dana.' Svaki put kada se pitam koga zanima to što radim, setim se ovog razgovora i pomislim na nekog mladog čoveka koji će se zainteresovati za pozorište, umetnost i kulturu... Zbog takvih gledalaca vredi raditi ovakve serijale."

Produkcija nije bila jednostavna, projekat je devet puta odbijan na konkursima pre nego što je sklopljena finansijska konstrukcija. Prvu sezonu finansijski je pomoglo Ministarstvo kulture i informisanja na konkursu za medije, a zatim je projekat pohvaljen kao jedan od boljih. Pa ipak, druga sezona je na tom istom konkursu odbijena. "Činjenica da imamo drugi po veličini budžet u regionu, a da smo poslednji po izdvajanju za kulturu je sramotna", kaže autorka. "Kultura nije samo ukras sveta, ona jedno društvo čini naprednim. Velike nacije su velike zahvaljujući kulturi. Nama kao da to nije važno. Pozorište je mesto u kojem se promišlja šta mi to danas živimo, mesto gde bolje razumemo jedni druge, u kojem sagledavamo svet u kojem živimo, gde učimo da poštujemo druge i drugačije ljude, gde postajemo bolji i plemenitiji... u to se ulaže kada se daju sredstava za pozorište i kulturu. Zato su važni ovakvi serijali."

Seriju realizuje mala Hartefaktova produkcijska ekipa. "Izvršni producent serijala Selena Pleskonjić je devojka za koju ne postoji nerešiv produkcijski problem, uvek sve može, više i bolje od očekivanog, reditelj je Srđan Ćešić koji je "vizuelno pomerio stvari u odnosu na to šta se emituje na drugim televizijama, a u tome mu je pomogao snimatelj je Vladimir Đerić", objasnila je autorka.

Nije zanemarljiv podatak da niko nije odbio poziv da učestvuje u "Teatrologikama" (vidi okvir). Olivera Milošević kaže da njeni sagovornici dođu spremni i otvoreni za saradnju. "Dugo sam u poslu i decenijama gotovo svakodnevno u pozorištima. Znaju ko sam i imaju poverenje. Inače je pozorišni svet veoma zatvoren. Nepoverljivi su i teško prihvataju nekog ko nije iz njihovog okruženja. Imaju razloga za to. Imam privilegiju da mene povremeno puste da uđem u njihov svet. Ljubav i poverenje su obostrani. Iz toga nastaju ovakvi serijali. Mani je važno da 'Teatrologike' ostaju u RTS-ovoj arhivi kao deo tog velikog dokumentarnog bogatstva, kao zbirka emisija o izuzetnim umetnicima i ljudima."

Emitovanje "Teatrologika" se očekuje ove jeseni. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Skeptična vremena

Skepta je trenutno najveći ulični heroj Londona i ličnost koja je promenila sudbinu engleskog hip-hopa, našavši njegov originalan glas – mimo američkog repa u svim njegovim pojavnim oblicima. Na Exitu ćemo ga sresti 7. jula!

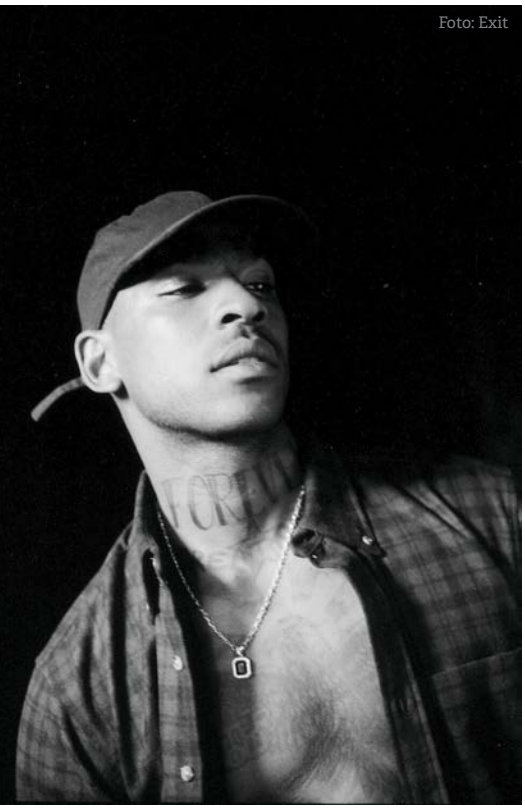

Foto: Exit

"I am not a rapper. I am the activist / Ja nisam reper. Ja sam aktivista"

(Skepta, jednom)

Grajm (*grime*) je trenutno najautentičniji muzički predstavnik duha Londona, i dalje nepokolebljivo kosmopolitskog, čak i dok cela zemlja neumitno klizi u susret Brexitu i neizbežnoj amerikanizaciji. Kako to neobično zvuči, zar ne – bivša kolonija sad polako kolonizuje nekadašnju maticu? Ali, predstojeća prekoatlantska fuzija, kojoj ćemo verovatno biti svedoci u sledećoj deceniji, ne prolazi bez otpora. U slučaju grajma reč je o samoniklom uličnom pokretu iz koga se izrodio poseban umetnički izraz, što je više nego kulturološki značajno kao odgovor mogućoj kolonijalizaciji britanske pop kulture – ova autentično engleska podvrsta hip-hopa inspirisana plesnim garaž stilom, postoji već petnaestak godina, ali je tek u poslednje vreme izašla iz okrilja predgrađa.

Sve je počelo u severnom Londonu, gde je grupica drugara nastupala kao MC na zabavama i piratskim radio-stanicama, praveći sebi ime. Međutim, tek kad su počeli da prave majice pod sloganom "Boy Better Know", postupno su postajali slavni i van svog kraja. Pod tim nazivom su polako počeli da objavljuju izdanja, pa se tu našao i uticajni Jme, Skeptin brat i neoficijelni ideolog mini-pokreta, kao i još par sličnih izvođača, čiji ulični kredibilitet niko nije mogao da porekne.

Od samog početka bilo je jasno ko je predvodnik, i te uloge se Skepta prihvatio bez predomišljanja – uostalom, kad osoba svoj prvi album nazove *Najveći hitovi* (*Greatest Hits*, 2007), jasno je koliko mu je do šale. Skeptin put odatle, preko albuma *Microphone Champion* (2009) i dalje, do danas, nije bio sasvim pravolinijski, kao ni kod drugih Afrobritanaca (slučaj rane grajm zvezde Dizzee Rascala; gost Exita bio je 2006), te je bilo tu i neuspelog očijukanja sa komercijalnim trendovima, sve dok ovaj umetnik nije rešio da bude ono što jeste: glasnogovornik jedne generacije koju je polako potapala promena socijalne klime posle Svetske ekonomske krize 2008.

Rođen 1982. pod imenom Joseph Junior Adenuga Jr, pripadnik ne tako velike manjine – nigerijske zajednice u Londonu – dečak koji će postati Skepta rastao je u relativno strogoj porodici u kojoj se znao red, sve dok posla odjednom nije bilo manje nego nekad. U poslednjih desetak godina, pejzaž Engleske se promenio i postao isključiviji nego što se to činilo i predstavljalo u medijima. *Happy-go-lucky* Britanija iz neolaburističkih i proevropskih snova otišla je kroz prozor tokom 2016, sledeći opšti populistički trend i tribalizaciju društava. U takvim okolnostima, biti pripadnik bilo koje manjine, postalo je rizičan poduhvat, te se Skeptin album iz te godine pod imenom *Konnichiwa* istakao ogorčenošću i oštrim rimama, osvojivši na kraju Mercury Prize, najugledniju britansku muzičku nagradu.

U roku od tri godine, Skepta je postao neka vrsta nacionalnog *celebrytija* sa stavom, mada izrazito ne voli da daje intervjue i odbija prisustvo medija kad god može. Puštajući muziku, reči, odeću i telesnu pozu da govore umesto njega, Skepta je zapravo maksimalno iskoristio nove mogućnosti medijski intergrisanog sveta, puštajući putem raznih njegovih digitalnih kanala poruke koje je on sam želeo, umesto da igra tuđu igru. Nepoverenje u javne medije definitivno je novi/stari rokenrol stav.

To je koincidiralo sa probojem drugih uličnih heroja, od kojih je Stormzy postao velika zvezda praveći neku vrstu frenetičnog grajma, sa lakoćom pronalazeći put do bele publike, te je pre neki dan postao prvi crnac rođen u Velikoj Britaniji – *headliner* Glastonberija, tog hrama među svetskim festivalima (gost Exita bio je 2016). Nema sumnje da je Skepta otvorio vrata svima drugima sa dna društvene lestvice, postajući instantni superheroj svakodnevice, a njegov upravo objavljeni album *Ignorance Is Bliss* zacementirao je status lidera scene, postavljajući nove standarde svojom raznovrsnošću iz koje nije nestalo proživljenosti i one neodoljive direktnosti, ravne udarcu u stomak.

U finalnom obrtu, najugledniji severnoamerički reperi – kao što su Drake, Kanye West, ASAP Rocky – sad zovu Skeptu da im bude gost na numerama, priznajući ga za veličinu u svetu savremenog hip-hopa. Bez sumnje: zato što su svesni da ima da kaže nešto što je važno svima. Ovaj dečko najbolje zna. ¶

DRAGAN AMBROZIĆ

Disciplin A Kitschme

Tri albuma londonske faze DAK-a, *I See Myself on CCTV, Heavy Bass Blues* i *Refresh Your Senses, Now!* dostupni su na svim geografskim širinama u svim formatima i na domaćem tržištu

Neki muzički konoser(o) mi reče pre neki dan: "Pa ti londonski albumi DAK-a su samo prepevane stare pesme na engleski. Ništa posebno."

Da ne bih ulazio u rasprave o muzici, koje prezirem, pomislih u sebi: "Idiote, pa te pesme bi trebalo da se prepevaju na svaki svetski jezik i da ih UN uvrsti u obavezni kurikulum za sve zemlje članice, bez izuzetka!" Zamislite samo kako bi dobro zvučale na kineskom ili nekom drugom jeziku sa dalekih meridijana. Za ove pesme ne postoji jezička granica, samo ona unutrašnja, duhovna, ali za nju uglavnom nema pomoći, pa se time nećemo ni baviti.

Kad smo već kod geopolitike, Disciplina kičme su kreativni vrhunac prve faze karijere doživeli u Londonu u trenutku kada je SFR Jugoslavija, sa ponosom isticana domovina DAK-a, već bila pokojna. Ta tužna činjenica je samo još jedan dokaz o grandioznoj tragediji koja je zadesila jugoslovenski kulturni prostor i strašno je to što su njeni najbolji sinovi osuđeni da svoj zenit doživljavaju daleko van njenih granica. Nažalost, ova megatragedija još uvek traje i sve je jasnije da se od nje nikada nećemo oporaviti. To je razlog više što ova tri albuma DAK-a treba da tretiramo kao kulturno blago. Javnost je to i potvrdila histerijom kada je DAK, početkom dvehiljaditih, ponovo kročio na ove geografske prostore donoseći sa sobom ova tri albuma.

Mnogi su pokušavali da verbalizuju ono što radi Koja. Pisana rasprava o muzici (buci) koju proizvodi DAK bila bi jalova na isti način na koji bi pokušaj racionalnog analiziranja dade bio samo gomila reči bez smisla. U tom smislu samo pitajte sebe *da li ste čuli za neki drugi ritam*, jer – u krajnjoj liniji – sve zavisi od vas. Ako još uvek tražite unutrašnji ritam koji bi trebalo da pratite, kupite ove dragocene ploče. One su siguran putokaz.

I na kraju moram da napomenem da je sva sreća što je kod nas stasala jedna ozbiljna diskografska kompanija (Mascom) koja može da iznese ovakve projekte koji obuhvataju tri dupla vinila i CD box set, kao i da obezbedi distribuciju po svetu kroz partnerstvo sa stranim izdavačem (State51 Conspiracy).

Tri albuma londonske faze DAK-a dostupna su na svim geografskim širinama u svim formatima i na domaćem tržištu na mascom.rs. ¶

BRANKO M. KOSTIĆ

Uspomena:
Aleksandar Zistakis (1961–2019)

Prokleto uporan

Nije Aleksandar Zistakis, filozof, bio dovoljno dugo izvan zemlje da bi je zaboravio i da joj se ne bi vraćao, ali to vreme jeste bilo dovoljno da bi zemlja pokušala da zaboravi njega. Nije uspela u tome. Bio je Zis prokleto uporan. Zato smo se radovali svakom njegovom povratku i svakoj njegovoj novoj knjizi. Zis se, ovoga puta, neće vratiti

Kada ga je sredinom devedesetih godina prošloga veka isteralo sa Filozofskog fakulteta u Beogradu, jer nije pokazivao razumevanje za kanibalski Miloševićev režim (naprotiv), otvorila se na našoj filozofskoj sceni rupa koja se, posle Zistakisovog odlaska iz zemlje, nikada više neće popuniti. Njegova razigrana čitanja Valtera Benjamina budila su radoznalost studenata i upućivala na predele drugačije od onih koje je prekrivalo mračno hajdegerijanstvo.

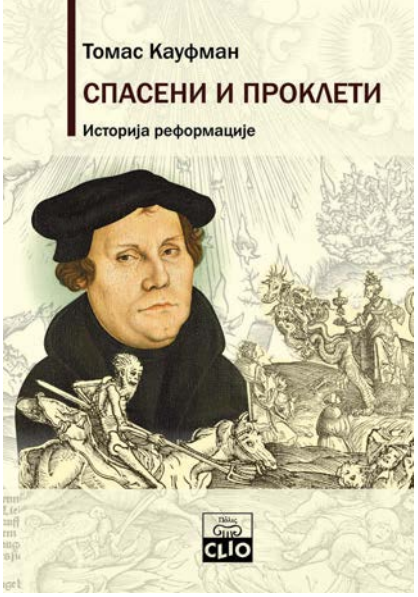
Odlično je poznavao Kanta, neprestano mu se vraćao i često ga čitao vrlo neortodoksno, pre svega u estetskom ključu. Poslednjih godina otišao je još dublje u prošlost otkud je, kao lovci na bisere, izranjao Platonovu filozofiju. Umeo je da kaže kako filozofije nema bez Platona, kako Platon *jeste* filozofija. I, što je jako važno, što je veličanstveno: nikada nije prestao da piše na ovom jeziku iako je knjige objavljivao i na engleskom. Znao je Zis da se filozofirati, zaista filozofirati, može samo na maternjem jeziku (naučio je to od Benjamina). Ostalo je tek povlađivanje trenutku i ništa.

Ako sretneš Platona, Zis, tamo gde si sada (znamo da ćeš ga potražiti), pozdravi ga i od nas. ¶

IVAN MILENKOVIĆ

Čemu nas uči Luter

Reformacija iz različitih uglova u knjizi *Spaseni i prokleti* Tomasa Kaufmana

Knjiga *Spaseni i prokleti – Istorija reformacije* obuhvata istoriju ovog pokreta u periodu od jednog veka, od početke reformacije, širenje njenih ideja, opisuje cepanje Rimokatoličke crkve i nastanak evangeličkih, odnosno protestantskih crkava i zajednica, kao i njihovo širenje na evropskom i američkom kontinentu. Delo potpisuje čuveni getingenški istoričar crkve Tomas Kaufman, a u prevodu sa nemačkog jezika Maja Matić, objavljena je u izdanju kuće Clio.

Autor piše pitko i razumljivo, a reformaciju posmatra iz različitih uglova – istorijskog, političkog, kulturnog i, svakako, teološkog. On analizira političku i kulturološku situaciju u Evropi na prelazu iz 15. u 16. vek, kad se najvećim delom kontinenta prostiralo Sveto rimsko carstvo na čijem čelu se nalazio nemački car vladajući uz blagoslov Svete stolice. Pod krunom je objedinjavao mnoge narode i obezbedio neometan protok trgovine i mobilnost ljudi. Istovremeno, krute moralne stege Svetog rimskog carstva kao i piramidalno hijerarhijsko ustrojstvo njenog društva i Rimokatoličke crkve vapilo je za promenom (reformom) na koju su upravo i pre Lutera ukazivali humanisti poput Erazma Roterdamskog.

Kao i tokom takozvanog Avinjonskog (vavilonskog) ropstva papa, Rimokatoličku crkvu i u ovom periodu potresali su skandali. Zarad finansiranja građevinskih i vojnih poduhvata prodavale su se indulgencije, odnosno, oproštajnice: jedan plemić nije morao da se pokaje za svoj greh ili da se promeni, potrebno je bilo samo da dovoljno plati za oproštaj. Na takvu devalvaciju hrišćanske Svete tajne pokajanja nije mogao da ćuti mladi Martin Luter, u to vreme monah Rimokatoličke crkve.

Tomas Kaufman daje vrlo objektivan Luterov portret. On je bio vrlo asketski nastrojen monah iz reda Svetog Avgustina i dobro obrazovan teolog. Sklon čestim postovima i revnosan u svakom uzdržanju, Martin je primetio da ga telo, nažalost, često ne sluša te je stvorio sliku o sebi kao velikom grešniku. To je, uopšte uzev, bio uobičajen mentalitet srednjevekovnog monaštva i pučke pobožnosti. Frustracija zbog slabosti tela vodila ga je ka (pre)naglašavanju učenja apostola Pavla o "opravdanju" koje podrazumeva kako nije moguće da se čovek pred Bogom opravda svojim delima (aktivno), već čoveka opravdava samo Božija milost (pasivno). Drugim rečima, čoveku je zaista dovoljno samo da veruje u tu milost i biće, uprkos svojoj grešnosti, opravdan (spasen). Kasnije je Luter napustio monaški način života, oženio se i dobio šestoro dece, stekao imanje, brinuo o svojim roditeljima i prijateljima.

Kardinal Kajetan je prvi primetio opasnost Luterovog protivljenja oproštajnicama i tvrdio da se spasenje ne postiže (samo) kroz lični odnos sa Bogom nego i kroz pripadnost Crkvi kao posredniku spasenja. Luter je, sa druge strane, naglašavao ovaj lični odnos sa Bogom koji je u osnovi takozvane moderne pobožnosti (devotio moderna), odnosno, kasnije nastalog shvatanja da se može biti pobožan i van Crkve. Time se indirektno negirala moć pape da oprašta grehove, kao i uloga Crkve kao posrednika spasenja. Međutim, dekonstruišući okamenjene crkvene strukture, Luter je stvorio plodno tle za dalje podele: svako ko je imao različito tumačenje Biblije osnivao je novu crkvu.

Nakon kačenja 95 teza na vrata vitenberške crkve 1517. godine počinje njegov sukob sa Rimokatoličkom crkvom, a Kaufman naglašava da je reformatorski pokret u svojim počecima podrazumevao reformu unutar Crkve. Tek će Luterov sukob sa kardinalom Kajetanom i javna osuda na saboru pokazati nemogućnost unutrašnje reforme i dovesti do shizme. U te okolnosti se, naravno, upliće interes nemačkog (saksonskog) plemstva, koje u reformaciji vidi povod za samostalniji položaj pod carem. Izbija Šmalkaldski rat koji će se završiti tek Augsburškim verskim mirom. Ovaj mirovni sporazum poslužiće kao evropski model suživota različitih hrišćanskih denominacija.

Vrlo je zanimljivo da Tomas Kaufman skreće pažnju na neke važne istorijske fenomene koji su umnogome uticali na istorijski razvoj reformacije. Naime, otkriće štampe bilo je ključno za širenje Luterovih ideja – da nije bilo mogućnosti mašinskog umnožavanja tekstova, Luterove ideje nikada ne bi stigle u najudaljenije kutove evropskog kontinenta. Štampari su na Luteru kao plodnom piscu zarađivali mnogo i bili su ozareni kada bi se pojavio sa gomilom rukopisa. Takođe, trgovci i obrazovani ljudi su rasturali njegove spise, a bez toga bi reformacija ostala neznatan događaj pobune jednog monaha u saksonskoj provinciji.

Kroz Luterovu teologiju Biblija biva vraćena u centar teološkog promišljanja. U pozadini ovog promišljanja provlači se renesansni zanos iskazan u maksimi *ad fontes* – ka izvorima, tačnije, želja da se hrišćanstvo vrati svojim izvornim oblicima i fundira na biblijskim osnovama. Nakon Luterovog prevoda Biblije na nemački jezik, svaki hrišćanin je dobio priliku da čuje i razume Reč Božiju na svom jeziku. Sa druge strane, ovo je oslabilo nadnacionalne društvene strukture i fundiralo nacionalne kulture što je u biti vodilo ka partikularnosti i fragmentarnosti nasuprot crkvenom univerzalizmu.

Vrlo živim i razumljivim jezikom, kome je svakako doprineo kvalitetan prevod, ova knjiga nam može pomoći da razumemo jednu veliku hrišćansku tradiciju kojoj danas pripada više od 800 miliona ljudi širom planete u različitim denominacijama i koja po najnovijim podacima raste. Ona ruši predrasude o jednoj tako važnoj religijskoj zajednici u svetu, a može pomoći da se razumeju kulturološki i religijski tokovi Evrope, kao i političke okolnosti Evrope i Amerike, pa i dela Azije i Afrike. ¶

Dr NENAD BOŽOVIĆ

Ne gubite vreme,

čitajte ono što je bitno.

Svakog dana.

KOMENTAR DANA
urednika i novinara
nedeljnika "Vreme"
samo na www.vreme.com

nedeljnik
VREME

BEKSTVO IZ AFR

Svetska populacija, koju 2019. čini 7,7 milijardi ljudi, do 2030. mogla bi se uvećati na 8,5, do 2050. dostići 9,7 milijardi, a do 2100. godine 10,9 milijardi ljudi. Indija će biti naseljenija od Kine, a u Nigeriji će se utrostručiti broj stanovnika, pokazuju rezultati globalne projekcije Departmana za ekonomska i socijalna pitanja Ujedinjenih nacija. Da li će zbog jaza između razvijenih zemalja, čije stanovništvo stari, i siromašnih i slabije urbanizovanih zemalja s rastućom mlađom populacijom aktuelna migraciona kriza i tragične regionalne tenzije imati dugoročni karakter

U Lagosu, u podsaharskoj Nigeriji, pedesetih godina prošlog veka živelo je samo oko 300.000 ljudi. Danas u tom megapolisu slamova živi oko 20 miliona ljudi. Do 2050. taj broj će verovatno narasti do 40 miliona, konstatuje nemački nedeljnik "Špigel" koji opisuje Lagos kao mesto na kome se najbolje mogu uočiti efekti uvećanja broja stanovnika u nesređenim zemljama.

U Africi se u sadašnje vreme rađa tri od deset beba u svetu. Do 2100. tamo će prvi put zaplakati svaka druga. Do 2050. Afrika će duplirati broj stanovnika, a između 2020. i 2100. broj stanovnika uvećati sa 1,3 milijarde na 4,3 milijarde.

Po broju novorođene dece Afrika će 2060. preteći Aziju, pokazuje globalna demografska projekcija Departmana za ekonomska i socijalna pitanja Ujedinjenih nacija "Svetska populacija: Perspektive 2019" *(World Population Prospects 2019, UN Department of Economic and Social Affairs Population Division)*, objavljena sredinom juna.

U demografski najaktivnojoj Podsaharskoj Africi stanovništvo će se do 2100. utrostručiti, a Nigerija, Uganda, Ruanda i Burundi će sa 400 osoba po kvadratnom kilometru biti gušće naseljene nego Indija, Belgija i Holandija 2015.

Dve podsaharske zemlje imaće gustinu naseljenosti veću od one u Pakistanu, Nemačkoj i Velikoj Britaniji, a sedam veću gustinu od one u Francuskoj, Danskoj, Tajlandu i Indoneziji, čija populacija se takođe uvećava.

Najdramatičnije demografske promene trebalo bi očekivati u Nigeriji, čije se stanovništvo od 1990. do 2019. udvostručilo, a do kraja veka bi mogla da ima 733

IKANISTANA

AP Photo /Carolyn Kaster

miliona žitelja. U razdoblju do 2070. tamo bi se moglo roditi više dece nego u sada najmnogoljudnijoj Kini.

"Zemlje u zoni Sahela kreću se prema golemoj katastrofi", kaže za "Špigel" autor knjige "Afrikanistan: razvoj ili džihad" (*Africanistan: Development or Jihad*) Serž Mihailof, francuski ekonomista, jedan od vodećih stručnjaka za rast stanovništva u zoni Sahela, koji dobro poznaje Nigeriju u kojoj je osamdesetih godina i sam živeo.

Prema analizi južnoafričke Fondacije Helen Suzman, zbog povećanog broja mladih žena u reproduktivnom dobu broj stanovnika u podsaharskoj Africi bi u kratkom i srednjem roku i dalje rastao čak ako bi se fertilitet tamo sa sadašnjih 4,6 deteta po ženi u reproduktivnom dobu u kratkom roku spustio na prosečni svetski nivo (2,5).

MLADA AFRIKA NA PUTU ZA STARI KONTINENT

"Špigel" citira profesora afričkih studija na Univerzitetu Djuk u Daramu, u Severnoj Karolini, Stefena Smita koji u naslovu svoje nove knjige piše o jagmi mlade Afrike na putu za Stari kontinent. ("*The Scramble for Europe: Young Africa on Its Way to the Old Continent*")

Ovaj nekadašnji dopisnik iz Afrike predviđa da će 150 do 200 miliona ljudi afričkog porekla do 2050. živeti u Evropi. To će biti rezultat masovnog migracionog talasa, o kome on govori kao o stampedu i globalnoj poplavi. Drugi naučnici optužuju Smita da izvrće činjenice i ide na ruku ksenofobičnim porukama desničarskih populista.

U jednoj analizi južnoafričke Fondacije Helen Suzman povlači se paralela između svojevremene evropske i budućih afričkih migracija: od 1850. do 1914. oko 40 miliona osoba napustilo je Evropu i uglavnom otišlo u Severnu i Južnu Ameriku. Pošto je u Evropi u to vreme živelo manje od 400 miliona ljudi, to bi značilo da je otišao deseti deo populacije. Po analogiji s emigracijom s kraja 19. veka, u narednih 35 godina iz 18 podsaharskih zemalja moglo bi da emigrira i do 50 miliona ljudi.

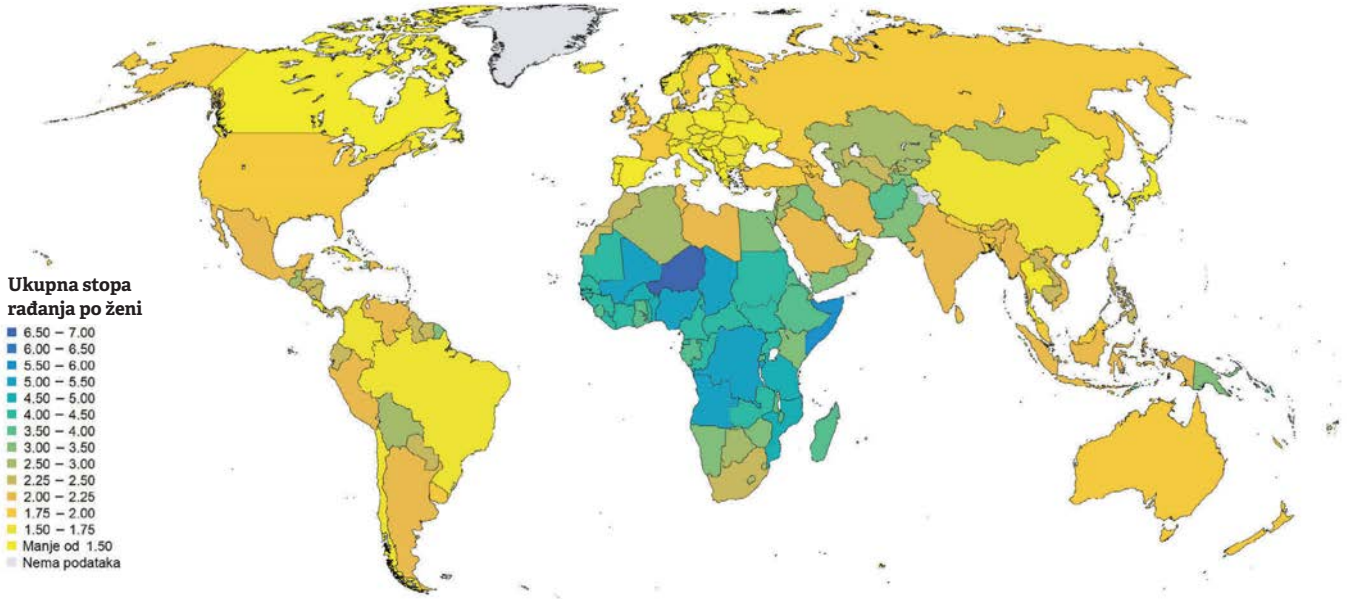
Francuski istraživač migracija Fransoa Eran iznosi pretpostavku da će Afrikanci činiti između 3 i 4 procenta Evropske populacije, jer većina Afrikanaca naprosto nema finansijskih sredstava da bi sebi priuštila putovanje na sever.

Neki od najjačih emigrantskih talasa pokrenula je potraga za poslom (Bangladeš, Nepal, Filipini), a neki nasilje, nesigurnost i vojni konflikti (Sirija, Venecuela i Mjanmar). U 2017. emigranti iz Nigerije bili su četvrta po brojnosti grupa tražilaca azila u EU, posle izbeglica iz Sirije, Iraka i Avganistana.

Prema podacima Globalne komisije za međunarodne migracije, između 5 i 12 odsto stanovništva 30 industrijaliziranih zemalja su međunarodni imigranti, koji su od 2010. odlazili u Evropu, Severnu Ameriku, Severnu Afriku, Zapadnu Aziju, Australiju i Novi Zeland. Među 175 miliona imigranata u svetu ima 16 miliona Afrikanaca (9 procenata) što je relativno smanjenje u odnosu na 12 procenata 1960.

Kako je izračunao ekonomista u Svetskoj banci Dilip Rata, imigranti industrijalizovanim zemljama donose 356 milijardi dolara godišnje. Korist od migracija »

Projekcija stopa rađanja 2020–2025. godine

ZEMLJE S NAJVEĆOM POPULACIJOM U MILIONIMA
DO 2100. GODINE 5 OD 10 NAJMNOGOLJUDNIJIH ZEMALJA BIĆE U AFRICI

1950.		1990.		2019.		2050.		2100.	
Kina	554	Kina	1,177	Kina	1,434	Indija	1,639	Indija	1,450
Indija	376	Indija	873	Indija	1,366	Kina	1,402	Kina	1,065
SAD	159	SAD	252	SAD	329	Nigerija	401	Nigerija	733
Rusija	103	Indonezija	181	Indonezija	271	SAD	379	SAD	434
Japan	83	Brazil	149	Pakistan	217	Pakistan	338	Pakistan	403
Nemačka	70	Rusija	148	Brazil	211	Indonezija	331	Kongo	362
Indonezija	70	Japan	125	Nigerija	201	Brazil	229	Indonezija	321
Brazil	54	Pakistan	108	Bangladeš	163	Etiopija	205	Etiopija	294
UK	51	Bangladeš	103	Rusija	146	Kongo	194	Tanzanija	286
Italija	47	Nigerija	95	Meksiko	128	Bangladeš	193	Egipat	225

Primedba: *Zemlje prikazane prema sadašnjim granicama, Kina bez podataka o Hong Kongu, Makau i Tajvanu.*
Izvor: *United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, "World Population Prospects 2019." i Pew Research Center 2019.*

imaju i zemlje porekla, koje sada primaju više od 165 milijardi dolara doznaka. U Ugandi su emigrantske doznake smanjile siromaštvo za 11 procenata.

Imigrantska populacija u SAD će se u narednih 80 godina (2020. do 2100) uvećati za 85 miliona ljudi. U Kanadi migracije će biti glavni pokretač razvoja u periodu u kome se očekuje da broj umrlih bude veći od broja rođenih. Slični trend je u Novom Zelandu.

Belorusija, Estonija, Nemačka, Mađarska, Italija, Japan, Rusija, Srbija i Ukrajina će biti zemlje u kojima će priliv imigranata ublažavati njihove populacione gubitke zbog većeg broja umrlih od broja rođenih, konstatuje se u analizi Departmana UN za ekonomska i socijalna pitanja.

STARAČKI DOM STARI KONTINENT

Očekuje se da će 2050. godine 1,5 milijarda ljudi u dobu od 65 ili više godina u svetu brojno nadmašiti broj adolescenata i mladih uzrasta od 15 do 24 godine (1,3 milijarde).

U 2018. prvi put u svetskoj istoriji broj osoba starijih od 65 godina bio je veći od broja dece ispod pet godina. U 2050. više od 65 godina imaće jedan od šest stanovnika naše planete (16 odsto), sada je stariji svaki jedanaesti (9 odsto).

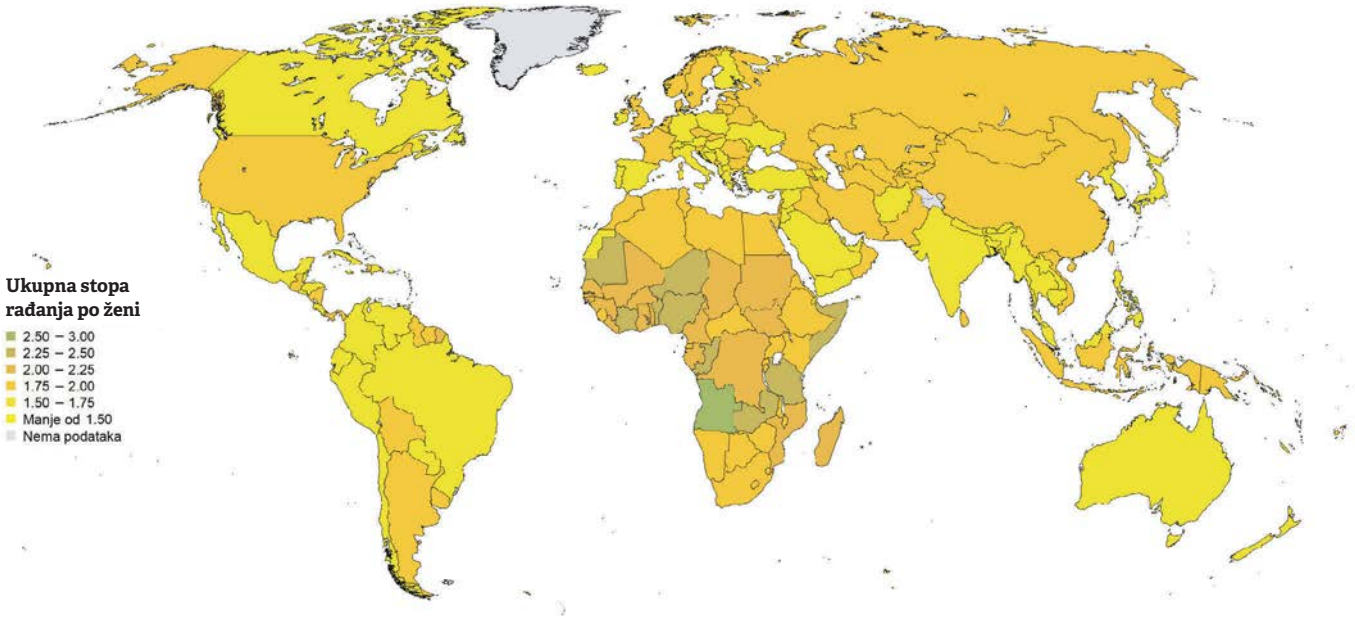
Stari kontinent postaje biološki stariji "od sveta". Sada je 18 odsto Evropljana starije od 65 godina, a do 2050. godine biće ih 25 odsto. Na severu Evrope (Francuska, Nemačka, Švedska, Finska) 20-30 odsto stanovnika je starije od 65, a u narednim decenijama biće ih 40 odsto.

U 29 zemalja u Evropi i na Karibima broj ljudi u radno aktivnom dobu (25-64 godina) tri puta je veći od broja starijih od 65 godina. Do 2050. godine u 48 zemalja u Evropi, Severnoj Americi i Istočnoj i Jugoistočnoj Aziji mogao bi pasti ispod dva. U Japanu je već sada samo 1,8.

Na socijalnu neravnotežu koja nastaje zbog starenja populacije američki magazin "Atlantik", na primer, ukazuje pod provokativnim naslovom "Bumersi su upropastili sve" (*The Boomers Ruined Everything, the Atlantic, jun 24, 2019*) u tekstu o greškama iz prošlosti koje brzo stvaraju krizu za mlađe Amerikance. Piše, između ostalog, i o tome da je u SAD u poslednjih nekoliko godina za 24 odsto porasla stopa smrtnosti 32-godišnjaka, koji umiru od predoziranja, automobilskih nesreća i nasilja. Naravno, tu je i fiskalna kriza. Stope smrtnosti bejbi bumersa (*Baby Boom Generation*, rođeni između 1944. i 1964) nisu se uvećavale. Bebi bumersi žive duže, a umiru oni koji plaćaju za njihove penzije, sarkastično zaključuje autor teksta u "Atlantiku".

Prosečni očekivani životni vek u svetu se sa 64,2 godine u 1990. produžio na 72,6 godina u 2019. Do 2050. uvećaće se u proseku do 77,1 godine života.

Projekcija stopa rađanja 2095–2100. godine

Ljudi u siromašnim zemljama žive 7,4 godine kraće zbog epidemija, HIV-a, neuhranjenosti, siromaštva, slabije zdravstvene nege i zbog smrtnosti dece – koja je, na primer, u podsaharskoj Africi pala sa 180 na 78 smrtnih slučajeva na 1.000 porođaja, ali je i dalje visoka.

Razlike u dužini života vidljive su i u samoj Evropi. Očekivani životni vek novorođenog deteta iznosi 83,5 godina u Španiji i 83,4 u Italiji, a 74,9 u Bugarskoj, Letoniji i Litvaniji.

Prema Eurostatu, u regionima s najdužim očekivanim životnim vekom, kao što su španski Madrid (85,2), italijanski Trento, Umbrija, Lombardija, francuski Il de Frans, ili švajcarski Tičino očekivani životni vek je za 11,9 godina duži nego, na primer, u bugarskom regionu Severozapaden kraj, u kome je očekivani vek 73,3 godine. Tamo je, inače, BDP 2016. godine bio 30 odsto niži od proseka u EU.

DEPOPULACIJA

Od 2010. godine do danas u 27 zemalja ili teritorija broj stanovnika je smanjen, a između 2019. i 2050. smanjiće se stanovništvo u čak 55 zemalja.

U 14 zemalja ili područja između 2010. i 2019. godine glavni uzrok su smanjene stope rasta stanovništva, to što je broj smrtnih slučajeva premašivao broj rođenih – u Japanu za 2,6 miliona, u Ukrajini za 2,3 miliona.

U 23 od 27 zemalja broj stanovnika je između 2010. i 2019. smanjen zato što je više ljudi napustilo zemlju nego što se u nju doselilo.

Zemlje iz kojih ljudi odlaze

Pedeset pet zemalja i teritorija u kojima se predviđa smanjenje populacije najmanje za jedan procenat između 2019. i 2050. po projekciji srednje varijante

>20 odsto: Litvanija, Bugarska, Letonija

>15 odsto: Ostrva Valis i Futuna, Ukrajina, Srbija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Američka Devičanska Ostrva, Republika Moldavija, Montserat (britanska prekomorska teritorija), Portoriko, Japan, Rumunija, Albanija, Bermuda,

>10 odsto: Grčka, Estonija, Mađarska, Poljska, Gruzija, Martinik, Portugal, Severna Makedonija, Kuba

<10 odsto: Italija, Sent Pjer i Mikelon, Slovačka, Belorusija, Republika Koreja, Ruska Federacija, Slovenija, Španija, Mauricijus, Crna Gora, Grenland, Kina, Tajvanska provincija Kine, Tajland, Jermenija, Liban, Sveta Jelena, Nemačka, Foklandska Ostrva (Malvini), Trinidad i Tobago, Barbados, Gvadalupa, Američka Samoa, Malta, Kukova Ostrva, Kina, Palau, Češka, Sveti Vincent i Grenadini, Andora, Dominika.

Izvor: *United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019.*

Zbog izbegličtva i povećanog rizika smrtnosti povezanih s ratnim sukobom u Siriji je 2019. godine bilo 20 odsto manje stanovnika nego 2010.

Migracije pokreću i klimatske promene: stanovništvo Portorika smanjilo se za 18 odsto između 2010. i 2019. a tamošnji migracioni talas je 2017. uvećao razorni uragan Marija.

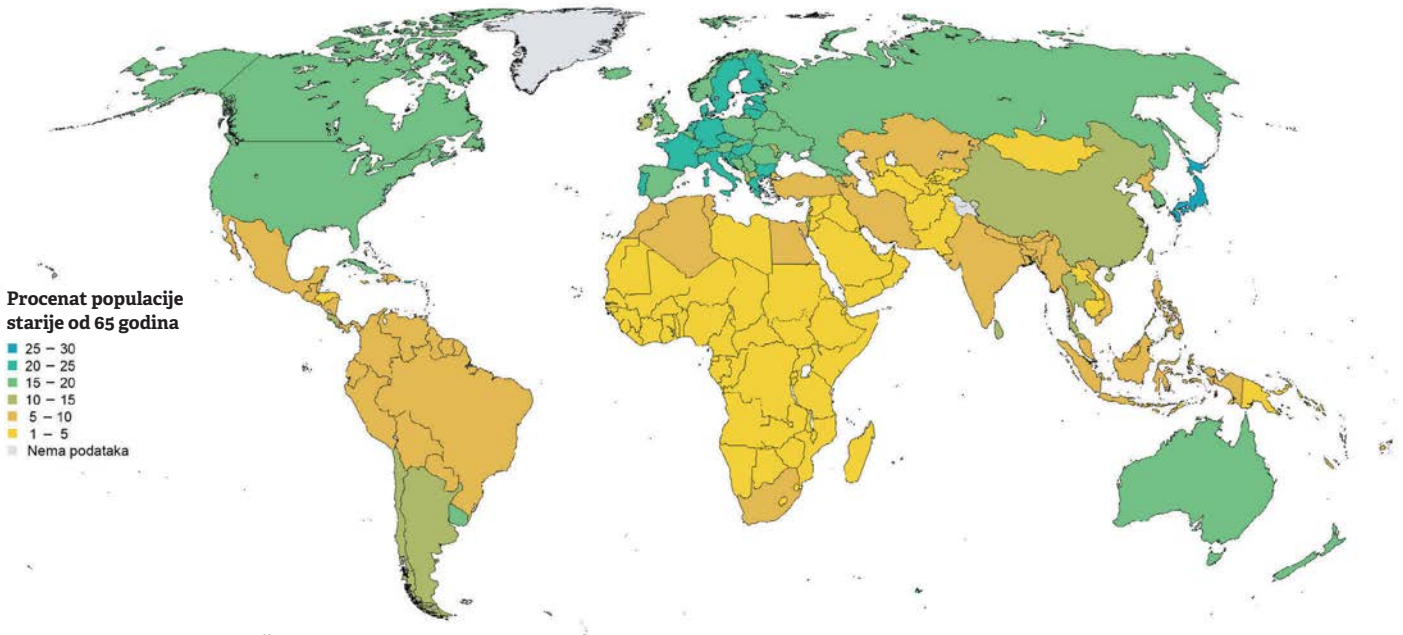
Od 2010. broj stanovnika je smanjen za pet odsto u Andori, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Letoniji, Litvaniji, Rumuniji, na ostrvskoj teritoriji pod francuskim suverenitetom Sent Pjer i Mikelon i na Ostrvima Valis i Futuna.

Najveće proporcionalno smanjenje stanovništva na Starom kontinentu između 2019. i 2050. očekuje se u Istočnoj Evropi – u Litvaniji i Bugarskoj (23 odsto) i Letoniji (22), i u Ukrajini (20 odsto) (vidi spisak uz grafikon u okviru). Po Demografskoj projekciji UN (*Probabilistic Population Projections based on the World Population Prospects 2019*), u Srbiji, koja je pri vrhu te liste, broj stanovnika bi do 2100. mogao da se smanji čak na 4,2 miliona.

U Evropi će 2021. broj stanovnika dostići maksimum od 748 miliona, a zatim bi se do 2100. smanjivao. Slična promena dešavaće se i u Latinskoj Americi i na Karibima (gde će 2037. živeti 768 miliona stanovnika, više nego u Evropi).

U narednim decenijama će dostići svoj demografski maksimum, a zatim početi da smanjuju stanovništvo i sadašnja dva »

Procenat populacije starije od 65 godina, 2020. godine

PROCENAT STANOVNIŠTVA STARIJEG OD 65 GODINA U SVETU, REGIONIMA DEFINISANIM PREMA INDIKATORIMA ODRŽIVOG RAZVOJA I ODABRANOJ GRUPI ZEMALJA 2019, 2030, 2050 I 2100, PREMA PROJEKCIJI SREDNJE VARIJANTE

	2019.	2030.	2050.	2100.
Svet	9,1	11,7	15,99	22,6
Latinska Amerika i Karibi	8,7	12,0	19,0	31,3
Istočna i Jugoistočna Azija	11,2	15,8	23,7	30,4
Evropa i Severna Amerika	18,0	22,1	26,1	29,3
Australija/Novi Zeland	15,9	19,5	22,9	28,6
Centralna i Južna Azija	6,0	8,0	13,1	25,7
Male ostrvske zemlje u razvoju	8,7	11,9	16,1	23,7
Severna Afrika i Zapadna Azija	5,7	7,6	12,7	22,4
Izolovane kontinentalne zemlje u razvoju**	3,7	4,5	6,4	16,8
Okeanija*	4,2	5,3	7,7	15,4
Najmanje razvijene zemlje	3,6	4,2	6,4	15,3
Podsaharska Afrika	3,0	3,3	4,8	13,0

Izvor: *United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019.*
** bez Australije i Novog Zelanda*
*** Land-locked Developing Countries (LLDC), Zemlje u razvoju bez izlaza na more i udaljene od glavnih tržišta*

najnaseljenija područja sveta u Istočnoj i Jugoistočnoj Aziji (2,3 milijarde ljudi, što predstavlja 30 odsto svetskog stanovništva 2019) i u Srednjoj i Južnoj Aziji (2 milijarde, 26 posto).

Medijsku pažnju privlači prognoza da će već 2027. Indija nadmašiti Kinu kao najmnogoljudniju zemlju. Indija sada ima 1,37 milijardi stanovnika. Taj broj bi do 2050. mogao da se uveća za 273 miliona, pa bi Indija, koja se sada suočava sa izazovom rešavanja demografskih, razvojnih i socijalnih problema, do kraja veka mogla ostati najnaseljenija zemlja s gotovo 1,5 milijardi ljudi.

U Kini (1,43 milijarde ljudi u 2019) broj stanovnika će se u narednim decenijama smanjiti za 31,4 miliona – zbog politike ograničavanja nataliteta već sada je suočena sa posledicama starenja stanovništva. Nakon napuštanja tzv. politike jednog deteta, o tome govore slučajevi zaposlenih bračnih parova koji izdržavaju četiri stara roditelja i troje dece.

Polovina ljudi na svetu sada živi u zemljama u kojima je fertilitet manji od 2,1 odsto, dakle, ispod granice obnavljanja stanovništva.

Fertilitet u svetu se, inače, u proseku smanjuje: 1990. godine iznosio je 3,2 deteta po ženi u reproduktivnom dobu, a u 2019. godini 2,5. U projekcijama Departmana za ekonomska i socijalna pitanja Ujedinjenih nacija nagoveštava se da će se do 2050. fertilitet u svetu smanjiti do 2,2.

OPREZNI PESIMIZAM

Demografi UN upozoravaju na oprez u čitanju tih dugoročnih projekcija iako su one pravljene na osnovu ogromnog činjeničnog materijala: 1.690 popisa stanovništva iz prethodnih perioda, 2.700 istraživanja u 235 zemalja i teritorija, vitalnih statistika o rođenima i umrlima u 163 zemlje ili teritorije, itd.

Direktor Departmana UN za ekonomska i socijalna pitanja Džon Vilmot kaže da niko ne zna sa sigurnošću da li će decenijama do 2100. populacije maksimalno narasti ranije ili kasnije, na višem ili nižem nivou.

Taj oprez, međutim, ne poništava osnovni zaključak o dalekosežnim ekonomskim, socijalnim i političkim posledicama koje proizvode demografske razlike između razvijenih zemalja u kojima natalitet opada a stanovništvo stari, i regiona s mladom gladnom populacijom i višim natalitetom.

Podsekretar UN za ekonomska i socijalna pitanja Lu Ženmin je skrenuo pažnju na činjenicu da se najbrže uvećava broj stanovnika nerazvijenih i siromašnih zemalja, što otežava njihove napore da iskorene siromaštvo, promovišu ravnopravnost polova i unaprede zdravstvenu zaštitu i obrazovanje.

Zbog nemogućnosti da prežive, zbog nedostatka posla, zbog nestašica hrane

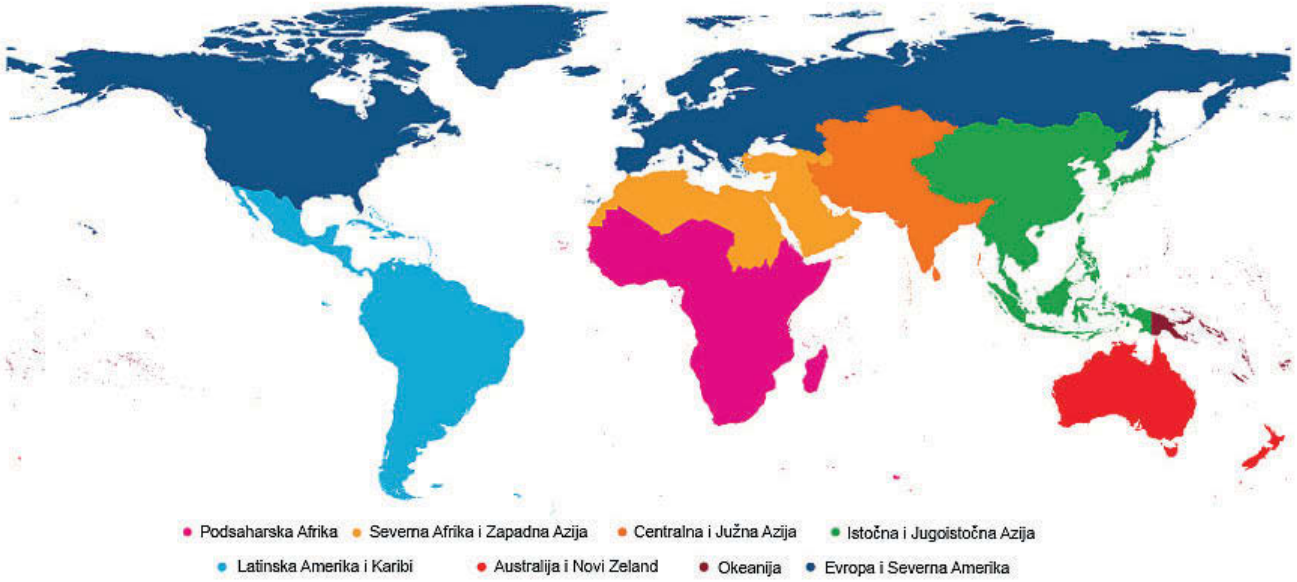
STANOVNIŠTVO SVETA, REGIONA DEFINISANIM PREMA INDIKATORIMA ODRŽIVOG RAZVOJA I ODABRANIH GRUPA ZEMALJA 2019, 2030, 2050 I 2100, PREMA PROJEKCIJI SREDNJE VARIJANTE (U MILIONIMA)

	2019.	2030.	2050.	2100.
Svet	7.713	8.548	9.735	10.875
Podsaharska Afrika	1.066	1.400	2.118	3.775
Najmanje razvijene zemlje	1.033	1.314	1.877	3.047
Centralna i Južna Azija	1.991	2.227	2.496	2.334
Istočna i Jugoistočna Azija	2.335	2.427	2.411	1.967
Izolovane kontinentalne zemlje u razvoju**	521	659	926	1.406
Evropa i Severna Amerika	1.114	1.132	1.136	1.120
Severna Afrika i Zapadna Azija	517	609	754	924
Latinska Amerika i Karibi	648	706	762	680
Male ostrvske zemlje u razvoju	71	78	87	88
Australija/Novi Zeland	30	33	38	49
Okeanija*	12	15	19	26

Izvor: *United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019.*

** bez Australije i Novog Zelanda*

*** Land-locked Developing Countries (LLDC), Zemlje u razvoju bez izlaza na more i udaljene od glavnih tržišta*

i vode ljudi su pohrlili u gradove poput Lagosa, a nije teško pretpostaviti da će neki nastaviti dalje ka mestima gde glad nije problem, gde vlada mir i gde ima mogućnosti za život i prosperitet.

Pošto se ne može sprečiti da voda teče nizbrdo i da ljudi traže bolje, sigurnije i prosperitetnije mesto za život, iz predočenih podataka da se zaključiti da će i aktuelna migraciona kriza i tragične regionalne tenzije imati dugoročni karakter.

U tom kontekstu sadašnje antiimigracione politike industrijalizovanih zemalja izgledaju cinično, uzaludno i neperspektivno, jer "starijim" zemljama su imigranti dugoročno gledano potrebni, radi, kako se na novogovoru kaže, "održivog razvoja", održanja socijalnih, penzionih i zdravstvenih sistema i socijalnih dostignuća države blagostanja – i tekovina kolonijalizma. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Sa kime protiv Trampa

Pomirljivo ili radikalno? Žena ili muškarac? Iskustvo ili svežina? Demokrate profilišu kandidata koji bi naredne godine mogao da pobedi Donalda Trampa. Nakon prvog sučeljavanja favoritu Džou Bajdenu je opao rejting

Napadi koje je doživeo druge večeri prve TV debate pretendenata na predsedničku nominaciju Demokratske partije, a pre svega onaj od senatorke Kamale Haris, za rezultat su imali pad rejtinga nekadašnjeg potpredsednika i favorita za nominaciju Džozefa Džoa Bajdena.

Kao i uvek nakon debata, javnost hoće i ume da odreaguje na one koji su se tokom sučeljavanja pokazali snažnim, odnosno slabim. Zato je Haris tako naglo zablistala u prvim istraživanjima javnog mnjenja nakon debate u Majamiju, primakavši se Bajdenu na svega nekoliko procentnih poena.

Niko ko poznaje američku politiku nije ni očekivao da će prvo javno sučeljavanje vodećih kandidata, izuzev senatorke Elizabet Voren – sa Bajdenom i Haris drugo veče debate binu je delio i senator Berni Sanders – proći bez varnica, niti da Bajden neće biti glavna meta. Niko osim, očito, samog Bajdena. Drugog objašnjenja nema za tako slab nastup i zabrinjavajuću nepripremljenost.

IZNENAĐENI BAJDEN

Rekordnih, kad su debate demokrata u pitanju, 18 miliona gledalaca svedočilo je te večeri scenama u kojima Bajden nije delovao onako kako se sve vreme predstavlja – ne samo kao najbolji izazivač Donaldu Trampu, već i kao budući predsednik SAD. Uz to, njegova pobednička strategija podrazumeva i da njegove demokrate kompletiraju vlast u Vašingtonu, baš kao 2008. sa Obamom i njim na čelu.

Toliko uveren u uspeh te strategije, Bajden aktuelnu, treću trku za Belu kuću od početka vodi kao da mu je jedini takmac Donald Tramp. Na bini u Majamiju otuda je delovao kao da je tu mimo svoje želje, voljan tek da tih dva sata što pre prođu, i ako je moguće bez većih problema po njega.

Nije, dakle, prošlo prema očekivanjima. Ali, više od lošeg utiska koji je ostavio u javnosti, Bajdena bi sad prvi put morao da se zabrine nad konceptom svoje strategije. Njena glavna odlika je odsustvo radikalnog pristupa rešavanju gorućih problema u SAD. U tome ga baš ne prate ostali stranački takmaci, u šta se mogao uveriti slušajući kolege na bini druge večeri debate, ali i one prethodne večeri, ako ju je odgledao.

DRUGAČIJI PRISTUP

A put do stranačke nominacije vodi isključivo kroz unutarstranačke izbore koji počinju u februaru naredne godine. Budući predsednički kandidat Demokratske partije, dakle, najpre mora da pridobije simpatizere i članove te stranke. I to je ono što je većina njegovih kolega tokom debate radila, uključujući i napade na bivšeg potpredsednika SAD. Znaju očito kome se obraćaju.

Dve i po godine nakon Trampove pobede na izborima, demokrate su u jednoj stvari prilično saglasne: u odijumu prema sadašnjem predsedniku. Želja da mu vide leđa u novembru iduće godine dovela je do porasta aktivizma i mobilizacije među građanima, što je naposletku i omogućilo Demokratskoj partiji da preuzme Predstavnički dom Kongresa na prošlogodišnjim izborima.

Kongresmenka Alesandrija Okasio Kortez nesumnjivo jeste lice prošlogodišnjeg "plavog talasa" i nove generacije zakonodavaca iz Demokratske partije, ali ona i njoj ideološki bliske kolege samo su deo tog trijumfa. Značajnu većinu u Predstavničkom domu demokrate su osvojile ipak najviše zahvaljujući kandidatima koji su pobedili u do prošle godine republikanskim uporištima, gde ideje kongresmenke iz Bronksa i ostalih izdanaka Sandersovog demokratskog socijalizma u najboljem slučaju izazivaju nelagodu i strah.

TRKA JE POČELA: Debata predsedničkih kandidata demokrata
Foto: Tanjug AP Photo

Razlike u pristupima biračima s kojima su demokrate nastupale na tim izborima nisu samo vidljive, u neslaganju među demokratama oko toga da li treba pokrenuti proceduru opoziva aktuelnog predsednika, već i u strategijama za naredne predsedničke izbore.

PODELJENA AMERIKA

Bajden, kao Obamin potpredsednik, u ovoj kampanji računa na i dalje veliku popularnost bivšeg predsednika SAD u nastojanju da ponovo objedini one društvene grupe koje su njima dvojici obezbedile dva mandata. Dopadljivost u delovima Srednjeg zapada i među radničkom klasom, koji su 2016. dali glas Trampu, i politička umerenost, koja bi trebalo da privuče i republikance koji ne mogu još jednom da glasaju za de fakto lidera svoje stranke, na papiru Bajdenu daje prerogativ najboljeg kandidata kojeg demokrate mogu da iznedre.

U realnosti, dosta toga se promenilo od Trampovog izbora. Podeljenu Ameriku sadašnji predsednik još više je podelio, čineći svaki pokušaj da se dve strane pomire kao nastojanje da se legitimiše sadašnje nenormalno stanje za koje su odgovorni u prvom redu Tramp ali i njegovi republikanci.

Otuda među prva četiri kandidata demokrata po rejtingu, njih troje (Haris, Voren i Sanders) ne miriše Bajdenovo umerenjaštvo i spremnost da se premosti razvalina koju je produbio Trampov mandat. Štaviše, u svojim agendama uneli su dosta toga što teško korespondira sa očekivanjima izvan većinskog dela svoje baze, u kojoj se više od 60 posto birača demokrata na unutarstranačkim izborima izjašnjava kao liberali, od kojih četvrtina kao veoma liberalna. Pre deset godina kao liberali izjasnilo se manje od polovine.

ZDRAVSTVENO OSIGURANJE

Pred oko 33 miliona gledalaca, koliko ih je ukupno pratilo dvodelnu debatu, Sanders, Voren i Haris digli su ruku kada je moderator zatražio od kandidata da se izjasne ko se zalaže za ukidanje privatnog zdravstvenog osiguranja (Haris je naknadno reterirala, pravdajući se da nije dobro razumela pitanje). To je bio odgovor koji se nije dopao čak ni mnogim demokratama, a kamoli republikancima koji tradicionalno zaziru od širenja pipaka države.

Uz još neke stavove koji su bili predočeni gledaocima, čini se da pojedini kandidati ne haju previše za to kako će radikalne pozicije ublažiti ukoliko se eventualno nađu u direktnoj kampanji protiv Trampa. Ali, čak i da se nađe preko 60 miliona Amerikanaca koji bi u Belu kuću doveli kandidata koji se zalaže za ukidanje privatnog osiguranja, drastično veću kontrolu prodaje oružja, oštru borbu protiv klimatske krize, zdravstvenu zaštitu za ilegalne imigrante i njihovo prihvatanje uz tek poneka ograničenja, besplatno visokoškolsko obrazovanje i ostalo, postavlja se pitanje kako bi takav predsednik, ili predsednica, realizovalo takve planove.

Istorija nas uči da predsednik SAD bez većine u oba doma Kongresa može da se oprosti od svoje izvorne agende. Bajdenova strategija upravo naglašava potrebu da republikanska uporišta osvojena 2018. zadrže i na izborima 2020. godine.

BALAST PROŠLOSTI

Sedamnaest meseci pre izbora dominantni deo birača i simpatizera demokrata raspoluće je između umerenog kandidata koji garantuje Trampov poraz i antitrampovaca sa preambicioznim idejama koje gode uhu. U prvih nekoliko meseci Trampovog mandata, uprkos ogromnoj pizmi prema njemu, demokrate nisu uspevale da pobede republikance na izborima jer, kako su pokazala istraživanja, biračima nije bilo dovoljno da je njihov kandidat protiv predsednika, već su očekivali i da im nešto ponudi.

Trenutno kao da ne postoj konsenzus o profilu kandidata koji bi pobedio Trampa. Uoči prve debate registrovani birači Demokratske partije favorizovali su kandidata sa iskustvom u obavljanju javnih poslova.

Bajden, koji se u taj profil odlično uklapa, doživeo je ipak pad od 10 procentnih poena i to nakon što ga je senatorka Haris tokom debate podsetila na njegovo protivljenje u dalekoj prošlosti potezima koji su pogodovali obrazovanju Afroamerikanaca, pa i njoj samoj.

Drugi napad koji je Bajden doživeo tokom debate ticao se njegovog govora od pre 32 godine kada je promovisao potrebu da se baklja prepusti novim generacijama. Bez obzira na to što je ta izjava istrgnuta iz konteksta, sedamdesetšestogodišnjem Bajdenu jasno je poručeno da nije u dodiru s današnjim biračima demokrata i da oni traže "svežu krv". Sa višedecenijskim stažom u Senatu, dva potpredsednička mandata i dve predsedničke trke iza sebe, daleko je od tog statusa. Kad propustiš istorijsku priliku, kakva je za njega bila 2016, politički bagaž iz toliko duge karijere postane pretežak.

Tako je bilo i sa Hilari Klinton. A zna se kako je ona prošla na izborima. ¶

DENIS KOLUNDŽIJA

NACIONALSOCIJ NEMAČKA RADN

Srpski političari u verbalnim obračunima uobičavaju da nemušto i neupućeno koriste pojmove "nacisti", "nacistički", "esesovci" ili "SS odredi" uz sporadična poređenja neistomišljenika sa Hitlerom. Kako je nastala i kako je bila organizovana Nacionalsocijalistička nemačka radnička partija (NSDAP), šta je bio SS i zbog čega je svaka sličnost sa nekom našom partijskom organizacijom slučajna

Piše: Ivan Ivanji

Nacionalsocijalistička nemačka radnička partija (NSDAP) po završetku Prvog svetskog rata imala je tek šačicu pristalica. A onda je za nekoliko godina postala najveća stranka u zemlji, uvela partijsku diktaturu, povela Nemačku u rat protiv celog sveta u kome je stradalo preko šezdeset miliona ljudi. U početku pobedonosni NSDAP je za sobom ostavio razorenu, poraženu i okupiranu zemlju.

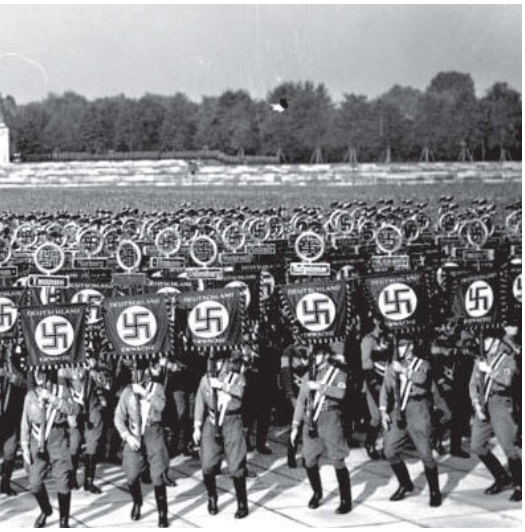
Sve je počelo kada je bravarski majstor zaposlen u Nemačkoj državnoj železnici Anton Dreksler (1884–1942) zajedno sa nešto obrazovanijim i pismenijim sportskim novinarom Karlom Harerom (1890–1926) 5. januara 1919. osnovao Nemačku radničku partiju (DAP). Predstojali su izbori za ustavotvornu skupštinu republike nastale posle pada nemačkog carstva poraženog u Prvom svetskom ratu, a Dreksler nije bio zadovoljan najavljenom politikom velikih radničkih stranaka, Socijaldemokratske i Komunističke partije.

Obaveštajni oficir Karl Majr (1883–1945) poslao je tada kao svog agenta kaplara Adolfa Hitlera da ispita o čemu se tu radi i da se po potrebi učlani u DAP. Majrova jedinica se zvala Propagandna organizacija, pretežno je radila protiv "boljševizacije" nakon propalog pokušaja da se u Bavarskoj osnuje Sovjetska republika (*Räterepublik*). Verovatno je iza njega stajala britanska tajna služba. Ako je bilo tako, nije ni prvi ni poslednji put da su britanske ili američke službe finansirale nešto što će se ubrzo okrenuti protiv njih.

Adolf Hitler se učlanio u DAP i dobio člansku kartu broj 7. Već 24. februara je protiv Drekslerove volje zakazao masovni zbor sa parolom "Šta nam je činiti" u čuvenoj minhenskoj pivnici "Hofbrojuhaus". Hitler je pročitao svoj program od 25 tačaka i objavio promenu imena stranke u Nacionalsocijalistička nemačka radnička partija – NSDAP. Da se ne bi saznalo da je u početku bilo veoma malo članova, nove članske karte počele su da se izdaju od broja 500. Hitler je sebi izdao člansku kartu broj 555.

Među 25 tačaka partijskog programa NSDAP dve su bile najvažnije: ideja apsolutnog ujednačavanja politike i društva za šta je korišten termin *Gleichschaltung* (preuzet iz elektroprivrede gde obeležava pokretanje električne struje u jednom određenom smeru pritiskom na jed-

JALISTIČKA NIČKA PARTIJA

SCENOGRAFIJA MOĆI: Adolf Hitler

no dugme) i "princip vođe" (*Führerprinzip*) – bespogovorna poslušnost naroda nadležnom rukovodiocu, koji opet polaže račune svom rukovodiocu i tako sve do vrhovnog rukovodioca, vođe, firera Adolfa Hitlera. Tako je autoritet svakog rukovodioca, vođe bio usmeren nadole a odgovornost nagore.

Na izborima za ustavotvornu skupštinu Nemačke posle Prvog svetskog rata stara, etablirana Socijaldemokratska partija Nemačke (SPD) dobila je 37,9 odsto glasova, nova Nezavisna socijaldemokratska partija Nemačke (USDP) osnovana zbog nezadovoljstva isuviše blagim nastupima starog rukovodstva SPD-a 7,6 odsto, levo-liberalna Nemačka demokratska partija (DDP) 18,6 odsto glasova, a katolička partija Centar 19,7 odsto. Komunistička partija Nemačke je bojkotovala izbore jer su 15. januara te godine ubijene njene vođe Roza Luksemburg (1871–1919) i Karl Libkneht (1871–1919). Ustavotvorna skupština u Berlinu nije mogla bezbedno da radi, pa je održana u Vajmaru od 6. februara do 21. maja 1920. godine, i zbog toga se država nastala na osnovu njenih odluka obično naziva Vajmarskom republikom.

U to doba NSDAP je bio politička marginalna sekta na koju niko nije obraćao pažnju.

HITLEROV POKUŠAJ PUČA

Mada su mu ciljna grupa bili sve nezadovoljniji radnici, pa su tako u nazivu NSDAP dominirali pojmovi "socijalistički" i "radnički", Adolf Hitler je već pre toga shvatio da ne može da postigne politički uspeh okružen čestitim, neobrazovanim radnicima. Počeo je da radi na pridobijanju poznatih ličnosti. Među prvima je uspeo da u svoju partiju učlani vojnog pilota sa najvišim odlikovanjima iz Prvog svetskog rata Hermana Geringa (1893–1946). Njemu je poverio osnivanje partijskih paravojnih jedinica, grupa batinaša sa vojničkom disciplinom. Malo kasnije mu je prišao pisac i doktor književnosti Jozef Gebels (1897–1945), koji je pokrenuo propagandnu mašineriju za obraćanje širim slojevima društva i pokazao se kao odličan organizator. Novi važan član postao je i daroviti arhitekta Albert Šper (1905–1981), u početku reditelj sve većih partijskih skupova, kasnije projektant mnogih Hitlerovih građevina, a za vreme rata organizator vojne proizvodnje. Poručnik Rudolf Hes (1894–1987), koji je rođen u Egiptu u bogatoj nemačkoj porodici, priključio se NSDAP-u 1920. godine, bio Hitlerov lični sekretar, kasnije ministar bez portfelja. Dobio je zvaničnu titulu "zamenik firera".

Hitler je bio nestrpljiv, razvoj partije činio mu se isuviše spor. Trebalo mu je nešto što će gromoglasno da odjekne. U Bavarskoj je već imao priličan broj pristalica. Vladalo je veliko nezadovoljstvo zbog rastuće inflacije. U dogovoru sa generalom Erihom Ludendorfom (1865–1937), koji je za vreme Prvog svetskog rata bio komandant pozadine, odlučio je da sruši vladu u Berlinu. NSDAP je već bio zabranjen u nekim pokrajinama Nemačke, a pretila mu je zabrana u celoj zemlji. Osmog novembra 1923. uveče Hitler je sa pristalicama upao na skup bavarske političke elite u minhenskoj pivnici "Burgerbraukeler", popeo sa na stolicu, pucao revolverom u plafon, objavio raspuštanje zakonite bavarske vlade i pozvao na "marš na Berlin" (ugledao se na uspeli Musolinijev marš na Rim). Sutradan ujutro krenuo je sa pristalicama »

POD OKRILJEM PARTIJE: Nemačke igre

prema centru grada, uspeo da razoruža odred od tridesetak policajaca, ali je naleteo na otpor vojske koja je otvorila vatru sa jednim topom i mitraljezima. Poginulo je četrnaest demonstranata, ostali su se delom razbežali, delom su bili pohapšeni, među njima i Hitler i Ludendorf. Gering je uspeo da pobegne u Austriju.

Hitler i Ludendorf su optuženi za veleizdaju. Hitler je osuđen na pet godina blagog zatvora sa mogućnošću ranijeg pomilovanja, Ludendorfu je oprošteno krivično delo "zbog ranijih velikih zasluga za otadžbinu". Hitler je u zatvoru napisao svoju programsku knjigu, zapravo razradu svojih ranijih 25 tačaka nacističkog partijskog programa pod naslovom *Moja borba* (*Mein Kampf*). Sada je cela Nemačka znala za NSDAP i njegovog vođu Adolfa Hitlera.

ISKORAK KA VLASTI

Pošto je izdržao deo zatvorske kazne, Hitler je pušten na slobodu decembra 1924. U februaru 1925. nanovo je osnovao NSDAP, ali ovog puta sa naglašenim principom da je na čelu partije vođa to jest on. Sve do tridesetih godina bila je tek jedna od nekoliko antisemitskih partija, njena popularnost je rasla pre svega među zemljoradnicima, više u manjim mestima nego u velikim gradovima. Od 1925. do 1930. broj članova porastao je od 27.000 na 130.000, ali je na izborima 1928. godine partija dobila samo 2,6 odsto glasova.

To se kroz dve godine senzacionalno promenilo zahvaljujući pre svega svetskoj ekonomskoj krizi koja je teško pogodila Nemce. Broj nezaposlenih je rastao kao nikad dotad, proizvodnja se prepolovila. Socijaldemokratska i Komunistička partija su se pretežno bavile uzajamnim napadima. One su kratkovido previdele da nezaposleni više neće glasati za njih, nisu shvatale opasnost koja im preti od Hitlera. Pošto je predsednik Republike Paul fon Hindenburg (1874–1934) raspustio parlament i raspisao vanredne izbore za 14. septembar 1930, NSDAP je dobio 18,3 odsto glasova. Osim toga je u dve nemačke pokrajine, u Tiringiji i Braunšvajgu, ušla u koalicione vlade. Time je rešen jedan po Adolfa Hitlera neprijatan problem: on je 1925. zatražio i dobio otpust iz austrijskog državljanstva, postao građanin bez državljanstva, znači, on lično nije mogao ni za šta da bude izabran u Nemačkoj. U Braunšvajgu je 26. februara 1932. položio zakletvu na pokrajinski i nemački ustav, naimenovan za savetnika vlade, i dobio je nemačko državljanstvo.

U Nemačkoj se mnogo malih partija borilo za prevlast, a disciplinovani NSDAP je dobijao pristalice u praktično svim društvenim slojevima. Na čelu koalicionih vlada Vajmarske republike smenjivali su se Hajnrih Brining (1895–1970) kao konzervativni katolik, general Kurt fon Šlajher (1892–1934), koji je predlagao predsedniku Hindenburgu neku vrstu vojnog puča, pa je, pošto to nije prihvaćeno, dao ostavku. Nacionalni konzervativac Franc fon Papen (1879–1969) od juna do decembra 1932. već je bio predsednik manjinske vlade. Početkom 1933. tajno se sastajao sa Hitlerom, pa je predsedniku Hindenburgu predložio novu vladu na čelu sa NSDAP-om. Hindenburg u početku nije hteo ni da čuje za takvo rešenje, o Hitleru je prezrivo govorio kao o "češkom kaplaru". Papen ga je ubeđivao da će Hitlera "uramiti" sa konzervativnim ministrima, za dva meseca "stisnućemo Hitlera u ćošak da će samo da zaškripi!". Stari, već pomalo senilni Hindenburg, najzad je popustio i 30. januara 1933. imenovao koalicionu vladu sa Hitlerom kao predsednikom, a Papenom kao potpredsednikom.

FIRER

Herman Gering je već od 30. avgusta 1932. postao predsednik nemačkog parlamenta, Rajhstaga, jer je NSDAP postao najjača među desetak partija. Imao je zadovoljstvo da pet meseci kasnije svog partijskog šefa Adolfa Hitlera uvede u poziciju kancelara – predsednika vlade – Nemačke.

Stav nemačkih krupnih kapitalista prema NSDAP-u se u međuvremenu promenio. Sve dok partija nije došla na vlast, nervozno su pitali šta znači ono "socijalistička" i "radnička" u njenom imenu. Dobili su zadovoljavajuće objašnjenje da niko bolje od nje neće povesti borbu protiv "bauka komunizma". Borba protiv konkurentskog jevrejskog kapitala nije zasmetala moćnicima kakvi su bili Krup (*Krupp*, dinastija industrijalaca koja od početka 19. veka kontroliše industriju čelika, za vreme Prvog svetskog rata oružja, što je Versajskim ugovorom zabranjeno, pod Hitlerom opet pre svega oružja), Tisen (*Thyssen*, takođe stara industrijska porodica koja je pre svega ovladala proizvodnjom uglja, mašina i oružja), Simens (Karl Fridrih fon Simens od 1919. šef firme *Siemens & Halske*, najvećeg elektrokoncerna na svetu) i drugi.

Postoji mnogo teorija zašto je antisemitizam postao jedna od osnovnih ideja vodilja NSDAP-a, do te mere da je za vreme Drugog svetskog rata istrebljenje Jevreja postalo gotovo osnovni cilj. Ja mislim da presudna nisu bila Hitlerova lična antisemitska osećanja. Među nemačkim masama postojalo je snažno protivljenje kapitalizmu i njegovim predstavnicima, što je išlo u korist komunistima i socijaldemokratama. Valjalo je skrenuti mržnju sa Krupa, Tisena, Simensa i njima sličnih na nekog drugog, recimo na

SS i SA

Da bi zaštitio svoje, a napadao tuđe partijske skupove, Hitler je jednom od svojih prvih saradnika, profesionalnom oficiru Ernstu Remu, poverio da januara 1920. organizuje paravojnu grupaciju. U početku je promenila nekoliko imena, da bi se definitivno nazvala "odeljenje za juriš" – Sturmabteilung – poznatija po skraćenici svog naziva SA. Bio je to odred batinaša za zaštitu skupova NSDAP-a i ometanja drugih stranaka, kao i da se na ulici bije sa drugim grupama, pre svega sa komunistima.

Zanimljive su karijera i smrt Horsta Vesela (1907–1930). Vesel je bio istaknuti vođa jedinice SA u Berlinu, poginuo je u tuči sa grupom članova (komunističkog) Fronta crvenog saveza boraca. Propaganda NSDAP-a stilizovala je njegovu pogibiju kao mučeničku smrt, a pesma komponovana u njegovu čast, *Pesma Horsta Vesla* (*Horst Wessel Lied*), postala je nacistička himna koja se uvek svirala posle nemačke državne himne.

Pošto se ta organizacija isuviše proširila, preuzela isuviše zadataka, Hitler je 4. aprila 1925. kao svoju ličnu gardu osnovao novu "zaštitnu jedinicu" – *Schutzstaffel* – poznatiju po skraćenici SS.

U početku su jedinice SS bile deo SA i potčinjene njenom komandantu Remu, ali 1934. SS je razoružao SA, pogubio samog Rema i brojne visoke funkcionere, i postao samostalan. SA je i dalje postojao, ali u podređenom položaju.

SS se tokom vremena razgranao u više grupacija. Za upravljanje koncentracionim logorima osnovane su Formacije mrtvačkih lobanja (*Totenkopfverbände*). Te jedinice su nosile uniforme iste boje kao redovna vojska, ali sa mrtvačkim glavama na kragnama. Prilikom osvajanja Poljske ubačene su da bi vršile nasilje kojeg je redovna vojska bila pošteđena.

Pored njih je postojao Opšti SS (*Allgemeine SS*). Njegovi pripadnici nisu bili kasernirani, pozivani su kad bi se ukazala potreba, nosili su crne uniforme, i zbog toga su narodski nazivani "crni SS".

Početkom rata u Poljskoj ukazala se potreba da se umesto Formacija mrtvačkih lobanja koriste vojno organizovane jedinice, i osnovan je Oružani SS (*Waffen SS*). Njegovi pripadnici nosili su uniforme kao i vojska ali sa mrtvačkim glavama na kragni i sa drugačijim nazivima činova. Taktički su bili podređeni vojnoj komandi, ali su bili bolje snadbeveni, u svakom pogledu privilegovani. Do kraja rata postavljeno je 38 divizija SS, krajem rata sa 594.443 pripadnika.

Dok su u redovnoj vojsci služili samo nemački državljani, u esesovske jedinice rado su primani i pripadnici drugih naroda, pa su za njih stvorene i posebne divizije. Za nas su zanimljive Divizija "Princ Eugen" u kojoj su bile pre svega banatske Švabe, i Divizija "Skanderbeg" u kojoj su služili Albanci. Te dve divizije korišćene su na teritoriji Srbije i Bosne i Hercegovine, počinili su mnoge ratne zločine. Manje je poznata Divizija "Kama" osnovana u Hrvatskoj, u istočnoj Slavoniji, uglavnom sa tamošnjim Švabama i Bošnjacima, jer ona je prebačena u Mađarsku, uključena u Diviziju "Horst Vesel" i ratovala na Istočnom frontu.

Za imperijalnog vođu SS-a (*Reichsführer SS*) Hitler je lično postavio Hajnriha Himlera (1900–1945). On je radi opšte kontrole osnovao Glavni ured za bezbednost rajha koji se sastojao od šest sekcija, a pod njim je bila i redovna policija. Gestapo je bio četvrta sekcija sa nazivom "borba protiv protivnika". Značajnija je bila Služba za bezbednosti (*Sicherheitsdienst* – SD), esesovska interna policija, istovremeno obaveštajna i kontraobaveštajna služba. Referat IV-B-4 sa Adolfom Ajhmanom na čelu bio je zadužen i za "konačno rešavanje jevrejskog pitanja", drugim rečima za holokaust.

Pred kraj rata, počevši sa 1944. godinom, oružane jedinice SS tretirane su kao rod vojske, tako da su regrutovani mladići bez pitanja raspoređivani i u te divizije.

Himler je posle kapitulacije Nemačke 1945. godine izvršio samoubistvo. Sud u Nirnbergu je SS proglasio "zločinačkom organizacijom". Mnogi esesovci su takozvanim "pacovskim kanalima" uspeli da pobegnu u Latinsku Ameriku, među njima i Ajhman, koga je izraelska tajna služba kidnapovala da bi u Jerusalimu bio osuđen na smrt vešanjem.

»

Određena umetnost

Nemačka reč "entartet" počela se koristiti u medicini krajem 19. veka kao sinonim za "degenerisano". Nacionalsocijalistički pogled na svet nazvao je modernu umetnost "određenom" koristeći istu reč – *entartete Kunst*. Kao "određeno" važilo je u likovnoj umetnosti, muzici i književnosti sve što se razlikovalo od "nemačke umetnosti", pre svega naturalizam, ekspresionizam, dadaizam, fovizam, nadrealizam i svi mogući eksperimenati, takođe sve što je na bilo koji način bilo povezano sa umetnicima jevrejskog porekla..

Hitler (1989–1945) je već u svojoj programskoj knjizi *Moja borba* 1924. zapisao da je zadatak nacionalsocijalističkog pokreta da "s obzirom na bolesni rast suludih i nazadnih umetnika spreči da narod padne pod uticaj duhovnog ludila".

Hitler je u mladosti želeo da postane slikar. Umetnička akademija je dva puta odbila da ga primi uz ocenu da je netalentovan. Svejedno se predstavljao kao "akademski slikar" ili kao "književnik". Uobražavao je da se razume u umetnost.

"Nemačka umetnost" trebalo je da prikaže snagu i lepotu Nemaca i nemačkog pejsaža. Ona je pre svega realistička, ali treba što dramatičnije da pokaže i izvesnu snagu i teatralnost. Teško ju je razlikovati od onog što je u SSSR proglašavano kao "socijalistički realizam".

Pošto je 1933. godine nacionalsocijalizam došao na vlast, počelo je uništavanje "određene umetnosti" i proganjanje umetnika koji su se njome bavili. Već 10. maja te godine u centru Berlina i dvadeset jednog univerzitetskog grada u znak "borbe protiv nenemačkog duha" organizovano je javno spaljivanje jevrejskih, marksističkih, pacifističkih, naturalističkih, dekadentnih i drugih opozicionih knjiga. Spaljeno je oko 25.000 knjiga, spektaklu je prisustvovalo oko 70.000 gledalaca. Pošto je ponegde tog dana padala kiša u još osam gradova, lomače za knjige zapaljene su u toku maja, u Beču posle "priključenja" Austrije nemačkom rajhu.

IZLOŽI PA SPALI: Jozef Gebels

Od 1936. dela "određene umetnosti" uklonjena su iz svih muzeja i galerija". Da bi se pokazalo šta se pod tim podrazumeva, 1937. u Minhenu organizovana je velika izložba "određene umetnosti". Blizu 20.000 dela 140 umetnika prvo je sklonjeno u depoe, a marta 1939. spaljeno je javno blizu 1000 platna i 3825 grafika. Mnoga dela je vatrogasna služba spalila marta 1939. godine, pa je ministar propagande Gebels podneo Hitleru izveštaj da je većina određenih dela uništena ili prodata.

U muzici su takođe zabranjeni izvođenje "nenamačkih" i jevrejskih dela i nastupi jevrejskih muzičara, opere i operete u kojima bi Jevreji bili libretisti. Izuzetak su bile operete Franca Lehara koje je Hitler voleo, pa su se i dalje izvodile, iako je tekstove pisalo čak devet Jevreja, a Leharova žena Zofi, rođena Paškis, bila je Jevrejka. Imena libretista nisu smela da se navode na programima i plakatima. Leharovu suprugu je Hitler lično proglasio "počasnom arijevkom".

Ako danas pogledamo dugačak spisak pisaca, slikara, vajara i kompozitora koji su zabranjivani za vreme Hitlerove vladavine, to je nesumnjivo lista najznačajnih umetnika Nemačke u toku prve polovine 20. veka.

Jevreje. To nije bilo teško. Prosečni Nemac se uz visoke kamate zaduživao u malim jevrejskim bankama, trošio s mukom zarađene pare u jevrejskim robnim kućama i radnjama, nije razmišljao o proizvodnji čelika na veliko, vlasnicima rudnika uglja, proizvođačima elektromotora. Umesto pojma "kapitalizam" Hitlerova propaganda uvela je kao neprijatelja naroda "jevrejski plutokratizam" (vladavina novca), kao krivca za sva lična zla koja pogađaju pojedinca.

U parlamentu Nemačke je 1933. pored većinskog NSDAP-a postojao i niz drugih partija. Za 5. mart te godine zakazani su novi parlamentarni izbori, međutim tokom noći 27. na 28. februar izgorela je zgrada Rajhstaga. Komunisti su optuženi da su oni to učinili, a tek je kasnije dokazano da su palikuće bili sami nacisti da bi mogli da proglase vanredno stanje. Na izborima su svejedno ostali ispod željene apsolutne većine, dobili su 43,9 odsto glasova, socijaldemokrate 18,3, komunisti 12,3 odsto, ostatak je otišao na šest sitnijih partija. Komunistima okrivljenim za požar oduzeti su mandati na osnovu novog Zakona za zaštitu naroda i države. Jedino su socijaldemokrate glasale protiv. Hitler je imao apsolutnu većinu. Sada je nasuprot vladavine NSDAP-a formalno stajao samo još senilni predsednik Republike Hindenburg. On je umro avgusta 1934. Parlament je izglasao jedinstvo funkcija predsednika Republike i predsednika vlade.

Posle četvrt stoleća borbe, Adolf Hitler je postao vladar Nemačke. Zahtevao je da mu se obraćaju kao vođi – on je bio *Führer*. Po rođenju katolik, po ubeđenju ateista, govorio je da je proviđenje tako odlučilo.

SNAGA KROZ RADOST: Nacistička organizacija dokolice

PARTIJSKA I ARIJEVSKA DRŽAVA

Posle Vajmarske republike Nemačka je pretvorena u partijsku državu. NSDAP je bio izvor vlasti, postavljao vladu, komandu vojske, praktično uređivao sve vidove života. Zbog toga je pod svojim vođstvom osnovao i posebne organizacije za dečake (*Hitlerjugend*), partijske organizacije za devojke, žene, nastavnike, docente, imao je korpuse vozača automobila, jahača i avijatičara, poljoprivrednika, advokata i svih ostalih grupacija. U toj partijskoj strukturi bile su i paravojne formacije SA i SS (vidi okvir). Umesto sindikata osnovan je Nemački front rada, u koji su bili učlanjeni i poslodavci i radnici.

Razvoj članstva pokazuje rast NSDAP-a: krajem 1919. partija je imala 64 člana, krajem 1923. godine 55.787, krajem 1933. – kad je već bila na vlasti – oko 3.900.000. Taj razvoj je logičan jer se nikakva funkcija niti bolje radno mesto nisu mogli dobiti bez članstva u partiji. Zakonom od 22. septembra 1933. osnovana je Imperijalna komora za kulturu (*Reichskulturkammer*), koja se sastajala od sedam komora za pisanu reč, muziku, likovne umetnosti, pozorište, film, štampu i radio. Uslov za članstvo bio je dokaz o pripadnosti arijevskoj rasi. Time su praktično iz poslovnog i umetničkog života isključeni pre svega Jevreji. Niko nije mogao javno da se bavi jednom od tih delatnosti ukoliko nije bio član odgovarajuće komore, a to je značilo strogu kontrolu partije.

Hitler je sve to nagovestio svojim partijskim programom od 25 tačaka i razradio u knjizi *Moja borba*. Ako je neko mislio da je to samo zbir fraza, da će se NSDAP ponašati drugačije kad dođe na vlast, kasno je shvatio da je pogrešio. To je bilo ostvarenje principa *Gleichschaltung*.

UPRAVNICI ZGRADA

Zakonom je određeno da brigu o stambenim zgradama povedu "upravitelji blokova" (*Blockleiter*), narodski su upravitelja nazivali "blokvart". Blokvarti su bili zaduženi za 40 do 60 domaćinstava, znači, za jednu veliku ili nekoliko manjih zgrada, na selu za jedno veće ili nekoliko manjih imanja. Trebalo je da se brinu o svemu: čistoći i osvetljenju stepeništa i zajedničkih prostorija ili postavljanju državnih i partijskih zastava. Za vreme rata značaj tih osoba se povećao, jer su delile karte za namirnice, starale se o zamračenju, odlasku stanara u skloništa, postavljanju požarnih itd. Blokvart je mogao da bude muškarac koji je dokazao da je čist arijevac, a ako je u dve generacije pre njega bilo "nearijevaca" (Jevreja ili Cigana), nije dolazio u obzir. Polagao je zakletvu na Adolfa Hitlera. Smatrao se najnižim činom u partijskoj hijerarhiji. Uputstvo mu je bilo "da se brine o svemu i da sazna sve".

SNAGA KROZ RADOST

U zemlji pod upravom NSDAP-a u principu je svako imao pravo na dve do tri nedelje godišnjeg odmora, a radilo se šest dana nedeljno. Međutim, za partiju je bilo nezamislivo da se građani odmaraju, zabavljaju i lepo provode bez kontrole. Zbog toga je novembra 1933. osnovana organizacija Snaga kroz radost (*Kraft durch Freude*). Ona je organizovala posete pozorištima, koncertima, igrankama, kurseve gimnastike, plivanja, šivenja, izlete, putovanja. Govorilo se da je sve to dar države i partije narodu, ali zapravo je cilj bio da bude što manje slobodnog vremena bez kontrole.

Odmah posle dolaska na vlast naređeno je da se konstruiše mali, jeftini "narodni" radio (*Volksempfänger*). Rečeno je da je to dar Nemcima, jer je bio jeftin, a pretplata niska. Hvatali su samo srednje i duge talase. Smisao je bio da se ne mogu slušati strane emisije.

Po dolasku na vlast Hitler je naredio da se što pre napravi i jeftini automobil za narod. Zadatak je prihvatio slavni inženjer Ferdinand Porše (1875–1951) »

i već 1935. Hitleru poklonio uzorak malog automobila koji su krstili kao "narodna kola" (*Volkswagen*), a narod ga je zbog izgleda nazvao "buba" (Käfer). Još i danas na ulicama viđamo razne tipove bube ili se divimo modernim modelima poršea. Ko bi se setio bliske veze Ferdinanda Poršea i Adolfa Hitlera?

UPITNA LUSTRACIJA

Organizaciona struktura NSDAP-a, još u miru sprovedena kontrola svakog segmenta života, princip apsolutne poslušnosti u odnosu na vođu, pomogli su da se Nemačka u toku svojih osvajačkih ratova, a zatim jednog poraza za drugim, održi mnogo duže nego što se dalo očekivati. Još pre rata partija se zalagala i za "neodržavanje nevrednog života", što je značilo ubijanje debilne dece u državnim bolnicama bez obzira na rasu i poreklo. Bio je to dobar uvod u masovna ubistva u koncentracionim logorima, za gasne komore. Organizator je bio NSDAP, SS je bio organizacioni deo te partije, a blokvarti su prijavljivali skrivene Jevreje i svakog ko je nešto govorio protiv režima.

Posle poraza Hitlerove Nemačke osnovan je Kontrolni savet sa sedištem u Berlinu u koji su ušli predstavnici pobedničkih sila SAD, SSSR, Velike Britanije i Francuske. Taj savet je donosio zakone za okupiranu Nemačku. Zakonom broj 2 naređena je likvidacija NSDAP-a i svih njenih struktura i podorganizacija, kao i zaplena njene imovine. Sovjetski predstavnik je zbog početka hladnog rata marta 1948. napustio taj savet, a posle toga su ga kao nepotrebnog ukinule i zapadne sile. Nastale su dve nemačke države, zapadna SRN i istočna NDR sa sopstvenim zakonodavstvima.

Sud za glavne ratne zločince u Nirnbergu proglasio je SS kao zločinačku organizaciju, ali ne i NSDAP. Kontrolni savet je doduše doneo uredbe o "denacifikaciji" – danas bismo rekli "lustraciji". Pripadnike institucija iz vremena vladavine NSDAP-a trebalo je detaljnije proveravati. Teoretski im služba u novostvorenim demokratskim institucijama nije bila dozvoljena. Daleko bi odvelo da opišem na koji se sve način moglo izbeći da se bude proglašen pobornikom nacionalsocijalizma. Nekoliko poznatih nacista provuklo se čak i u neposrednu službu prvog demokratskog predsednika vlade SRN Konrada Adenauera, u sudove i tužilaštva.

U istočnom delu Nemačke, koji se u početku zvao "sovjetska okupaciona zona", a posle Nemačka Demokratska Republika, denacifikacija se sprovodila daleko rigoroznije, mnogi su samo zbog članstva u Hitlerjugendu strpani u koncentracione logore. Naročito je problematično bilo što je sovjetska vojna vlast u tu svrhu koristila i nacističke koncentracione logore, na primer Buhenvald. To je za Memorijalni centar Buhenvald još i danas problem, jer taj period striktno treba odvojiti od hitlerovskog logora, a postoje i poštovaoci "mučenika" koji su bili u sovjetskim logorima i na licu mesta žele da im ukažu počast.

Sa stanovišta istorije postojanje političke partije NSDAP kratkog je veka. Partija je trajala 26, a na vlasti bila 12 godina. Po zlu koje je nanela i sopstvenom narodu i gotovo celom svetu, do sada je sigurno jedinstvena pojava. Za nadati se da je niko nigde neće oponašati. ¶

Ne lipsavajmo do zelene 6G mreže

Ovih dana u Srbiji se vodi borba za vaš kablovski priključak, uglavnom između SBB-a i Telekoma. Budući da je u toj trci dosta zaostajao, Telekom sada hvata priključak, bukvalno, raskopavajući ulice i zgrade kako bi stigao do vašeg stana. Veruje se da to povezivanje donosi i novac i medijski, politički uticaj. Dve se nevolje, od brojnih, ovde naročito ističu.

Jedna, manje loša je da operateri ne razumeju pravac razvoja tehnologije, odnosno da će u narednih nekoliko godina 5G pristup potpuno obesmisliti kopanje kanala i razvlačenje kablova. Druga, mnogo gora je da oni vrlo dobro znaju da se brza bežična mreža neće još dugo širiti Srbijom, barem ne u tom kapacitetu da bi mogla da zameni kabl. I to ne zato što za to ne postoje tehnički uslovi, ako razumete šta hoću da kažem.

Problem sa 5G mrežom već se naslućuje tamo gde se ona nudi na testiranje, recimo u Australiji. Iako operateri najavljuju da bi ona mogla da ima brzinu jednog gigabita u sekundi, u realnosti ne dostiže ni trećinu od toga, što je čini tek nešto bržom od LTE mreže koju već koristimo. Moguće je da tehnologija još nije sasvim spremna, kako neki tvrde, odnosno da 5G neće izdominirati u 2020. godini, kako je najavljivano već par godina kasnije. Ide se dotle da neki već pričaju o 6G kao "ultimativnoj" tehnologiji, što su nam tvrdili i za 4G pre nekih pet-šest godina.

A možda je rast brzine politički limitiran sankcijama koje Amerika uvodi kineskim kompanijama. Doduše, najavljena je njihova suspenzija posle susreta Trampa i Šija u Japanu prošlog vikenda, ali su Kinezi i Amerikanci sada "viši prijatelji", znatno oprezniji u međusobnom odnosu. Što se odražava na razmenu tehnologije, a samim tim i na brzinu njenog razvoja i širenja.

Kako god, sudbina kabla, makar u svetu, slična je sudbini pejdžera i telefaksa. Nestaće. Već sada većina televizora ima Smart karakteristike, povezuju se na internet. To je osnov za razvoj bežičnih servisa za gledanje programa. Recimo, Jutjub je takav servis već razvio u Americi i obuhvata sve velike mreže i proizvođače sadržaja za jedinstvenu pretplatu od pedesetak dolara. Nikakav vam kabl ne treba, samo uključite televizor i izađete na internet. Tu birate šta ćete da gledate, bilo da ste stalni pretplatnik ili kupujete na parče, recimo, samo jednu utakmicu, film ili političku debatu.

Ovo sa političkim debatama je posebno zanimljivo jer bi one mogle da budu sledeći super popularni TV format. Upravo to pokazuje gledanost debata za predsedničkog kandidata Demokratske stranke u SAD, gde se dvadesetak kandidata trenutno takmiči za jedno mesto. Sastav je raznovrstan, neki gledaju jer ne mogu da veruju ko se sve takmiči, a od prethodnog ciklusa u kome je među republikancima učestvovao Donald Tramp pokazalo se da to može biti i te kako zanimljiv i gledan program. Samo ako ima pravu zvezdu. Ili više njih. U ovoj našoj priči – vredan da platite pretplatu.

Ako vam neko ovih dana zakuca na vrata i ponudi da isprobate i neki drugi servis osim ovog koji imate, ljubazno ga zapitajte kakvi su im planovi za 5G televiziju. Bude li bez odgovora, znajte da je reč o privremenom projektu, na godinu, dve najviše i ne obavezujte se čvršće i duže. Konkurencija sadašnjim operaterima neće doći iz kabla nego iz vazduha i biće snažnija i sveobuhvatnija. To neće promeniti mišljenje starijih da je televizija bila bolja kada smo imali samo jedan program, eventualno dva, i kada se vodilo računa o tome šta sme na ekran. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

Kraljevski plašt

"A da li je tačno da leptiri žive jedan dan?", pitanje je koje proučavaocima leptira najčešće postavljaju sagovornici koji o leptirima ne znaju ništa.

Jedan dan žive neki vodeni cvetovi i to u odraslom, imago obliku, dok dnevni leptiri žive najmanje deset ili petnaest puta više. Obične ljude, naime, ne zanimaju stadijumi kroz koje je leptirska jedinka prošla – bivajući prvo oplođeno jajašce, pa alava gusenica, zatim nepomična lutka i onda na kraju leptir. Leptir koji će leteti izvesno vreme, sisati sok iz cveća, sa trulih plodova voća, iz smole biljaka i iz vlažne zemlje pune minerala (potrebnih leptirima da bi postigli polnu zrelost).

"Dobro, ali izbegli ste odgovor na pitanje", reći će nestrpljivi leptiro-laik.

Evo odgovora. U obliku odrasle jedinke većina evropskih dnevnih leptira živi mesec, dva, ponekad i tri meseca. Ali ima leptira koji su u krilatom obličju čak i do godinu dana! Takvih u Srbiji, sa našom umereno kontinentalnom klimom, ima desetak vrsta.

Foto: V. Pavković

Reč je o leptirima koji izađu iz kapsulice lutke u septembru, lete sve do prvih hladnijih dana, a onda se uvuku u duplju drveta ili na neki tavan, u crkveni zvonik, magacin, napuštenu vikendicu ili pećinu i tu se hiberniraju. Smanje životne funkcije na minimum i miruju – čekaju da prođe zima i da olista gora, a još više da proleće donese dane kada će temperatura preći 12 stepeni. Tada će izleteti u divljinu ili u gradski park i leteti možda sve do juna... Susretao sam i fotografisao na Avali i Kosmaju, a još više u Deliblatskoj peščari otrcane primerke Polygonie c-albuma čak i krajem jula. Jedva žive, ali žive i rešene da istraju do poslednjeg časa. Najpoznatiji leptiri hibernatori su čuveni admiral, pa i njegova polubraća mnogobojac, koprivar, kao i dve gotovo endemične vrste Nymphalis vau album i Nymphalis xantomelas (koje snimam na Staroj planini i Ozrenu). Hiberniraju se i pomenuti Pol. c-album, pa prelepi dnevni paunovac, sa po jednim okom na svakom purpurnom krilu, kao i najmanja u ovom društvu mala sedefica (Issoria lathonia). Uz ove leptire prezimljuje i jedini predstavnik svog roda u Evropi – koprivićev leptir. Posebna priča je limunovac koji zimu provodi po šumama, ispod gomila granja, sposoban da izdrži i do minus 20. Poslednji koji će u Srbiji uspeti da u krilatom obliku preživi snegove i severce je kraljevski plašt – moj najomiljeniji dnevni leptir.

"Dobro, a zašto vam je on najomiljeniji leptir?", pitaće moj već pomalo zaboravljeni sagovornik. A tu sledi duža lična priča.

Bio sam dečak od sedam-osam godina kad sam vetrovitog i svežeg martovskog prepodneva šetao starim, zaboravljenim voćnjakom, kraj pruge, na ivici Pančevačkog rita. Suva, mrtva trava. Gole, gotovo mrtve krošnje voćki. Daleko i bledo nebo, koje ne daje nagoveštaje budućeg, skorog života. Dok sam stajao ispred niskog i gustog stabla stare jabuke, iz čijeg su se vrška širile levo i desno dve debele grane, u tu račvu između njih doleteo je leptir. Krupan, naoko crn, začas sklopljenih krila. Delovao je kao nekakva avet u opustelom svetu. A onda je raširio krila. Ugledao sam zlatni okvir na ivici krila i plavičaste kapljice koje su išle unutrašnjim rubom ivičnog zlata, a onda pliš leptirovih krila čija je boja spajala tamni ton čokolade sa purpurom. Nekoliko puta je raširio krila i zatvorio ih. Stajao sam kao oduzet, jer do tog trena nisam video lepše biće – u životu i knjigama. Potom je odleteo. Nekoliko decenija docnije pročitao sam u jednom Heseovom eseju misao po kojoj susret sa izuzetno lepim leptirom može promeniti životni put čoveka!

No, ako se prvo pitanje iz ovog teksta postavlja kao inicijalno u razgovoru poznavaoca i radoznalca, poslednje pitanje obično glasi: "A koliko vrsta dnevnih leptira živi u Srbiji?"

Odgovor je jednostavan i nemoguć, ako bismo terali leptire na konac. Po našim ravnicama i šumama, po livadama i planinama, u parkovima i po brdima živi oko 200 vrsta, okvirno (što možete proveriti na sajtu *buterflyserbia*, čiji je spiritus movens Milan Đurić). A ako me upitate zašto onaj konac i leptiri (umesto zrnca maka), reći ću da neki leptiri za koje se pouzdano zna da su živeli u Srbiji nisu ovde viđeni više od 80 godina, a da neke vrste toliko sliče jedna drugoj da je bez finih genetičkih analiza (ili analiza polnih aparata) nemoguće reći da li ste videli odnosno fotografisali *ovog* ili *onog*. Dva plavca se tako razlikuju samo po jednoj kvržici na nozi, dok je sve ostalo identično, bar na prvi pogled. Osim toga, izvesni leptiri su skloni selidbama, pa evo ti kod nas nekog koji je doleteo iz Makedonije ili Bugarske, dok, recimo, stričkovac (Vanessa cardui) svake godine potegne na put iz podsaharske Afrike, preleće Sredozemno more i najdrčniji odlete čak do Islanda, nadmašavajući dužinom leta proslavljenog američkog monarha! Takvih dalekoletača je ove godine bilo više nego mnogih ranijih sezona, pa trenutno hitroleteće stričkovce možete videti doslovce gde god da pogledate! ¶

VASA PAVKOVIĆ

PAN-EUROPEENNE ET KOROKORO PRETSTAVLJA

OMAR SY LIONEL BASSE

JAOVO PUTOVANJE

U BIOSKOPIMA OD 4. JULA

REŽIJA

PHILIPPE GODEAU

AVEC FATOUMATA DIAWARA SCÉNARIO AGNÈS DE SACY ET PHILIPPE GODEAU

MUSIQUE ORIGINALE -M-

MCF

PATHÉ!

100 godina

Vreme teče, kvalitet ostaje

Danubius®

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec